

Particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking
- eindrapport geanonimiseerde versie -

Auteurs: Hinde Bouzoubaa & Madelief Brok
Begeleider: Lau Schulpen
CIDIN, Radboud Universiteit Nijmegen
Oktober 2005

De belangrijkste bevindingen

Deelvraag 1: Wat zijn de organisatiekenmerken van de particuliere initiatieven?

Particuliere initiatieven zijn onder te verdelen in twee groepen: 1) organisaties die ontwikkelingssamenwerking als kerntaak hebben; en 2) organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als kerntaak hebben. De eerste groep is vervolgens onder te verdelen in zelfstandige organisaties en organisaties die verbonden zijn aan nationale of internationale organisaties.

Van particuliere initiatieven kan de volgende kenschets gegeven worden:

- Particuliere initiatieven zijn te categoriseren als kleinschalige organisaties, zowel qua aantal medewerkers als qua inkomsten.
- Particuliere initiatieven werken voornamelijk op basis van vrijwilligers.
- Mensen die zich inzetten voor particuliere initiatieven zijn voor een groot gedeelte ouder dan 50 jaar.
- Met betrekking tot het thematische en geografische werkveld lijken de particuliere initiatieven zich niet te onderscheiden van de overheid (traditionele actor): beiden zijn op dezelfde terreinen werkzaam.

Deelvraag 2: Wat zijn de motieven van de particuliere initiatieven om zélf iets op te starten?

Met betrekking tot de redenen van de particuliere initiatieven om zelf een organisatie op te starten kan het volgende gezegd worden:

- Een aanzienlijk deel van de organisaties heeft een negatief beeld van de traditionele actoren. Veel organisaties hebben het idee dat er bij de grote NGO's sprake is van een strijkstok en veel overheadkosten.
- Dit negatieve beeld is vaak echter niet de directe reden om een eigen initiatief op te zetten of om voor een initiatief werkzaam te zijn. Andere factoren lijken een grotere rol te spelen.
- Veel respondenten hebben door werk, studie, verblijf of reizen banden opgebouwd met een ontwikkelingsland en de bewoners. De mensen en de plek waarmee zij in aanraking zijn gekomen kregen veelal weinig tot geen hulp van andere organisaties. Om aan de hulpvraag te kunnen voldoen is dan een organisatie in het leven geroepen.
- Bij veel mensen bestond voordat zij werkzaam waren binnen een particulier initiatief al affiniteit met ontwikkelingssamenwerking. Vragen uit ontwikkelingslanden of de sociale omgeving in Nederland om zich actief in te zetten werden hierdoor vaak positief beantwoord in de vorm van het opzetten van een organisatie of medewerking aan een bestaand particulier initiatief.
- Ook is een aantal organisaties (professioneel) actief op een specifiek terrein. Bij deze organisaties speelt een negatief beeld van de traditionele actoren vaak een kleine rol. Voor hen was het opzetten van een eigen organisatie de enige mogelijkheid om hun expertise in te zetten ten behoeve van mensen in ontwikkelingslanden.

Wanneer er wordt gekeken naar de persoonlijke motieven van de medewerkers om zich in te zetten voor een particulier initiatief kan het volgende gesteld worden:

- Een gevoel van solidariteit is duidelijk het belangrijkste bij de keuze zich in te zetten. Mensen hebben een sterke behoefte iets te betekenen voor anderen, een bijdrage te leveren aan armoedebestrijding en anderen te laten delen in hun welvaart.
- Ook zelfontplooiingsdoeleinden spelen een grote rol. Zelfontplooiings- en solidariteitsmotieven blijken dus samen te gaan. Hieruit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat traditioneel altruïsme en modern individualisme niet tegenover elkaar geplaatst hoeven worden. Beide kunnen ervoor zorgen dat burgers zich vrijwillig inzetten voor het algemeen belang.
- Plichtsbesef en schuldgevoel spelen ook een grote rol.
- Het sociale motief (de waardering die men krijgt vanuit de sociale omgeving en het opdoen van contacten) scoort het laagst.
- Ongeveer één derde van de respondenten doet het werk vanuit een geloofsovertuiging. Traditionele banden lijken dus in veel gevallen geen rol (meer) te spelen bij de keuze zich in te zetten.

Deelvraag 3: Wat is de visie van de particuliere initiatieven op ontwikkeling?

Met betrekking tot de visie op ontwikkeling zijn de particuliere initiatieven als volgt te karakteriseren:

- Particuliere initiatieven hebben een betrekkelijk participatieve visie op ontwikkeling. Zij vinden zowel lokale kennis als ownership belangrijk bij de implementatie van ontwikkelingsprojecten.
- Particuliere initiatieven zien eerlijke handel als een belangrijk aspect binnen armoedebestrijding.
- Particuliere initiatieven staan positief tegenover technische assistentie.
- Particuliere initiatieven verbinden slechts in beperkte mate migratie en terrorisme met armoede.

Deelvraag 4: Wat is de houding van de particuliere initiatieven ten aanzien van subsidiekanalen?

Uit het onderzoek blijkt het volgende:

- De bekendheid met mogelijke subsidieverstrekkers is groot. Derhalve is ook de hoeveelheid en verscheidenheid aan fondsen en subsidiegevers waarbij organisaties een aanvraag indienen aanzienlijk.
- Opvallend is dat in verhouding tot het aantal particuliere initiatieven dat subsidie aanvraagt bij de MFO's er maar betrekkelijk weinig initiatieven weten van het bestaan van Linkis. Dit duidt op een beperkte naamsbekendheid van Linkis.
- Subsidie wordt voornamelijk aangevraagd vanwege de financiële bijdrage.
- Daarnaast speelt ook de erkenning die wordt verkregen van anderen als er subsidie wordt ontvangen van bekende grote organisaties, een rol.
- Angst voor beïnvloeding en sturing komt in beperkte mate voor en is dus niet alom aanwezig.
- Over het algemeen zijn de organisaties positief over de subsidiekanalen. Klachten hebben voornamelijk te maken met de grote tijdsinvestering die het aanvragen van subsidie met zich meebrengt.

Deelvraag 5: Wat is de bijdrage van de particuliere initiatieven aan het vergroten en versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking?

Omtrent de bijdrage van de particuliere initiatieven aan het draagvlak kan het volgende gezegd worden:

- De particuliere initiatieven vinden het versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking een belangrijke taak. Het gaat de organisaties vooral om het vergroten van de kennis omtrent ontwikkelingssamenwerking.
- De organisaties hebben over het algemeen veel vertrouwen in hun eigen kunnen wat betreft draagvlakversterking en -vergroting.
- Particuliere initiatieven bereiken een grote groep mensen die al op een één of andere manier betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking. De activiteiten zijn dus weinig draagvlakvergroterend en daarmee lijkt het 'preken voor eigen parochie' bevestigd.
- Richten particuliere initiatieven zich op jongeren dan kunnen zij wel draagvlakvergroterend werken. Jongeren komen in de middelbare schoolleeftijd vaak voor het eerst serieus in aanraking met ontwikkelingslanden. Zij doen dan concrete kennis op over de situatie in ontwikkelingslanden en zouden zo een genuanceerde en betrokken houding ten aanzien van ontwikkelingslanden en -samenwerking kunnen ontwikkelen.
- De particuliere initiatieven hebben een duidelijke draagvlakversterkende functie. Mensen doen door hun toedoen nieuwe kennis op en worden gestimuleerd om tot handelen over te gaan.

Deelvraag 6: Wat is de bijdrage van de particuliere initiatieven aan duurzame armoedebestrijding in ontwikkelingslanden?

Over de bezochte projecten in Suriname, Kenia en Tanzania en India kan het volgende geconcludeerd worden:

Suriname:

- De hulp die veel particuliere initiatieven in Suriname bieden wordt gekarakteriseerd door 'fysieke' hulp projecten. Te denken valt aan bouw- en renovatieprojecten, aanschaf van materialen en het transporteren van goederen vanuit Nederland.
- De onderzochte output van de projecten was hoog. De in de projectvoorstellen geformuleerde werkzaamheden zijn juist uitgevoerd.
- De outcome van de projecten is twijfelachtiger. Het lijkt niet altijd zo te zijn dat daadwerkelijk de armen bereikt worden. Daarnaast worden nieuwe en gerenoveerde gebouwen niet altijd even efficiënt en effectief benut.
- De meeste organisaties opereren binnen een bestaand netwerk van andere organisaties zowel binnen als buiten het eigen werkveld. Binnen het eigen werkveld is er meestal sprake van contact, overleg en uitwisseling van kennis. Door deze samenwerking is er weinig sprake van zogenaamde projecteilandjes.
- Problemen waar alle organisaties in meer of mindere mate tegen aanlopen zijn de soms bureaucratische en trage gang van zaken in Suriname en de 'andere' mentaliteit van de Surinaamse bevolking.

Kenia en Tanzania:

- Van de vier projecten zijn er twee gericht op onderwijs. De andere twee zijn in principe inkomensgenererende projecten, maar lijken, vanwege de beperkte toename van inkomen, toch voornamelijk een empowerment-component te hebben.
- De particuliere initiatieven van de twee empowerment-projecten kenmerken zich door een goede relatie met de counterpart, waarbij deze laatste een grote mate van autonomie heeft en zelfstandig beslissingen kan nemen. Beide particuliere organisaties zijn opgestart en worden draaiende gehouden door iemand die al eerder beroepsmatig betrokken was bij ontwikkelingssamenwerking en dus ervaring had met het opzetten van ontwikkelingsprojecten.
- De beide onderwijsprojecten worden uitgevoerd door dezelfde Nederlandse organisatie. Deze organisatie wil graag zelf controle houden over de projecten. Dit lijkt soms een efficiënte werkwijze in de weg te staan. Ook een betere samenwerking met andere organisaties in de regio, die op hetzelfde terrein werkzaam zijn, zou de efficiëntie kunnen verbeteren. Men zou dan over en weer kennis kunnen uitwisselen en zo van elkaar kunnen leren - het wiel zou dan niet telkens opnieuw uitgevonden hoeven worden.

India (auteur: L.Schulpen):

- De Indiaprojecten vertonen een grote diversiteit aan organisatievormen, doelstellingen en activiteiten.
- Conclusies op output en outcome niveau zijn dan ook alleen te trekken per project, maar beduidend moeilijker voor alle India projecten tezamen. Scholen zijn gebouwd of zitten in de planning, organisatievorming in de dorpen is redelijk succesvol, vrijwel afwezig of wordt weer afgebouwd, etc.
- Een aantal andere algemene conclusies zijn wel te trekken:
 - o De daadwerkelijke kennis van de Nederlandse organisaties over het werk van hun Indiase partner lijkt vaak beperkt tot de daadwerkelijk gefinancierde activiteiten. Het zicht op de andere (niet gefinancierde) activiteiten is beduidend minder.
 - o De communicatie tussen Indiase en Nederlandse organisaties is soms zeer goed vanwege persoonlijke banden, maar in andere gevallen laat die communicatie toch wel te wensen over.
 - o Indiase organisaties zijn vaak voor een zeer groot deel afhankelijk van de ondersteuning vanuit Nederland. Die afhankelijkheid en zeker de onzekerheid daarover op de lange termijn lijkt bij steeds meer organisaties op de voorgrond te treden.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding.....	1
Hoofdstuk 2 Vermaatschappelijking.....	3
2.1 Wat is vermaatschappelijking?.....	3
2.2 Onderzoeksvragen.....	8
2.3 Methoden.....	9
Hoofdstuk 3 Organisatiekenmerken.....	12
3.1 Organisatiekenmerken van particuliere initiatieven.....	12
3.2 Resultaten: organisatiekenmerken van particuliere initiatieven.....	12
3.3 Deelconclusie.....	16
3.4 Inventarisatie gemeenten.....	17
3.4.1 Conclusie gemeenten.....	17
Hoofdstuk 4 Redenen en motieven.....	19
4.1 Het beeld van de traditionele actoren.....	19
4.2 Resultaten: het opzetten van een eigen initiatief.....	20
4.3 Het maatschappelijk middenveld en vrijwilligerswerk.....	23
4.4 Resultaten: de persoonlijke motieven van de medewerkers.....	24
4.5 Deelconclusie.....	26
Hoofdstuk 5 Visie op ontwikkeling.....	29
5.1 Ontwikkeling.....	29
5.2 Resultaten: visie op ontwikkeling.....	31
5.3 Deelconclusie.....	35
Met betrekking tot de visie op ontwikkeling zijn de particuliere initiatieven als volgt te karakteriseren:.....	35
Hoofdstuk 6 Subsidies.....	36
6.1 De rol van subsidiekanalen.....	36
6.2 Resultaten: houding ten opzichte van subsidiekanalen.....	37
6.3 Deelconclusie.....	39
Hoofdstuk 7 Draagvlak.....	41
7.1 Draagvlak.....	41
7.1.1 Wat is draagvlak?.....	41
7.1.2 Draagvlak voor wat?.....	43
7.1.3 Verandering in draagvlak.....	46
7.1.4 Waarom is draagvlak zo belangrijk?.....	46
7.1.5 Het meten van draagvlak.....	47
7.1.6 Draagvlak binnen dit onderzoek.....	48
7.2 Resultaten: visie van de particuliere initiatieven.....	48
7.3 Resultaten: visie van de doelgroep - focusgroep.....	50
7.4 Resultaten: visie van de doelgroep - draagvlakversterkende activiteiten.....	52
7.4.1 Conclusie draagvlakversterkende activiteiten.....	52
7.5 Deelconclusie.....	54
Hoofdstuk 8 Bijdrage aan armoedebestrijding.....	55
8.1 Werkwijze en visie op eigen effectiviteit.....	55
8.2 Evaluatiedenken.....	56
8.3 Projecten in Suriname.....	58
8.3.1 Conclusie projecten Suriname.....	58

8.4 Projecten Kenia en Tanzania.....	599
8.4.1 Conclusie Kenia en Tanzania.....	59
8.5 Projecten India.....	59
8.5.1 Conclusie India.....	60
Hoofdstuk 9 Conclusie	61
Literatuurlijst	65

Lijst van tabellen, grafieken en schema's

Tabel 3.1: jaar van oprichting	12
Tabel 3.2: door respondenten geformuleerde aanleiding	13
Tabel 3.3: inkomsten in 2002, 2003 en 2004	14
Tabel 3.4: door respondenten geformuleerde doelstellingen	14
Tabel 3.5: activiteiten in het projectland	15
Tabel 3.6: meest voorkomende landen.....	15
Tabel 3.7: aandeel mannelijke medewerkers	16
Tabel 3.8: leeftijd medewerkers	16
Tabel 4.1: houding ten aanzien van de NGO's	21
Tabel 4.2: houding ten aanzien van de overheid.....	22
Tabel 4.3: motieven om het werk te doen	26
Tabel 5.1: visie op ontwikkeling	31
Tabel 5.2: visie op technische assistentie.....	32
Tabel 5.3: visie op participatieve hulp	33
Tabel 5.4: visie op mondiale gevolgen van armoede	33
Tabel 5.5: visie op eerlijke handel	34
Tabel 7.1: redenen om activiteiten uit te voeren	48
Tabel 7.2: de mate waarin organisaties denken de kennis, de houding en het gedrag te beïnvloeden	50
Tabel 7.10: verandering in draagvlak door activiteiten.....	53
Tabel 8.1: visie op kleinschalige projecten	56
Grafiek 4.1: houding ten aanzien van de overheid.....	26
Grafiek 4.2: houding ten aanzien van NGO's	27
Grafieken 4.3, 4.4, 4.5 en 4.6: motieven om het werk te doen	28
Grafiek 5.1: houding ten aanzien van technische assistentie	32
Grafiek 5.2: houding ten aanzien van participatieve hulp.....	33
Grafiek 5.3: bestaan van mondiale gevolgen van armoede.....	34
Grafiek 5.4: houding ten aanzien van eerlijke handel	35
Schema 2.1: subsidiestromen	6
Schema 7.1: draagvlak voor verschillende actoren.....	44

Hoofdstuk 1 Inleiding

De afgelopen jaren lijkt het fenomeen particulier initiatief aan een opmars begonnen te zijn. Individuele burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties, allemaal willen ze ‘iets’ doen met ontwikkelingssamenwerking. Belangrijker nog, ze willen het zelf doen. Steeds vaker starten deze niet-traditionele actoren hun eigen (kleinschalige) ontwikkelingsorganisaties. Daarmee is het domein van de ontwikkelingssamenwerking niet langer exclusief voorbehouden aan de overheid, de gevestigde NGO's en een enkele missionaris.

Binnen de ontwikkelingssector zijn deze particuliere initiatieven niet onopgemerkt gebleven. Zo stelt minister Van Ardenne dat er voor deze organisaties een belangrijke rol is weggelegd binnen de ontwikkelingssamenwerking (Van Ardenne, 2004:14). En in navolging van het programma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA) van de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) hebben nu ook de medefinancieringsorganisaties (MFO's) een laagdrempelig financieringsloket (Beerends & Broere, 2004:177). In 2004 is, in samenwerking met de NCDO, door vijf van de zes MFO's¹ het digitale loket Linkis opgericht. Middels de front offices van de deelnemende organisaties wordt de ondersteuning en subsidiëring van de particuliere initiatieven gestroomlijnd (Linkis, 2005).

Ondanks de aandacht die er voor het particuliere initiatief is ontstaan, is er betrekkelijk weinig bekend over de aard en omvang van deze organisaties. Want, wie zijn het nu eigenlijk, wat doen ze precies en waarom doen ze wat ze doen?

Particuliere initiatieven

In de media worden de particuliere initiatieven veelvuldig naar voren gebracht: van toeristen die een kindertehuis opzetten in Afrika tot migranten die geld inzamelen voor een project in hun thuisland (Van Veelen, 2004 en Posthumus, 2004). De ontwikkelingssector lijkt te vermaatschappelijken. Het is echter nog onbekend welke beweegredenen ten grondslag liggen aan de keuze van particuliere initiatieven om zelf actief te worden. Ook is het niet duidelijk wat de exacte karakteristieken zijn van de particuliere initiatieven en op welke inhoudelijke punten zij te onderscheiden zijn van de andere actoren in het maatschappelijk middenveld. Het beeld bestaat dat de organisaties bestaan uit kleine groepen vrijwilligers die niet opgeleid zijn tot ontwikkelingswerker en derhalve niet professioneel zijn.

Particuliere initiatieven zijn vaak door middel van een financiële relatie, in de vorm van subsidies, verbonden aan de grote NGO's en de overheid. Over deze specifieke subsidierelatie is, in tegenstelling tot de kennis die bestaat over de relatie tussen de medefinancieringsorganisaties en de overheid, nog weinig bekend.

De afgelopen 55 jaar is veel veranderd op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. De ontwikkelingssector heeft van haar fouten geleerd en hulpstrategieën zijn herzien en aangepast. Er zijn nieuwe begrippen geïntroduceerd en nadrukken verlegd (Malcontent & Nekkers, 1999). De gedachte bestaat dat de particuliere initiatieven een achterhaald denkbeeld hebben ten aanzien van ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking. Dit hangt samen met de effectiviteitskritieken gericht op de particuliere initiatieven. De professionele sector is enigszins sceptisch over de activiteiten van de initiatieven en niet geheel overtuigd dat zij bijdragen aan duurzame armoedebestrijding. Men lijkt wel overtuigd van het feit dat de particuliere initiatieven een belangrijke bijdrage leveren aan het draagvlak voor

¹ Te weten Cordaid, Hivos, Icco, Novib en Plan Nederland

ontwikkelingssamenwerking. Wat dit draagvlak precies is en op welke manier particuliere initiatieven hier een bijdrage aan leveren blijft echter onduidelijk.

Onderzoeksdoel

Naar aanleiding van bovengenoemde kennislagunes heeft de NCDO in samenwerking met het Centre for International Development Issues Nijmegen (CIDIN) besloten tot de uitvoer van een onderzoek. Doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Hiermee is getracht een (wetenschappelijke) bijdrage te leveren aan de kennis over het fenomeen particulier initiatief. Omdat deze kennis nog zeer beperkt is heeft het onderzoek voornamelijk een beschrijvend karakter. Omdat het begrip draagvlak theoretisch weinig ontwikkeld is, is getracht een bijdrage te leveren aan de theorievorming omtrent dit begrip.

Opzet van dit rapport

In dit rapport worden de resultaten van het onderzoek besproken aan de hand van de zes deelvragen die geformuleerd zijn. De particuliere initiatieven zijn binnen dit onderzoek geplaatst in het thema van vermaatschappelijking. In hoofdstuk 2 wordt dit overkoepelende thema theoretisch besproken. Vanuit dit overkoepelende thema is een zestal deelvragen omtrent particuliere initiatieven geformuleerd. Omdat elke deelvraag op een specifiek onderwerp ingaat is er voor gekozen per hoofdstuk een deelvraag individueel theoretisch in te leiden en te behandelen. Vanaf hoofdstuk 3 zullen de onderzoeksresultaten per deelvraag gepresenteerd worden.

Hoofdstuk 2 Vermaatschappelijking

2.1 Wat is vermaatschappelijking?

De term vermaatschappelijking is de laatste jaren niet alleen binnen de ontwikkelingssamenwerking, maar ook in andere sectoren naar voren gekomen. Hoewel vermaatschappelijking binnen verschillende sectoren niet altijd precies hetzelfde betekent, wordt in alle gevallen gewezen op een vergroting van de maatschappelijke participatie. Binnen de zorg zou de patiënt meer moeten integreren in de samenleving en de sector meer oog moeten hebben voor maatschappelijke processen (Kwekkeboom, 2001). Bedrijven zouden zich ‘socialer’ moeten opstellen en in toenemende mate moeten bijdragen aan maatschappelijke doelen, zoals milieu en gezondheidszorg (Schuyt, 2001). Ook actoren die zich van oorsprong buiten de betreffende sector bevinden worden gestimuleerd zich meer bezig te gaan houden met maatschappelijke aangelegenheden. Zo zouden burgers meer moeten participeren binnen de lokale politiek (Depla, 1995) en wordt er meer aandacht besteed aan informele zorgverlening (Kwekkeboom, 2001).

Vermaatschappelijking duidt dan ook op een verbreding en verdieping van de actieve betrokkenheid van mensen en groepen bij een bepaald beleidsterrein (ECDPM, 2004 en Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2004:9). Een toename in actieve betrokkenheid kan echter alleen plaatsvinden wanneer daar door de gevestigde orde ruimte voor wordt gegeven. Vermaatschappelijking wordt derhalve in beweging gebracht door twee tendensen. Enerzijds ontrekt de staat zich steeds meer van maatschappelijke aangelegenheden: ze stoot taken af ten gunste van het maatschappelijk middenveld. Anderzijds trekken individuele burgers, al of niet georganiseerd in het maatschappelijk middenveld, steeds meer taken naar zich toe (Adriaansens & Zijdeveld, 1981: 64). Bij vermaatschappelijking gaat het dus om minder overheid en meer samenleving (Van Ardenne, 2003).

De staat stoot af

Een belangrijke reden voor de staat om taken af te stoten heeft te maken met financiële tekorten. Begin jaren tachtig blijkt de verzorgingsstaat, zoals die vanaf het begin van de twintigste eeuw was opgebouwd, niet langer betaalbaar te zijn. Door de toenemende werkloosheid is er sprake van stijgende uitgaven en dalende inkomsten. Ook de aankomende vergrijzing zou stijgende kosten met zich meebrengen. Daarnaast heeft de overheid te kampen met het probleem van ‘free riders’: personen die ten onrechte gebruik maken van uitkeringen en geen collectieve bijdrage leveren (Deleeck, 2000:80-94). Op het terrein van de sociale zekerheid worden daarom maatregelen genomen om de duur en de hoogte van uitkeringen naar beneden te brengen (Trommel et al., 1999:44). Ook komt er, middels incentives en disincentives, een sterke nadruk te liggen op activering van de bevolking (Deleeck, 2001:94).

In dezelfde periode wordt het neoliberale denken één van de belangrijkste ideologische stromingen binnen de politiek. Deze ideologie gaat er vanuit dat de vrije markt efficiënter is dan de overheid (Wikipedia, 2005). Binnen het neoliberalisme schuift de overheid daarom verantwoordelijkheden van zich af ten gunste van de markt. Dit uit zich onder andere in de privatisering van staatsbedrijven als de PTT en de KPN (Van Thijn et al., 2002:41-42).

Burgers trekken aan

Vanaf de jaren tachtig is er sprake van een steeds verdergaande individualisering. Binnen deze stroming staat het streven naar individueel welzijn centraal (Middendorp, 1979:38). Men wil inhoud geven aan het leven op basis van eigen keuzes, los van gewoonte en traditie maar in overeenstemming met de eigen persoonlijkheid en voorkeuren (Van Dongen, 1994:60). Traditionele banden verliezen hiermee hun betekenis als referentiekader bij het maken van keuzes. Men wil zelf controle en beslissingsmacht en trekt verantwoordelijkheden naar zich toe.

Individualisering en solidariteit worden vaak gezien als onverenigbare tegengestelden. Een individualistisch wereldbeeld zou alleen kunnen leiden tot het nastreven van individualistische doelen (De Bruin, 1994). Dat hoeft echter niet altijd het geval te zijn. Hoewel er binnen het individualisme een sterke nadruk ligt op zelfontplooiing, wordt dit alleen mogelijk geacht als ook de ander zich kan ontplooiën (Van Munster et al., 1996:44). Zelfontplooiing en het zoeken naar nieuwe vormen van zingeving door sterke secularisering zouden ook kunnen leiden tot een vorm van egoïstisch altruïsme. Het helpen van anderen is dan in eerste instantie een middel om individuele doelen te bereiken. Ook kunnen vormen van solidariteit een reactie zijn op het gebrek aan inbedding in sociale verbanden en zo tegenwicht bieden aan individuele gevoelens van eenzaamheid.

Vanaf de jaren negentig zet ook het proces van mondialisering verder in. Er ontstaat een steeds dichter wordend netwerk van relaties en er is sprake van een groeiende afhankelijkheid op economisch, politiek en cultureel gebied (Tomlinson, 1999). De wereld lijkt kleiner te worden en afstanden zijn in steeds mindere mate een beperking. Meer dan ooit worden mensen, via krantenberichten en tv-uitzendingen, op de hoogte gehouden van wat er aan de andere kant van de wereld gebeurt. De komst van internet en e-mail heeft wereldwijde communicatie enorm vergemakkelijkt. Tenslotte heeft de stijgende welvaart, in combinatie met technische transportmogelijkheden, gezorgd voor een groei in het aantal verre reizen. Hierdoor komen mensen steeds vaker ook direct in aanraking met de problematiek van ontwikkelingslanden. De nieuwe mondiale bewustwording die mondialisering met zich meebrengt maakt dat solidariteit zich niet langer tot de landsgrenzen hoeft te beperken.

Vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking

Ook binnen de ontwikkelingssamenwerking is te zien dat enerzijds de overheid zich terug lijkt te trekken en anderzijds er sprake is van een groeiende actieve betrokkenheid van burgers. Sinds de jaren tachtig besteedt de overheid geleidelijk minder middelen aan ontwikkelingssamenwerking. Het budget is in een periode van 25 jaar gedaald van 1,5 % van het NNI naar 0,73 % van het BNP. Tegelijkertijd gaat er van het besteedbare budget een steeds groter deel richting particuliere ontwikkelingsorganisaties. De ruimte die door de overheid gecreëerd wordt door een langzame terugtrekking uit de ontwikkelingssector wordt daarmee opgevuld door organisaties van het maatschappelijk middenveld. Beide tendensen zijn derhalve met elkaar verbonden en spelen zich tegelijkertijd af.

De vermaatschappelijking van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking vindt haar oorsprong in de katholieke missie en de protestantse zending. Deze beperkten zich niet alleen tot bekeringswerk, maar hielden zich ook bezig met meer diaconale activiteiten, met name op het terrein van gezondheidszorg en onderwijs. Midden jaren vijftig werd het in kerkelijke kring steeds duidelijker dat Nederland meer zou moeten bijdragen aan een oplossing voor de ontwikkelingsproblematiek. De Pleingroep, genoemd naar de preken van Pater Simon Jelsma op Het Plein in Den Haag, speelde hierin een belangrijke rol en kan gezien worden als de eerste derdewerldgroep. De Pleingroep pleitte voor de oprichting van een organisatie die opkwam voor de armen in de Derde Wereld. In 1956 werd daarom de Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand (NOVIB) opgericht. NOVIB was daarmee de eerste

particuliere organisatie die zich uitsluitend met ontwikkelingshulp zou bezighouden (Beerends & Broere, 2004:23).

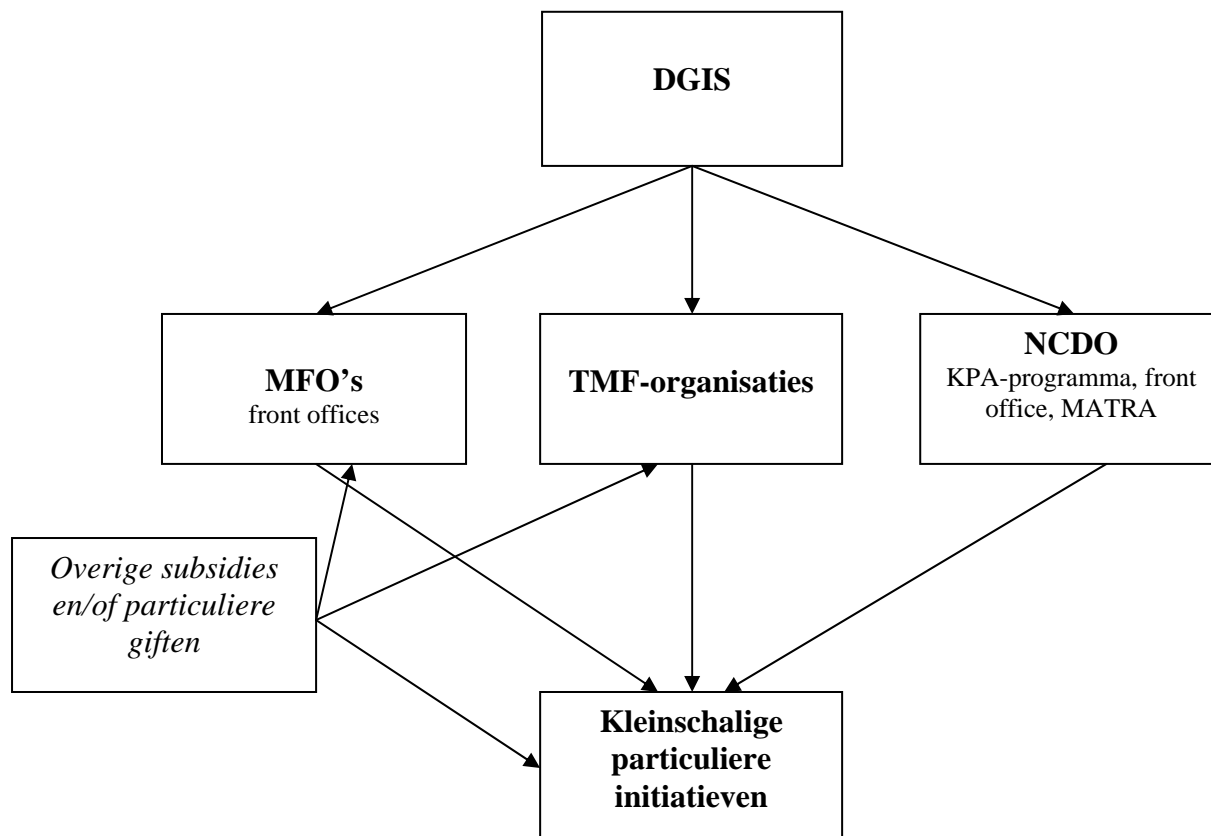
In 1963 werd de Nederlandse overheid voor het eerst benaderd voor financiële ondersteuning van particuliere ontwikkelingsactiviteiten. Aanvragen voor steun werden in eerste instantie rechtstreeks tot het Ministerie van Buitenlandse Zaken gericht. Om enige lijn te brengen in de aanvragen werd in 1968 besloten dat aanvragen alleen nog via enkele centrale instanties ingediend konden worden. Voor de protestanten werd dat de Interkerkelijke Coördinatie Commissie Ontwikkelingssamenwerking (ICCO), voor de katholieken het Centraal Missie Commissariaat (CMC). Als derde, neutrale organisatie werd NOVIB toegevoegd tot de groep van medefinancieringsorganisaties (MFO's) (Bos en Prince, 1999:172).

In dezelfde periode wordt de bewustwording onder de Nederlandse bevolking ten aanzien van ontwikkelingsproblematiek groter, en groeit de particuliere ontwikkelingslobby. In 1961 worden de eerste landen-solidariteitscomités opgericht, en in 1968 gaat de beweging van Wereldwinkels van start. In 1970 volgen de Centra voor Ontwikkelingssamenwerking (Cossen). Een belangrijk doel van deze organisaties was de bewustwording onder de Nederlandse bevolking te vergroten. Ook de overheid begon het belang in te zien van een breed draagvlak onder de Nederlandse bevolking. Daarnaast kreeg zij steeds vaker aanvragen voor een basissubsidie vanuit de landencomités en de Cossen. In 1970 werd daarom besloten tot de oprichting van de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie (NCO, later NCDO). Deze commissie zou zich bezighouden met de ondersteuning van particuliere organisaties bij het ondernemen van voorlichtings- en bewustwordingsactiviteiten (Bos en Prince, 1999:175-176).

Tien jaar later werd de programmafinancieringsregeling (PFR) ingevoerd. Door deze regeling kregen de vier MFO's (in 1977 was HIVOS toegevoegd) meer controle en zeggenschap over de besteedbare fondsen. Hoewel de besteding van het geld aan criteria was gebonden, hoefden deze niet meer vooraf ter goedkeuring voorgelegd te worden, maar werd het medefinancieringsbedrag direct als subsidie verstrekt. In 1983 werd de term vermaatschappelijking voor het eerst uitdrukkelijk gebruikt door de toenmalige minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Minister Schoo duidde hiermee op het betrekken van uiteenlopende groepen bij de uitwerking van het beleid (Internationale Samenwerking, 1983). De minister prees de particuliere ontwikkelingsorganisaties om hun samenwerking met maatschappelijke organisaties in de Derde Wereld. Het particuliere ontwikkelingskanaal kreeg hierdoor meer erkenning.

In 1991 werd door Minister Pronk het Programma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA) in het leven geroepen. Lokale groepen in Nederland werden geacht op basis van voorlichting zelf fondsen te werven voor de activiteiten die ze wilden ondersteunen. Dit bedrag kon binnen het KPA-programma verdubbeld worden. Naast de directe ontwikkelingshulp was het programma voornamelijk bedoeld om meer draagvlak voor ontwikkelingsamenwerking te creëren. In 1994 werd dit programma ondergebracht bij de NCDO. Het budget van het programma werd in tien jaar tijd bijna verzesvoudigd van 2,5 miljoen gulden in 1994 naar 6,75 miljoen euro in 2004. In navolging van het KPA-programma hebben nu ook de MFO's, met uitzondering van Terre des Hommes, hun eigen laagdrempelige financieringsloketten, de front offices. Kleinschalige particuliere initiatieven kunnen hierbij een aanvraag doen voor steun (Beerends en Broere, 2004:177).

Schematisch zijn de subsidiestromen rondom particuliere initiatieven als volgt weer te geven:

Schema 2.1: subsidiestromen

Maatschappelijk middenveld van ontwikkelingssamenwerking

Het proces van vermaatschappelijking brengt een groei van de non-profit sector met zich mee. Binnen de non-profit sector wordt een belangrijk onderscheid gemaakt. Enerzijds zijn er organisaties op het gebied van zorg, onderwijs, huisvesting en sociale zekerheid die sterk gelieerd zijn aan de verzorgingsstaat. Anderzijds zijn er organisaties en initiatieven die veel meer door burgers, waarden en belangen worden gedragen. De eerste groep organisaties valt onder de noemer publieke sector. De tweede groep organisaties vormt het maatschappelijk middenveld (Van der Lans & Zouridis, 2002:120).

Het maatschappelijk middenveld is opgebouwd uit door burgers opgerichte organisaties en instellingen die het individuele belang overstijgen (Van Berkum, 2002:108). Binnen het terrein van de ontwikkelingssamenwerking is het maatschappelijk middenveld dan op te delen in drie soorten actoren: 1) medefinancieringsorganisaties; 2) organisaties die (zouden kunnen) behoren tot het thematische medefinancieringsprogramma; en 3) kleinschalige particuliere initiatieven.

Het maatschappelijk middenveld heeft in navolging van bovengenoemde beschrijving van Van Berkum betrekking op het vermogen van individuele burgers zich spontaan te organiseren rond een issue (Van Munster et al., 1996:12). Instellingen geïnitieerd door de overheid zouden in dat opzicht niet tot het maatschappelijk middenveld gerekend mogen worden. Ook de ontwikkelingssector kent een aantal onafhankelijk opererende organisaties die door de overheid geïnitieerd zijn. Deze organisaties zijn dus niet ontstaan vanuit burgerlijk initiatief. Organisaties zoals de NCDO en het IOB zullen dan ook niet tot het maatschappelijk middenveld gerekend worden.

Een ander kenmerk dat naar voren komt in de literatuur over het maatschappelijk middenveld is de zelfstandigheid van organisaties. Hieruit komt de vraag voort of de in

Nederland sterk gesubsidieerde non-profitorganisaties tot het maatschappelijk middenveld gerekend kunnen worden. De subsidies zorgen voor een sterke binding met de staat waardoor de zelfstandigheid van deze organisaties mogelijk in twijfel getrokken kan worden. Kreuger (2001) lost dit probleem op door het maatschappelijk middenveld alleen te meten aan de hand van dat deel van het inkomen dat niet afkomstig is van de overheid. Vooral bij de MFO's en de TMF-organisaties bestaat het probleem dat deze organisaties sterk door de overheid gesubsidieerd worden. Bovendien is er sprake van kruissubsidiëring; organisaties die elkaar subsidiëren. Hierdoor kunnen overheidsgelden indirect bij organisaties terechtkomen. Ook particuliere initiatieven ontvangen op deze manier indirect veel overheidsgeld. Vanuit deze redenering zouden alle activiteiten zowel bij MFO's, TMF-organisaties als particuliere initiatieven die direct of indirect gefinancierd worden door de overheid niet gerekend kunnen worden tot het maatschappelijk middenveld. Dit betekent echter niet dat gehele organisaties niet tot het maatschappelijk middenveld behoren.

In veel definities van het maatschappelijk middenveld komt naar voren dat het gaat om *vrijwillige* organisaties van burgers (Van Munster et al., 1996:12). Hoewel non-profitorganisaties gestart kunnen zijn vanuit een eigen initiatief, zijn veel van deze organisaties uitgegroeid tot professionele bedrijven. De vaste werknemers binnen deze organisaties worden veelal betaald voor hun werkzaamheden. Men zou kunnen stellen dat alleen organisaties die werken op basis van vrijwilligers gerekend kunnen worden tot het maatschappelijk middenveld. Als er gekeken wordt naar het criterium van vrijwilligheid lijken vooral de particuliere initiatieven hieraan te voldoen. MFO's en TMF-organisaties functioneren bijna volledig op betaalde krachten. In dit onderzoek is er voor gekozen deze organisaties wel tot het maatschappelijk middenveld te rekenen. Het criterium dat deze organisaties door burgers zijn opgericht en het individuele belang overstijgen weegt in dit geval zwaarder dan het criterium van vrijwilligheid.

Dit onderzoek richt zich op kleinschalige particuliere initiatieven. Om deze initiatieven te onderscheiden van de MFO's en TMF-organisaties zal in dit onderzoek gebruik gemaakt worden van de tegenstelling traditionele actoren en niet-traditionele actoren. De MFO's en de TMF-organisaties behoren, samen met de overheid, tot de traditionele actoren. Dit zijn organisaties die zich van oudsher bezighouden met ontwikkelingssamenwerking. Onder de niet-traditionele actoren worden individuele burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties gerekend die pas recentelijk een rol zijn gaan spelen binnen de ontwikkelingssector. Wanneer in dit onderzoek verwezen wordt naar (kleinschalige) particuliere initiatieven worden deze niet-traditionele actoren bedoeld.

Particuliere initiatieven

De particuliere initiatieven worden gerekend tot het maatschappelijk middenveld van ontwikkelingssamenwerking. In tegenstelling tot de traditionele actoren binnen het maatschappelijk middenveld is over de particuliere initiatieven nog weinig bekend. Het is daarom in eerste instantie van belang te kijken naar de organisatiekenmerken van de particuliere initiatieven. Hiermee kan een beeld worden verkregen van de karakteristieken van deze groep actoren.

De particuliere initiatieven lijken de afgelopen jaren in opkomst te zijn. Dit duidt op een vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking. Uit de theorie blijkt dat hier op macroniveau een aantal processen aan ten grondslag liggen. Om nu te weten waarom particuliere initiatieven ervoor kiezen zelf actief te worden op het gebied van ontwikkelingssamenwerking moet er op microniveau gekeken worden naar de beweegredenen en persoonlijke motieven die hier aan ten grondslag liggen.

Vanuit de professionele sector bestaat de angst dat particuliere initiatieven een achterhaalde visie hebben ten aanzien van ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking. De

zogenaamde ‘doe-het-zelvers’ zouden door gebrek aan opleiding te weinig kennis hebben over de hedendaagse ontwikkelingssamenwerking. Om een verdere karakterisering te maken van de particuliere initiatieven, en om na te gaan of de angst van de professionele sector terecht is of niet, is het van belang te onderzoeken hoe de initiatieven over een aantal cruciale thema’s binnen ontwikkelingssamenwerking denken.

Particuliere initiatieven zijn via verschillende subsidiekanalen verbonden aan de traditionele actoren. Verschillende organisaties deden al onderzoek naar de klanttevredenheid van hun eigen subsidiekanaal. Om een algemener beeld te verkrijgen van de relatie tussen de subsidieverstrekkers en -ontvangers is er in het onderzoek nader ingegaan op de houding van de particuliere initiatieven ten opzichte van deze kanalen.

Een aantal subsidieverstrekkers hanteert, voor het geven van subsidie aan particuliere initiatieven, het criterium dat zij een bijdrage moeten leveren aan het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Dit moeten particuliere initiatieven doen door het uitvoeren van zogenaamde draagvlakversterkende activiteiten. Particuliere initiatieven worden derhalve van groot belang geacht voor de vergroting en versterking van het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking. Het is echter vaak onduidelijk wat er nu precies wordt bedoeld wanneer er gesproken wordt over draagvlak. Hoewel het begrip draagvlak te pas en te onpas gebruikt wordt is er vaak weinig oog voor de complexiteit van het begrip. In dit onderzoek wordt daarom uitgebreid aandacht besteed aan de theoretisering van de term draagvlak.

Ook bestaan er vragen omtrent de effectiviteit van de werkzaamheden van de particuliere initiatieven. Niet iedereen lijkt overtuigd van de bijdrage die zij leveren aan duurzame armoedebestrijding middels hun activiteiten in het buitenland. De traditionele actoren leggen in rapportages en jaarverslagen verantwoording af over hun werkzaamheden en kunnen hierop worden afgerekend door het publiek. De particuliere initiatieven leggen deze verantwoording in veel mindere mate af. Hoewel subsidieverstrekkers vaak vragen om overlegging van bonnetjes ter controle van aankopen, ontbreekt een diepere analyse van de effectiviteit van de door particuliere initiatieven uitgevoerde activiteiten.

2.2 Onderzoeksvragen

Vanuit bovenstaande uiteenzetting is een zestal deelvragen opgesteld:

Deelvraag 1: Wat zijn de organisatiekenmerken van de particuliere initiatieven?

- Wat is de aanleiding tot oprichting?
- Wat is de organisatievorm?
- Hoe wordt de organisatie gefinancierd?
- Wat is de doelstelling?
- Wat is het thematische werkveld?
- Wat is het geografische werkveld?
- Wie zijn de medewerkers?

- Hoeveel particuliere initiatieven zijn er in de gemeente Zeist en Hengelo?

Deelvraag 2: Wat zijn de motieven van de particuliere initiatieven om zélf iets op te starten?

- Wat zijn de persoonlijke motieven?
- Wat is hun houding ten aanzien van de traditionele actoren?

Deelvraag 3: Wat is de visie van de particuliere initiatieven op ontwikkeling?

- Wat zien zij als de oorzaken van armoede?
- Welke strategieën voor armoedebestrijding staan zij voor?

Deelvraag 4: Wat is de houding van de particuliere initiatieven ten aanzien van subsidiekanalen?

- Wat zijn de motieven om subsidie aan te vragen?
- Welk oordeel vellen zij over subsidietrajecten?
- Hoe maken zij een keuze voor een bepaald subsidiekanaal?
- Wat zijn de motieven om geen subsidie aan te vragen?

Deelvraag 5: Wat is de bijdrage van de particuliere initiatieven aan het vergroten en versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking?

- Wat zijn de activiteiten op het gebied van draagvlakvergroting/versterking?
- Wat is de bijdrage van deze activiteiten aan het vergroten dan wel versterken van het draagvlak?

Deelvraag 6: Wat is de bijdrage van de particuliere initiatieven aan duurzame armoedebestrijding in ontwikkelingslanden?

- Wat zijn de activiteiten op het gebied van armoedebestrijding?
- Wat is de werkwijze in het buitenland?
- Wat is de output en outcome van de activiteiten in het buitenland?

2.3 Methoden

Het onderzoek heeft plaatsgevonden van november 2004 tot en met juli 2005. Ter beantwoording van de deelvragen zijn verschillende onderzoeksmethoden toegepast.

Enquête

De NCDO heeft een bestand aangeleverd van: 1) alle organisaties die in 2001, 2002, 2003 en 2004 een aanvraag hebben ingediend binnen het KPA programma; en van 2) alle organisaties die in 2003 en 2004 een aanvraag hebben ingediend binnen het Front Office subsidiekanaal van de NCDO. Uit dit bestand van 1200 organisaties is een aselechte steekproef getrokken van 600 organisaties.

Naar deze 600 organisaties is een enquête verstuurd. Om de respons op de enquête te vergroten hebben deze organisaties twee weken eerder een vooraankondigingsbrief ontvangen. De enquête diende ter beantwoording van alle deelvragen van het onderzoek. De enquête is opgebouwd uit zes delen, te weten:

1. Vragen over algemene gegevens van de organisatie; ter beantwoording van deelvraag 1
2. Vragen met betrekking tot de persoonlijke motivatie van de respondenten; ter beantwoording van deelvraag 2
3. Vragen over de visie van de organisatie op ontwikkeling; ter beantwoording van deelvraag 3
4. Vragen over de activiteiten in de projectlanden; ter beantwoording van deelvraag 1 en deelvraag 6
5. Vragen over de activiteiten in Nederland; ter beantwoording van deelvraag 5
6. Vragen met betrekking tot geld- en subsidiezaken; ter beantwoording van deelvraag 1 en 4

In de enquête is gebruik gemaakt van verschillende soorten vragen:

1. Meerkeuzevragen: hierbij diende de respondent één of meerdere antwoordmogelijkheden te omcirkelen
2. Open vragen: hierbij diende de respondent het antwoord in eigen woorden weer te geven
3. Meerkeuzevragen met een (mogelijk) open antwoordelement: hierbij diende de respondent zowel één of meerdere antwoordmogelijkheden te omcirkelen als een eigen antwoord te formuleren
4. Stellingen: hierbij diende de respondent op een vijfpuntsschaal aan te geven in welke mate hij of zij het eens of oneens was met de geformuleerde stelling

Er zijn 296 enquêtes ingevuld geretourneerd: een respons van bijna 50 %. De meeste enquêtes zijn volledig en juist ingevuld. De ingevulde enquêtes zijn na binnenkomst verwerkt in een SPSS bestand.

De open vragen zijn na bestudering gecategoriseerd en verwerkt. Dit was een lastige taak, omdat de open vragen zeer uiteenlopend zijn beantwoord. Het categoriseren van open vragen heeft hierdoor in sommige gevallen geleid tot een vervlakking van het onderzoeksmateriaal.

Wanneer er in de analyse van de onderzoeksgegevens is gewerkt met het combineren van stellingen om een onderliggend concept te meten is de betrouwbaarheid van het onderzoeksmateriaal nagegaan door middel van de berekening van de relatieve alpha (zie bijlage 2). De onderzoeksgegevens bleken in alle gevallen voldoende betrouwbaar te zijn.

Interviews

Met behulp van het SPSS-bestand is nagegaan in welke landen de meeste organisaties actief zijn. Op basis daarvan is, samen met enkele praktische overwegingen, een selectie gemaakt van tien organisaties in Suriname, tien organisaties in Kenia en Tanzania en tien organisaties in India. Er is voor gekozen om per land tien organisaties te benaderen zodat de kans groot zou zijn dat er in een later stadium voldoende organisaties bezocht konden worden ter beantwoording van deelvraag 6. Daarnaast zijn er tien organisaties uitgekozen die actief zijn in andere landen. Hierbij is getracht zowel qua geografisch als thematisch werkveld een zo divers mogelijke groep te selecteren. Met deze 40 organisaties zijn telefonisch interviewafspraken gemaakt.

Met de 40 geselecteerde organisaties zijn diepte-interviews gehouden. Deze interviews dienden voornamelijk om meer inzicht te krijgen in deelvraag 2, 4 en 5 van het onderzoek. Door middel van de interviews kon de verkregen informatie uit de enquêtes verdiept en uitgebreid worden. Er is met de respondenten uitgebreid gesproken over wat zij denken bij te dragen aan het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking, waarom zij werkzaam zijn voor een particulier initiatief of deze hebben opgestart en wat hun houding is ten aanzien van de overheid en grote NGO's. De interviews zijn zonder problemen verlopen. Alle respondenten hebben uitgebreid de tijd genomen om te praten over de betreffende onderwerpen.

Bezoeken projecten in het buitenland

Er zijn, na overleg met de organisaties, vijf projecten in Suriname, vier projecten in Kenia en Tanzania en vijf projecten in India geselecteerd. Deze projecten zijn gedurende een aantal dagen bezocht ter beantwoording van de 6^e deelvraag van het onderzoek. Er is in het buitenland gepraat met de uitvoerende organisaties (de counterpart) en eventuele andere belangrijke personen rond het project. Tevens is er gesproken met mensen die behoren tot de doelgroep van de projecten.

De projecten zijn door drie verschillende onderzoekers bezocht. Voorafgaand is er overeengekomen welke vragen in het veld beantwoord moesten worden. Desondanks was het niet te voorkomen dat de focus bij verschillende projecten niet overal hetzelfde was. Dit is zichtbaar in de casebeschrijvingen die zijn opgenomen in het rapport. De casebeschrijvingen van de projecten in India zijn niet geschreven door de auteurs van het rapport zelf, maar door degene die de projecten in India bezocht heeft, de heer L. Schulpen.

Bezoeken draagvlakversterkende activiteiten

Van zeven particuliere initiatieven is een door hen in Nederland georganiseerde activiteit bezocht. Selectie van de activiteiten is verlopen via de binnengekomen enquêtes, de interviews en de inventarisatie van twee gemeenten.

Middels een korte enquête onder de bezoekers, is getracht een antwoord te geven op deelvraag 5 van het onderzoek. Aan de bezoekers van de activiteiten is gevraagd hoe hun kennis, houding en gedrag ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking is veranderd door het bezoek aan de activiteit. Daarnaast is een aantal vragen in de enquête opgenomen dat inzicht moet geven in het bereik van de initiatieven en de mate waarin zij nieuw draagvlak creëren. Er zijn in totaal 189 mensen geënquêteerd.

Focusgroep

Op basis van de ingevulde enquête is een aantal middelbare scholen benaderd. Eén school had een passende activiteit en heeft zijn medewerking verleend. Met een aantal leerlingen van deze middelbare school is een focusgroep gehouden. De leerlingen in de focusgroep hebben een bezoek gebracht aan een adoptieschool in Kenia die door hun eigen school financieel wordt ondersteund. Doel van de focusgroep was nagaan in hoeverre de activiteiten van de school het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking onder leerlingen hebben vergroot. Er is met de leerlingen uitgebreid gesproken over hun ervaringen met ontwikkelingssamenwerking, het project op school en de invloed van het project op hun kennis, houding en gedrag ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking.

Inventarisatie van twee gemeenten

Om een idee te krijgen van de omvang van het fenomeen particulier initiatief, is binnen een tweetal gemeenten een inventarisatie gemaakt van alle particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Er is bij de selectie gezocht naar een randstedelijke en een niet-randstedelijke gemeente, waarvan het inwonersaantal redelijk vergelijkbaar was. Gekozen is voor de gemeente Zeist (Utrecht) en de gemeente Hengelo (Overijssel).

Door middel van korte telefonische interviews is een inventarisatie gemaakt van particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking in de gemeenten Zeist en Hengelo. De eerste contactgegevens zijn verkregen via COS Utrecht, COS Overijssel en de NCDO. Vervolgens is er gewerkt met de sneeuwbal methode. Daarnaast is er in de gemeente Zeist met zoveel mogelijk kerken en scholen telefonisch contact gelegd. Het doel hiervan was tweeledig. Ten eerste om te achterhalen wat de kerken en scholen zelf doen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Ten tweede om te informeren of zij op de hoogte waren van andere particuliere initiatieven die voor het onderzoek benaderd konden worden. Er is voor gekozen deze werkwijze niet toe te passen op de gemeente Hengelo. De tijdsinvestering was erg groot en het leverde onvoldoende op.

Hoofdstuk 3 Organisatiekenmerken

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de organisatiekenmerken van particuliere initiatieven. In het eerste gedeelte zal worden uitgelegd op welke kenmerken gelet wordt in dit onderzoek – welke kenmerken zijn relevant wanneer men tot een uiteindelijke kenschets wil komen van het fenomeen particulier initiatief. Vervolgens worden de eerste resultaten uit het onderzoek gepresenteerd. Hiermee wordt een antwoord gegeven op deelvraag 1 van het onderzoek: wat zijn de organisatiekenmerken van de particuliere initiatieven. In de conclusie wordt aan de hand van deze gegevens een kenschets gegeven van het fenomeen particulier initiatief.

3.1 Organisatiekenmerken van particuliere initiatieven

Wanneer men tot een kenschets van particuliere initiatieven wil komen is het enerzijds van belang om naar een aantal organisatorische kenmerken te kijken. Voorbeelden hiervan zijn het jaar van oprichting, de organisatievorm en de financiering. Anderzijds moet gekeken worden naar de activiteiten van de particuliere initiatieven en het doel van de organisatie. De aanleiding, de doelstelling en de werkzaamheden in de projectlanden zijn hierbij van belang. In dit onderzoek is daarnaast aandacht besteed aan de medewerkers van de particuliere initiatieven, zodat ook op het niveau van persoonlijke inzet conclusies kunnen worden getrokken (in hoofdstuk 4 wordt hier dieper op ingegaan).

3.2 Resultaten: organisatiekenmerken van particuliere initiatieven

Oprichting en aanleiding

Vanaf de jaren zestig is er, wanneer men kijkt naar alle organisaties binnen dit onderzoek, een groei waar te nemen in particuliere initiatieven. Vooral de afgelopen vijf jaar zijn er veel organisaties opgericht: ruim één derde van de organisaties is in de periode 2000 tot en met 2005 opgericht. Dit duidt erop dat het ontstaan van particuliere initiatieven een betrekkelijk jong verschijnsel is.

Jaar van oprichting	Percentage organisaties (N = 279²)
Van 1960 t/m 1969	2,9 %
Van 1970 t/m 1979	7,9 %
Van 1980 t/m 1989	16,5 %
Van 1990 t/m 1994	14,0 %
Van 1995 t/m 1999	22,6 %
Van 2000 t/m 2005	34,8 %

Tabel 3.1: jaar van oprichting

Bijna één derde van de organisaties is gestart naar aanleiding van een reis naar een ontwikkelingsland. Ook wordt er regelmatig verwezen naar de situatie in ontwikkelingslanden, de armoede die er heerst en de nood waarin de mensen daar verkeren.

² N= het aantal respondenten dat de vraag beantwoord heeft. Er zijn 296 enquêtes opgenomen in het onderzoeksbestand.

Dat mensen hier, vanuit een bepaalde betrokkenheid, hulp willen bieden lijkt daaruit voort te vloeien.

Aanleiding	Percentage organisaties (N = 282)
Reis (direct contact met armoede)	29,8 %
Situatie in ontwikkelingslanden (armoede/nood)	16,7 %
Hulp bieden	15,2 %
Betrokkenheid (iets willen doen)	13,8 %
Verzoek om steun vanuit ontwikkelingsland	9,9 %

Tabel 3.2: door respondenten geformuleerde aanleiding

Daarnaast geeft een aantal respondenten (7,4 %) aan dat zij om praktische redenen overgegaan zijn tot de oprichting van een organisatie. Door formalisering van de werkzaamheden is het gemakkelijker subsidies te verkrijgen en fondsen te werven. Donaties aan een officiële ontwikkelingsorganisatie zijn namelijk belastingaftrekbaar.

Organisatievorm

Uit het onderzoek blijkt dat particuliere initiatieven zijn onder te verdelen in twee groepen: 1) organisaties die ontwikkelingssamenwerking als kerntaak hebben en zijn opgericht met als doel die kerntaak te vervullen; 2) bestaande organisaties die van oorsprong ontwikkelingssamenwerking niet tot kerntaak hebben, maar die naast hun kernactiviteit besloten hebben een deel van hun tijd te besteden aan ontwikkelingsprojecten. Voorbeelden hiervan zijn: bedrijven, scholen en kerken.

De groep van organisaties die ontwikkelingssamenwerking als kerntaak heeft is zelf ook weer onder te verdelen in: 1) zelfstandige organisaties; en 2) organisaties die verbonden zijn aan landelijke organisaties. Zelfstandige organisaties houden zich buiten de grotere nationale organisaties om bezig met ontwikkelingssamenwerking. Organisaties die verbonden zijn aan landelijke organisaties hebben vaak zelf geen eigen projecten, maar ondersteunen het werk van een grotere nationale organisatie. Dit doen ze veelal door het houden van voorlichtingsactiviteiten in de regio en het inzamelen van geld ten bate van projecten van de nationale organisaties.

Meer dan tweederde van de organisaties in dit onderzoek (68,4 %, N = 291) categoriseert zichzelf als een zelfstandige organisatie. 10,7 % van de organisaties betreft een werkgroep voor een grotere organisatie. Particuliere initiatieven die ontstaan zijn uit een organisatie die ontwikkelingssamenwerking niet tot kerntaak heeft, zijn onder te verdelen in: scholenacties (6,5 %), kerkelijke groepen (5,2 %), service clubs (2,7 %), netwerken (2,1 %) en bedrijfsprojecten (2,0 %).

Van de organisaties draait 90,9 % (N = 296) geheel op basis van vrijwilligers. Van de organisaties die betaalde werknemers in dienst hebben, werkt 84,0 % daarnaast ook nog met vrijwilligers. De grootste groep organisaties (42,9 %, N = 296) heeft tussen de 5 en de 10 medewerkers (mensen die bestuurs- en/of kerntaken uitvoeren). Bijna alle organisaties (97,6 %) zijn te categoriseren als kleinbedrijf, welke hooguit 50 medewerkers heeft (MKB Nederland).

Bijna tweederde van de organisaties geeft aan geen levensbeschouwelijke grondslag te hebben (62,6 %, N = 294). De organisaties die wel een levensbeschouwelijke grondslag hebben zijn voornamelijk christelijk.

Financiering

Voor de organisaties zijn giften en donaties van individuen de belangrijkste bron van inkomsten. 88,1 % van de organisaties (N = 294) ontvangt hieruit inkomsten en ongeveer de helft van de organisaties heeft vaste donateurs. Subsidies of fondsen van maatschappelijke

organisaties vormen een tweede belangrijke bron van inkomsten. 66,3 % van de organisaties geeft aan hieruit inkomsten te ontvangen. Andere belangrijke bronnen van inkomsten zijn: inkomsten uit acties, collecten of verkoop (53,6 %) en sponsoring van bedrijven (52,7 %).

Ruim 40 % van de organisaties heeft een jaarlijks inkomen tot 20.000 euro. Een even groot percentage heeft een inkomen tussen de 20.000 en de 100.000 euro. Een kleine 15 % van de organisaties heeft meer dan 100.000 euro te besteden.

Inkomsten in euro's	Percentage organisaties		
	2002	2003	2004
t/m 999	2,6 %	1,4 %	2,2 %
1.000 t/m 2.499	4,6 %	3,3 %	2,6 %
2.500 t/m 4.999	6,6 %	4,7 %	5,7 %
5.000 t/m 7.499	9,2 %	8,4 %	6,1 %
7.500 t/m 9.999	5,6 %	3,7 %	6,1 %
10.000 t/m 14.999	9,2 %	14,0 %	10,9 %
15.000 t/m 19.999	6,1 %	7,0 %	7,9 %
20.000 t/m 29.999	13,8 %	12,6 %	11,8 %
30.000 t/m 49.999	15,8 %	18,1 %	16,2 %
50.000 t/m 99.999	11,7 %	13,5 %	15,7 %
100.000 t/m 149.999	8,2 %	5,1 %	7,9 %
150.000 t/m 299.999	3,6 %	4,2 %	4,4 %
300.000 t/m 999.999	2,0 %	2,8 %	1,3 %
1.000.000 t/m 1.999.999	1,0 %	0,9 %	1,3 %

Tabel 3.3: inkomsten in 2002, 2003 en 2004

Doelstelling

De organisaties willen, middels hun activiteiten in het buitenland, vooral een bijdrage leveren aan het verbeteren van de levensomstandigheden van mensen in ontwikkelingslanden. Interessant is dat een relatief groot deel van de organisaties (19,1 %) het bieden van hulp als doel heeft, waarbij vaak de activiteit zelf wordt aangedragen als doel van de organisatie. Doelstellingen worden dan geformuleerd vanuit het bestaan van de organisatie zelf en blijven zo op een niveau van zelfreferentialiteit. Het nut van de organisatie wordt dus gedefinieerd vanuit het bestaan van de organisatie.

Doelstelling van de organisatie	Percentage organisaties (N = 282)
Verbeteren levensomstandigheden	35,8 %
Verbeteren specifieke sector	26,2 %
Hulp bieden	19,1 %
Stimuleren zelfredzaamheid	14,9 %

Tabel 3.4: door respondenten geformuleerde doelstellingen

Thematisch werkveld

De vier belangrijkste thema's waarop de organisaties zich richten zijn: onderwijs, gezondheidszorg, gender en watervoorziening. Maar liefst 75,4 % van de organisaties geeft aan actief te zijn op het gebied van onderwijs (bij N = 293). Voor de andere thema's zijn de cijfers als volgt: gezondheidszorg (52,9 %); gender (34,5 %); watervoorziening (31,4 %). Deze thema's komen redelijk overeen met de prioritaire thema's van het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking, namelijk: onderwijs, reproductieve gezondheid, hiv/aids en water en milieu (Ministerie van Buitenlandse Zaken).

Binnen de thematische werkvelden wordt een grote verscheidenheid aan activiteiten uitgevoerd. De meest voorkomende activiteiten zijn:

Activiteit	Aantal organisaties (N = 268)
Bouw, renovatie, infrastructuur	127
Onderwijs, voorlichting, kennisoverdracht	122
Watervoorziening	45
Gezondheidszorg	42
Opvang, hulp aan kinderen	42
Inkomensgenererende-, werkgelegenheids- en microkredietprojecten	40
Materiaal, transport	36
Maatschappijopbouw, emancipatie	20

Tabel 3.5: activiteiten in het projectland

Geografisch werkveld

In totaal zijn de organisaties actief in 75 verschillende landen. De meest voorkomende landen zijn:

Land	Aantal organisaties (N = 288)
India	38
Kenia	31
Ghana	21
Tanzania	20
Brazilië	16
Suriname	14
Roemenië	14
Zuid-Afrika	14

Tabel 3.6: meest voorkomende landen

Wanneer gekeken wordt naar de verdeling van regio's is te zien dat 56,6 % van de organisaties actief is in Afrika, 26,7 % in Azië, 25,7 % in Latijns-Amerika, 9,4 % in Oost-Europa en 2,4 % in het Midden-Oosten.

Ook qua geografisch werkveld zijn er overeenkomsten met het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking: van de acht landen waar particuliere initiatieven het meest werkzaam zijn, zijn er vijf opgenomen als partnerland van het Ministerie. Het Ministerie is niet werkzaam in Roemenië³. India heeft in 2003 zelf aangegeven de hulp vanuit Nederland te willen afbouwen. Brazilië is als partnerland van de lijst gehaald, omdat het een relatief rijk land is. Evenals het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking, geven de particuliere initiatieven minstens 50 % van de hulp aan Afrika (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2005).

Medewerkers

Bijna éénderde van de organisaties heeft een redelijk gelijke verdeling van mannelijke en vrouwelijke medewerkers (een aandeel mannelijke medewerkers van 40 tot en met 59 %). Over het geheel genomen zijn er meer mannen dan vrouwen werkzaam bij de organisaties. Zo bestaan er meer organisaties met alleen mannelijke werknemers dan organisaties met alleen vrouwelijke werknemers en heeft bijna de helft van de organisaties een groter aandeel mannelijke dan vrouwelijke medewerkers.

Opvallend is dat in het onderzoek Geven in Nederland juist naar voren komt dat het vooral vrouwen zijn die vrijwilligerswerk doen (Schuyt & Gouwenberg, 2005:90). Dat het in dit onderzoek vooral mannen zijn die werkzaam zijn voor de particuliere initiatieven zou te maken kunnen hebben met het specifieke werkveld, maar ook met de mate van zelfstandigheid van een 'eigen' organisatie.

³ Wel ondersteunt de NCDO via het MATRA-programma, namens het Ministerie, projecten in Roemenië

Aandeel mannelijke medewerkers	Percentage organisaties (N = 291)
0 %	4,8 %
1 t/m 39 %	22,7 %
40 t/m 59 %	30,2 %
60 t/m 99 %	47,1 %
100 %	13,4 %

Tabel 3.7: aandeel mannelijke medewerkers

Ruim de helft van alle medewerkers is ouder dan 50 jaar. Ruim tweederde van alle medewerkers is ouder dan 40 jaar. Dat komt overeen met de kenmerkende leeftijd voor mensen die vrijwilligerswerk doen uit het onderzoek Geven in Nederland 2005 (Schuyt & Gouwenberg, 2005:90). Slechts 1,7 % van de medewerkers is jonger dan 20 jaar oud.

Leeftijd werknemers	Percentage organisaties¹	Percentage medewerkers²
jonger dan 20 jaar	3,9 %	1,7 %
20 t/m 29 jaar	24,3 %	7,8 %
30 t/m 39 jaar	46,5 %	16,1 %
40 t/m 49 jaar	61,3 %	22,8 %
50 t/m 59 jaar	73,2 %	26,6 %
60 jaar en ouder	60,6 %	25,1 %

Tabel 3.8: leeftijd medewerkers

1 = percentage van organisaties dat aangeeft medewerkers in de leeftijdscategorie te hebben (N = 291)

2 = percentage medewerkers in de leeftijdscategorie van het totaal aantal medewerkers van alle organisaties in de enquête (2988 bij N = 285)

Opvallend is dat ruim 20 % van de ondervraagden aangeeft nog niet eerder in aanraking geweest te zijn met andere culturen, ontwikkelingslanden of ontwikkelingssamenwerking alvorens zich voor de organisatie in te zetten (22,3 %, N = 296). Deze mensen zouden tot het 'nieuwe draagvlak' gerekend kunnen worden (in hoofdstuk 7 wordt dieper ingegaan op draagvlak). Mensen die wel al eerder op één of andere manier te maken hadden met andere culturen, ontwikkelingslanden of ontwikkelingssamenwerking geven als voornaamste categorieën aan dat ze: één of meerdere reizen naar ontwikkelingslanden gemaakt hebben (38,2 %) en al veel lasen over ontwikkelingslanden/ontwikkelingssamenwerking (30,4%).

30,6 % van de ondervraagden (N = 288) geeft aan dat de medewerkers van het particulier initiatief al vrienden waren voordat ze bij de organisatie kwamen te werken. Andere belangrijke bindende elementen zijn de kerk (22,6 %) en het werk (18,4 %). 27,1 % van de ondervraagden geeft aan dat de medewerkers elkaar nog niet kenden. 22,6 % van de respondenten is betrokken geraakt bij de organisatie doordat ze gevraagd zijn. Van de mensen die niet de starter of oprichter van het initiatief zijn, kende ruim één derde de organisatie via persoonlijke contacten (34,0 %, N = 94). Vaak behoorde de starter of oprichter dan tot hun kennissenkring.

3.3 Deelconclusie

Particuliere initiatieven zijn onder te verdelen in twee groepen: 1) organisaties die ontwikkelingssamenwerking als kerntaak hebben; en 2) organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als kerntaak hebben. De eerste groep is onder te verdelen in zelfstandige organisaties en organisaties die verbonden zijn aan nationale of internationale organisaties.

Op basis van de onderzoeksresultaten komt men tot de volgende kenschets van particuliere initiatieven:

- Particuliere initiatieven zijn te categoriseren als kleinschalige organisaties, zowel qua aantal medewerkers als qua inkomsten
- Particuliere initiatieven werken voornamelijk op basis van vrijwilligers
- Mensen die zich inzetten voor particuliere initiatieven zijn voor een groot gedeelte ouder dan 50 jaar
- Met betrekking tot het thematische en geografische werkveld lijken de particuliere initiatieven zich niet te onderscheiden van de overheid (traditionele actor): beiden zijn op dezelfde terreinen werkzaam

3.4 Inventarisatie gemeenten

Hoeveel particuliere initiatieven er bestaan op het gebied van ontwikkelingssamenwerking (OS) in Nederland is onbekend. Een grove schatting is dat ongeveer 10.000 groepen rechtstreeks projecten in ontwikkelingslanden steunen (Van Voorst, 2005:14).

Om een beter beeld te krijgen van de Nederlandse mondiale betrokkenheid en om lokale initiatieven beter te kunnen ondersteunen zijn een aantal Cossen in Nederland bezig met een inventarisatie van particuliere initiatieven in hun regio. In de provincie Gelderland heeft dit geleid tot de ontwikkeling van de zogenaamde Gelderse wereldatlas. Deze atlas geeft aan welke groepen, organisaties of gemeenten internationale contacten hebben en met welke plaatsen of regio's er contacten bestaan. Er zijn in de provincie Gelderland 400 organisaties gevonden die zich bezig houden met internationale samenwerking. Dat betekent dat er per 10.000 inwoners in Gelderland minimaal 2 organisaties actief zijn op het gebied van internationale samenwerking. Bovendien blijkt uit het onderzoek dat er een grote verscheidenheid in organisaties bestaat. Er bestaan zowel organisaties die deel uitmaken van nationale of internationale organisaties als lokale ontwikkelingsorganisaties (COS Gelderland). Ook werd er een aantal jaar geleden een inventarisatie gemaakt van de particuliere initiatieven in de gemeente Schagen. Hier werden 23 particuliere initiatieven gevonden die werden geclusterd in twee groepen: organisaties die op nationaal niveau overkoepeld zijn en opzichzelfstaande organisaties (ECDPM, 1999).

Om een nog gedetailleerder en uitgebreider inzicht te krijgen in wat er zoal op lokaal niveau gebeurt op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is er een inventarisatie gemaakt van de particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking in de gemeenten Zeist en Hengelo.

Gedurende de inventarisatie werd duidelijk dat er, net als in de besproken onderzoeken, een onderscheid te maken is naar typen organisaties. Binnen dit onderzoek is het volgende onderscheid aangehouden: 1) organisaties die zich primair en alleen bezighouden met ontwikkelingssamenwerking; en 2) organisaties die zich niet primair met ontwikkelingssamenwerking bezighouden maar dit beschouwen als één van de onderdelen of als bijzaak van de organisatie. De eerste groep is vervolgens op te delen in zelfstandige organisaties en organisaties die verbonden zijn aan een grotere, vaak landelijke organisatie.

3.4.1 Conclusie gemeenten

In de gemeente Zeist zijn 25 organisaties gevonden die zich primair bezighouden met ontwikkelingssamenwerking. De gemeente Zeist kent 60.374 inwoners. Dit betekent dat er in Zeist per 10.000 inwoners minimaal 4 organisaties actief zijn. Daarnaast kent Zeist veel andere organisaties, kerken en scholen die zich naast hun kerntaak ook bezighouden met ontwikkelingssamenwerking.

De gemeente Hengelo heeft ongeveer 80.000 inwoners en kent 14 organisaties die zich primair met ontwikkelingssamenwerking bezighouden. Dat zijn iets minder dan 2 organisaties per 10.000 inwoners. Hierbij moet gezegd worden dat bij de inventarisatie van de gemeente Hengelo niet, zoals bij de inventarisatie van Zeist wel gedaan is, alle kerken en scholen individueel benaderd zijn. Hier is voor gekozen omdat de tijdsinvestering erg groot was en de opbrengst van de arbeid in verhouding erg laag. Het is dus zeer waarschijnlijk dat er ook in Hengelo meer particuliere initiatieven zijn. Ook zou men, wanneer alle kerken individueel benaderd worden waarschijnlijk, net als in Zeist, meer initiatieven met een religieuze achtergrond vinden.

Bij de inventarisatie van beide gemeenten is gebleken dat het bereiken van particuliere initiatieven zeer moeilijk is. Vanwege het kleinschalige karakter van de initiatieven en de daarmee samenhangende beperkte naamsbekendheid is het erg tijdrovend en arbeidsintensief een complete inventarisatie te maken. Zou men dat wel doen, dan is het zeer aannemelijk dat er meer particuliere initiatieven gevonden worden.

Hoofdstuk 4 Redenen en motieven

In hoofdstuk 2 is vermaatschappelijking gedefinieerd als een tweeledig proces. Enerzijds is er de staat die taken van zich afschuift en anderzijds het individu dat meer verantwoordelijkheden naar zich toetrekt. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de vraag waarom het individu deze verantwoordelijkheden naar zich toe trekt. Om deze vraag te beantwoorden moet er naar twee zaken worden gekeken.

Ten eerste is het, in het kader van vermaatschappelijking, interessant om te weten waarom men er voor kiest om zelf een initiatief op te zetten en het werk niet over laat aan de eerdergenoemde traditionele actoren. Hier wordt feitelijk opzoek gegaan naar redenen voor de vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking. Uitgangspunt bij het beantwoorden van deze vraag is de houding die particuliere initiatieven hebben ten aanzien van de traditionele actoren.

Ten tweede bestaat de meer algemene vraag waarom individuen er voor kiezen actief te worden in het maatschappelijk middenveld door middel van vrijwilligerswerk. Met andere woorden wat zijn de persoonlijke motieven van mensen om het werk te doen.

Bij beide vragen wordt een theoretisch kader gepresenteerd. Na deze theoretische uiteenzetting wordt ingegaan op het onderzoek en de bevindingen. Deze bevindingen worden in de conclusie teruggekoppeld naar de theorie.

4.1 Het beeld van de traditionele actoren

De vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking kan op meerdere manieren in verband gebracht worden met de houding van de particuliere initiatieven ten opzichte van de traditionele actoren.

Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau komt naar voren dat de burger steeds kritischer, zelfbewuster en assertiever wordt ten opzichte van degenen die de macht in handen hebben (SCP, 2004:15). Ook de ontwikkelingssector heeft met dit gedrag van de Nederlandse burger te maken. Dit kwam recent naar voren rondom de fondsenwerving voor de slachtoffers van de Tsunami (giro 555). Er was vanuit de bevolking een luide roep om transparantie van de besteding van de gelden van de Samenwerkende Hulp Organisaties (SHO). De SHO heeft hier gehoor aan gegeven door onder andere een nieuw financieel reglement op te stellen, waarin de publieke verantwoording aanmerkelijk verder strekt dan voorheen (Villamedia, 2005).

Naast deze roep om transparantie komt in draagvlakonderzoeken, uitgevoerd in België en Nederland, duidelijk naar voren dat er onvrede bestaat over het werk van de traditionele actoren. Een hoog percentage respondenten vindt dat het geld voor ontwikkelingssamenwerking niet goed wordt aangewend (Pollet & Delvertere, 2004:20). De groep mensen die van mening is dat het ontwikkelingsgeld slecht wordt besteed wordt steeds groter (NCDO, 2002:11). Ook in ander onderzoek komt naar voren dat er grote zorgen bestaan over de besteding van ontwikkelingsgeld (Anker Solutions, 2004:3). Eén van de problemen die wordt aangegeven zijn de fondsenwervings- en salarisschandalen bij de grotere NGO's. Daarnaast is men niet tevreden over het huidige ontwikkelingsbeleid van de overheid. 66 % verkiest een 'andere aanpak' boven het 'ongewijzigd voortzetten van het huidige beleid'. Van Voorts (2004:3) benadrukt dat individuen op zoek zijn gegaan naar andere manieren om uiting te geven aan hun maatschappelijk engagement, mede omdat zij weinig

vertrouwen hebben in de gevestigde ontwikkelingsorganisaties. De bestaande NGO's worden vaak gezien als te democratisch en geldverspillend. Men denkt dat het goedkoper kan en wil de zekerheid dat het geld goed terecht komt.

Door professionele en grote ontwikkelingsorganisaties worden de particuliere initiatieven lang niet altijd serieus genomen. Vaak wordt er vanuit gegaan dat de groep particuliere initiatieven bestaat uit amateurs die geen opleiding hebben genoten op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Ze worden door de professionele sector ook wel 'hobbyisten' of 'doe-het-zelvers' genoemd (Beerends & Broere, 2004:178). Uit een onderzoek van de NCDO (2004:30) blijkt echter dat veel burgers (39 %) niet vinden dat ontwikkelingsprojecten het beste overgelaten kunnen worden aan professionals. Men heeft niet het idee dat alleen de professionals de expertise in huis hebben en gewone mensen die kennis ontberen.

Ook is het zo dat individuen niet of nauwelijks invloed kunnen uitoefenen op de precieze doelgroep en het exacte werkveld van de traditionele ontwikkelingsorganisaties. De afgelopen jaren maken steeds meer mensen reizen naar ontwikkelingslanden (NCDO, 2002:5). Vaak is het zo dat er tijdens een verblijf of reis persoonlijke banden ontstaan met de lokale bevolking. Individen willen dan ook graag deze specifieke mensen hulp bieden. Het besluit om zelf een initiatief op te starten kan dan verband houden met het feit dat de hulp van traditionele actoren niet direct die mensen zal bereiken.

4.2 Resultaten: het opzetten van een eigen initiatief

In deze paragraaf wordt aangegeven in welke mate bovengenoemde zaken omtrent de traditionele actoren een rol kunnen spelen bij het opzetten of starten van een particulier initiatief. Om het beeld te complementeren is er ook aandacht voor andere redenen die niet direct verband houden met de traditionele actoren maar wel te maken hebben met de keuze een particulier initiatief te starten.

Houding ten aanzien van de NGO's

Het vertrouwen in de grote NGO's is klein. Slechts 12,6 % van de organisaties gaat ervan uit dat het geld dat de NGO's besteden goed terecht komt. 45,8 % van de organisaties zegt aan het denken gezet te zijn door de salarisschandalen bij de grote NGO's, tegenover 12,8 % waarvoor dit niet geldt. Daarnaast vindt 60 % van de organisaties dat de NGO's bureaucratische organisaties zijn. Dit overwegend negatieve beeld wordt in interviews bevestigd. Het idee bestaat dat er bij de grote NGO's geld aan de strijkstok blijft hangen en dat er te veel overheadkosten worden gemaakt:

- *Van al die onkosten had je al een heleboel straatkinderen kunnen helpen. Bij de Tsunami letten ze daar nu beter op maar je weet niet wat er achter de schermen gebeurt.*
- *Wat ik ook schandalig vind zijn die hoge salarissen. Het zijn natuurlijk wel verantwoordelijke banen maar het is veel te overdreven.*
- *Ik vind dat er niks aan de strijkstok mag blijven hangen. Wij nemen ons geld cash mee omdat overmaken ook heel duur is.*
- *Ik vermoed dat er veel aan de strijkstok blijft hangen. Er zitten veel te veel mensen in de keten. Nu komt het meteen op de goede plek terecht en hangt er geen euro aan de strijkstok.*
- *De Tsunami, natuurlijk heb ik daar geld aan gegeven maar wel aan een vrouw die op individuele basis werkt met vrouwen in India. Dan weet ik tenminste zeker dat er zakken rijst van mijn geld gekocht worden.*
- *Wij kiezen voor kleine rechtstreekse hulp, dan kan je zien waar het terecht komt. Dat wil bij grote organisaties nog wel eens anderszins.*
- *Grote NGO's zijn statelijke organisaties. De verspilling daar is groot, wij hebben zelf de controle.*

Over het uitvoerende werk van de NGO's zijn de particuliere initiatieven wél tevreden. Een meerderheid (50,3 %) van de organisaties vindt dat de grote NGO's zeer goed werk doen. Deze tevredenheid wordt genuanceerd door het feit dat 71,8 % van mening is dat het werk van de NGO's niet efficiënter is dan het werk van kleinschalige organisaties en 59,6 % van de organisaties vindt dat zij effectiever werken dan de grote NGO's. Velen zijn van mening dat zowel het werk van de grote NGO's als van de kleine organisaties belangrijk en nuttig is en dat zij naast elkaar kunnen bestaan. Wel benadrukken zij de roep van hun achterban om directheid en transparantie. Veel donateurs vinden het belangrijk om zeker te weten dat hun geld goed terecht komt. De particuliere initiatieven beweren veelal beter aan deze eis te kunnen voldoen dan de grote NGO's.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Als ik geld geef aan grote NGO's weet ik zeker dat mijn geld goed terecht komt (N = 294)	2,4 ⁴	10,2	34,7	34,0	7,8	10,9
Het werk van de grote NGO's is efficiënter dan dat van kleinschalige organisaties (N = 294)	1,0	2,4	18,4	44,9	26,9	6,5
De grote NGO's doen zeer goed werk (N = 294)	3,7	46,6	37,1	4,8	2,0	5,8
De grote NGO's hebben betere kennis over ontwikkelingslanden dan kleinschalige organisaties (N = 295)	4,1	23,7	28,8	28,5	8,8	6,1
De salarisschandalen bij de grote NGO's hebben mij aan het denken gezet (N = 296)	20,9	42,9	20,9	10,1	2,7	2,4
Het is mij niet duidelijk op welke manier de grote NGO's hulp bieden aan ontwikkelingslanden (N = 294)	6,8	22,8	32,0	31,0	4,4	3,1
Kleinschalige organisaties zijn effectiever dan de grote NGO's (N = 295)	23,7	35,9	26,4	6,4	0,7	6,8
De grote NGO's zijn te bureaucratisch (N = 294)	17,0	42,9	24,8	3,4	0,7	11,2
Er is bij de grote NGO's geen ruimte voor mijn eigen ideeën (N = 294)	11,2	24,8	27,2	9,2	1,4	26,2

Tabel 4.1: houding ten aanzien van de NGO's

⁴ In alle tabellen die betrekking hebben op stellingen zijn de genoemde cijfers in percentages weergegeven.

Professionalisering van de sector

Een betrekkelijk grote groep (36 %) is van mening dat er binnen de NGO's geen ruimte is voor hun eigen ideeën (zie tabel 4.1). De respondenten zelf brengen de professionalisering van de sector in de interviews vrijwel niet ter sprake. Wel wordt duidelijk dat de respondenten niet betwijfelen of zij even goed in staat zijn om ontwikkelingshulp te bieden als de professionele organisaties. Volgens velen kunnen deze twee groepen, met ieder hun eigen kwaliteiten, goed naast elkaar bestaan.

Houding ten aanzien van de overheid

Uit eerder onderzoek is gebleken dat een grote groep mensen niet tevreden is over het huidige ontwikkelingsbeleid (Anker Solutions, 2004). In dit onderzoek wordt dat op veel punten bevestigd. Slecht een kleine groep van 10,2 % vindt dat de overheid zich binnen ontwikkelingssamenwerking richt op de juiste zaken. Daarnaast vindt slechts 17,6 % van de organisaties dat de overheid genoeg doet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Maar éénvijfde van de ondervraagden vindt de overheid de meest aangewezen organisatie om zich bezig te houden met ontwikkelingssamenwerking.

Met het vertrouwen in de overheid en de duidelijkheid over hun activiteiten is het iets beter gesteld. Het aantal respondenten (38,4 %) dat het duidelijk vindt wat de overheid doet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is iets groter dan het aantal dat dit niet duidelijk vindt (33,2 %). Een grote groep van 40,7 % stelt zich neutraal op ten aanzien van het vertrouwen in het werk dat de overheid uitvoert op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Van de organisaties die wel een expliciete mening hebben geeft 38,3 % aan wel vertrouwen te hebben en slechts 15,8 % geeft aan dit vertrouwen niet te hebben.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
De overheid doet genoeg op het gebied van ontwikkelingssamenwerking (N = 296)	0,0	17,6	24,3	37,5	9,1	11,5
De overheid is de meest aangewezen organisatie om zich bezig te houden met ontwikkelingssamenwerking (N = 294)	4,4	15,6	21,8	39,8	14,3	4,1
De overheid richt zich binnen ontwikkelingssamenwerking op de juiste zaken (N = 294)	0,3	9,9	36,1	22,8	4,8	26,2
Het is mij niet duidelijk wat de overheid doet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking (N = 295)	4,7	28,5	25,4	35,3	3,1	3,1
Ik heb geen vertrouwen in het werk dat de overheid doet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking (N = 295)	2,7	13,2	40,7	35,6	2,7	5,1

Tabel 4.2: houding ten aanzien van de overheid

Directe en persoonlijke banden

Op de vraag of een reis de directe aanleiding is geweest om zich in te zetten voor de organisatie antwoordt bijna de helft van de ondervraagden confirmerend (46,6 %, N = 292).

In deze gevallen is de organisatie vaak (87,9 %, N = 133) in ieder geval actief op de plek waar de mensen op reis zijn geweest. Daarnaast geeft bijna 30 % aan dat een reis of direct contact met armoede de aanleiding is geweest voor het oprichten van de organisatie. Ook in de interviews komt naar voren dat directe banden met een ontwikkelingsland een belangrijke rol kunnen spelen bij het opzetten van een eigen particulier initiatief. Mensen zijn vaak door (vrijwilligers-) werk, stage, studie of een reis in aanraking gekomen met mensen in ontwikkelingslanden. Zo zijn bijvoorbeeld vijf van de tien Surinaamse organisaties, die binnen dit onderzoek geïnterviewd zijn, opgericht door Surinaamse Nederlanders. Zij kennen het land en de mensen en voelen zich verbonden.

Andere redenen

Veel respondenten hebben er niet bewust voor gekozen om zelf iets op te zetten. De projecten zijn veelal op hun pad gekomen. De respondenten zijn bijvoorbeeld gevraagd door vrienden, familie of de kerk. Veelal waren deze respondenten al op een één of andere manier betrokken bij ontwikkelingssamenwerking en was de vraag vanuit de sociale omgeving een reden om actief iets te gaan doen.

Daarnaast geeft een aantal organisaties aan dat de bestaande NGO's niet of nauwelijks op hun terrein werkzaam zijn waardoor het opzetten van een eigen organisatie om de activiteiten uit te voeren voor hen vooral een praktische keuze was.

4.3 Het maatschappelijk middenveld en vrijwilligerswerk

In Nederland participeren mensen op verschillende wijze op vrijwillige basis in het maatschappelijk middenveld (*civil society*). Er is veel geschreven over het maatschappelijk middenveld en veelal wordt de term geïnterpreteerd als de maatschappelijke verbanden die niet tot de staat behoren en waarvan de kern ook niet in de individuele levenssfeer of de economie ligt (Dekker, 1994). In hoofdstuk 2 is het begrip maatschappelijk middenveld behandeld in het kader van de vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking. Het werd duidelijk dat het maatschappelijk middenveld op het gebied van ontwikkelingssamenwerking bestaat uit drie groepen: de MFO's, de TMF-organisaties en de particuliere initiatieven.

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op het begrip maatschappelijk middenveld vanuit de invalshoek van vrijwilligheid. Het Centraal Cultureel Planbureau definieert het maatschappelijk middenveld als het institutioneel domein dat gedomineerd wordt door vrijwillige associaties, waarbij de deelname berust op een vrijwillige keuze (De Hart, 2005:1). Werkzaamheden kunnen uiteenlopen van het collecteren voor het kankerfonds tot het organiseren van een toernooi op de plaatselijke tennisclub. In de context van dit onderzoek is er gekeken naar een zeer specifieke vorm van vrijwilligerswerk namelijk het vrijwillig werkzaam zijn voor een particulier initiatief op het gebied van ontwikkelingssamenwerking.

Er wordt al velen jaren onderzoek gedaan naar het fenomeen vrijwilligerswerk. De onderzoeken zijn echter niet eenduidig over de ontwikkelingen die er de afgelopen jaren plaatsvinden. Sommige onderzoeken laten zien dat het aantal vrijwilligers onder de bevolking daalt, terwijl andere onderzoeken stagnatie, of zelfs een stijging laten zien (De Hart, 2004 en Schuyt, 2003). Het idee bestaat dat een steeds sterker individualisme, zich manifesterend in centrale waarden als autonomie, zelfontplooiing en persoonlijke vrijheid, ten koste zou gaan van sociaal gedrag in het algemeen en de bereidheid zich in te zetten voor anderen en vrijwilligerswerk in het bijzonder. Het verdwijnen van traditionele, kerkelijke banden zou tot gevolg hebben dat men zich steeds minder belangeloos inzet. Tegelijkertijd wordt echter beargumenteerd dat individualisme een stimulans kan zijn voor het vrijwillig op zich nemen

van individuele verantwoordelijkheden. Het afnemen van traditioneel plichtsbesef hoeft niet te betekenen dat het persoonlijke engagement verdwijnt. In deze visie hoeven traditioneel altruïsme en modern individualisme niet tegenover elkaar geplaatst te worden (Dekker & Van den Broek, 1999).

Er is veel onderzoek gedaan naar de motieven van mensen voor het doen van vrijwilligerswerk (Schuyt, 2005 en CBS, 1993). In de literatuur zijn grofweg twee soorten motieven te onderscheiden voor het doen van vrijwilligerswerk. Ten eerste bestaan er motieven die zijn terug te voeren op een bepaalde mate van eigenbelang en persoonlijke voldoening. Ten tweede bestaan er motieven die zijn terug te voeren op een bepaalde mate van solidariteit. Het onderzoeksproject 'Geven in Nederland' doet tweejaarlijks onderzoek naar de giften en vrijwilligerswerk in Nederland en de motivering daarvan. Het blijkt dat vrijwel alle vrijwilligers hun werk nuttig vinden en een groot deel geeft aan plezier te hebben in het werk. Ook andere persoonlijke baten blijken mee te tellen, zoals het contact met andere vrijwilligers en de waardering van de omgeving (Schuyt, 2003:88). Klandermans (in: Leijenaar & Niemoller, 1999:126) spreekt in dit kader van een sociaal motief: de verwachtingen omtrent het opdoen van contacten en het waardering krijgen van anderen.

Eerder werd besproken dat individualisering niet hoeft uit te sluiten dat men zich bekommert om de ander. Wel is het zo dat in een individualistische maatschappij zelfontplooiing hoog in het vaandel staat. Contact met niet-westerse culturen wordt gezien als verrijkend en als een middel tot zelfontplooiing en zelfrealisatie (Van Voorst, 2005:8). Er wordt in deze context ook wel gesproken over intrinsieke motieven: men participeert vanwege educatieve of zelfontplooiingsdoeleinden (Parry in: Leijenaar & Niemoller, 1999: 26).

Ook kan men zich inzetten omdat men zich solidair voelt met de doelgroep en een bepaalde mate van betrokkenheid wil tonen. Clary en Snyder (in: Leijenaar & Niemoller, 1999:126) spreken van waarde-expressieve functies: men participeert om maatschappelijke en humanitaire betrokkenheid te tonen. Een bepaalde geloofsovertuiging kan hiermee samenhangen. Een andere veelvoorkomende beweegreden voor het doen van vrijwilligerswerk is plichtsbesef en schuldgevoel (Dekker & Van den Broek, 1999:85). In de context van ontwikkelingssamenwerking is de verwachting dat dit motief bij particuliere initiatieven zeker een rol kan spelen.

4.4 Resultaten: de persoonlijke motieven van de medewerkers

Zowel motieven die zijn terug te voeren op een bepaalde mate van eigenbelang en persoonlijke voldoening als motieven die zijn terug te voeren op een bepaalde mate van solidariteit blijken een rol te spelen bij het doen van het werk voor particuliere initiatieven.

Een grote groep mensen geeft aan dat zelfontplooiingsdoeleinden voor hen belangrijk zijn. Voor 91,8 % van de respondenten verbreedt het werk zijn of haar levenservaring. 75,5 % ziet het werk als een uitdaging en 47,6 % zegt ervaring op te doen die nuttig kan zijn voor later. Een aantal respondenten noemt persoonlijke voldoening, leerzaamheid of interesse als motivatie. De sociale omgeving speelt een minder belangrijke rol. Voor 43,3 % is het van belang dat het werk wordt gewaardeerd door zijn of haar persoonlijke omgeving en 23,6 % doet het werk omdat dat sociale contacten oplevert.

Plichtsbesef en schuldgevoel komen veelvuldig voor. 73,3 % vindt het zijn of haar plicht om iets te doen voor de armere mensen in ontwikkelingslanden, 48,8 % denkt dat wij schuldig zijn aan de armoede in ontwikkelingslanden en 71,6 % houdt een goed gevoel over aan het geven van ontwikkelingshulp.

Ook bestaat er een sterk solidariteitsgevoel. 85,9 % vindt dat iedereen zijn verantwoordelijkheid moet nemen voor het welzijn van anderen. 92,6 % wil met het werk

graag een bijdrage leveren aan armoedebestrijding en 88,4 % geeft aan met het werk uiting te kunnen geven aan zijn of haar betrokkenheid bij ontwikkelingslanden. Dit sterke solidariteitsgevoel komt ook naar voren in een open vraag: 50,1 % (N = 275) van de respondenten noemt een vorm van solidariteit of betrokkenheid als motivatie om het werk te doen. Een veel kleinere groep (35,4 %) doet het werk vanuit een geloofsovertuiging, voor 46,4 % is dit niet het geval.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
--	----------------------	----------	---	---------------	---------------------------	-----------------

Zelfontplooiing (het intrinsieke motief)

Ik doe in mijn werk ervaring op die nuttig kan zijn voor later (N = 288)	12,5	35,1	21,2	14,2	12,2	4,9
Het werk verbreedt mijn levenservaring (N = 294)	47,6	44,2	5,8	0,7	1,0	0,7
Het werk dat ik doe is een uitdaging (N = 294)	31,3	44,2	18,4	2,0	3,4	0,7

Sociale omgeving (het sociale motief)

Het is voor mij belangrijk dat het werk dat ik doe gewaardeerd wordt door mijn persoonlijke omgeving (N = 292)	9,6	34,2	28,1	16,8	9,6	1,7
Ik doe het werk omdat ik er sociale contacten aan onderhoud (N = 293)	4,1	19,5	33,8	31,7	8,5	2,4

Solidariteit (het waarde-expressieve motief)

Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid nemen voor het welzijn van anderen (N = 292)	42,1	43,8	10,6	2,1	0,0	1,4
Ik wil graag een bijdrage leveren aan de bestrijding van armoede (N = 296)	39,9	52,7	5,7	0,7	0,0	1,0
Met het werk kan ik uiting geven aan mijn betrokkenheid bij ontwikkelingslanden (N = 294)	36,4	52,0	6,5	3,1	1,0	1,0

Plichtsbesef en schuldgevoel

Het is mijn plicht iets te doen voor de armere mensen in de wereld (N = 295)	30,2	43,1	20,3	3,7	2,4	0,3
Wij zijn schuldig aan de armoede in ontwikkelingslanden (N = 295)	14,9	33,9	23,1	15,6	8,5	4,1
Aan het geven van ontwikkelingshulp houd ik een goed gevoel over (N = 295)	22,4	49,2	20,7	3,7	1,7	2,4

Geloofsovertuiging

Ik doe mijn werk vanuit een geloofsovertuiging (N = 291)	14,8	20,6	17,5	20,3	26,1	0,7
--	------	------	------	------	------	-----

Tabel 4.3: motieven om het werk te doen ⁵

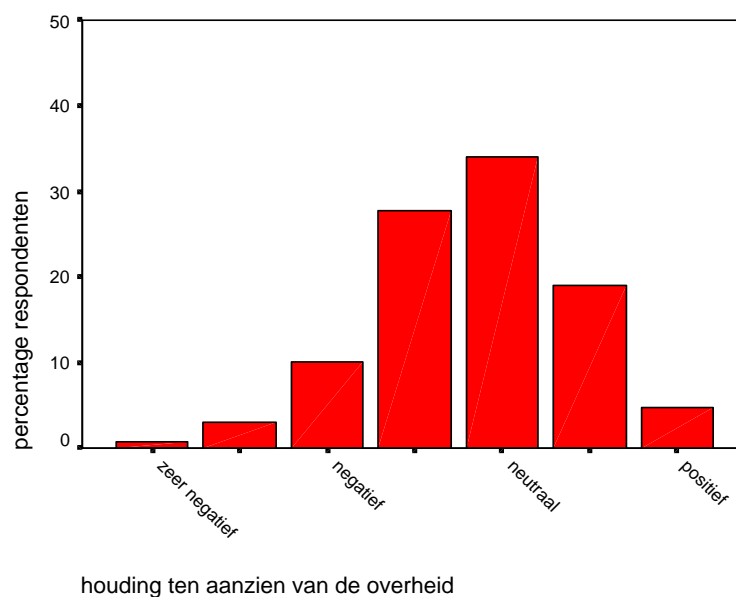
4.5 Deelconclusie

Een aanzienlijk deel van de organisaties heeft een negatief beeld van de traditionele actoren (zie grafieken 4.1 en 4.2). Veel organisaties hebben het idee dat er bij de grote NGO's sprake is van een strijkstok en veel overheadkosten. Vaak blijkt echter dat dit negatieve beeld niet de directe reden is om een eigen initiatief op te zetten of om voor een initiatief werkzaam te zijn. Men zou kunnen zeggen dat een negatief beeld niet genoeg is voor het ontstaan van een particulier initiatief. In bijna alle gevallen spelen er ook andere factoren een rol.

Veel respondenten hebben door werk, studie, verblijf of reizen banden opgebouwd met een ontwikkelingsland en de bewoners. De mensen en de plek waarmee zij in aanraking zijn gekomen kregen veelal weinig tot geen hulp van andere organisaties. Om aan de hulpvraag te kunnen voldoen is dan een organisatie in het leven geroepen.

Bij veel mensen bestond voordat zij werkzaam waren binnen een particulier initiatief al affiniteit met ontwikkelingssamenwerking. Vragen uit ontwikkelingslanden of de sociale omgeving in Nederland om zich actief in te zetten worden hierdoor vaak positief beantwoord in de vorm van het opzetten van een organisatie of medewerking aan een bestaand particulier initiatief.

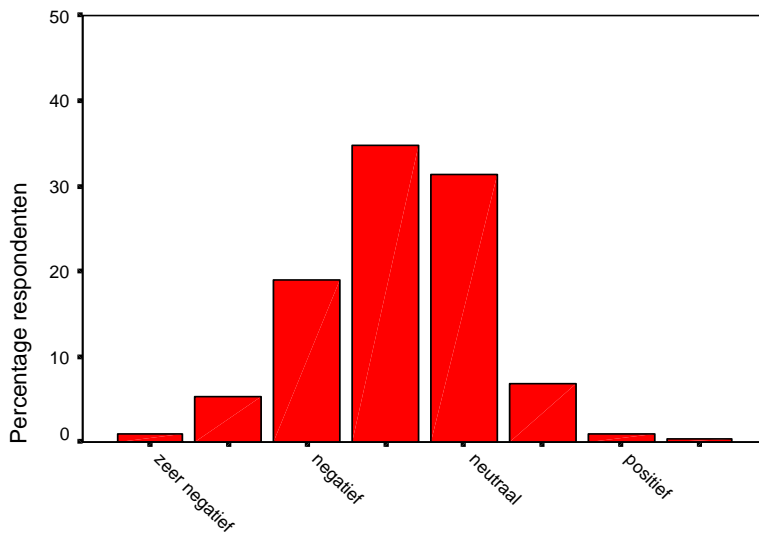
Ook is een aantal organisaties (professioneel) actief op een specifiek terrein. Bij deze organisaties speelt een negatief beeld van de traditionele actoren vaak een kleine rol. Voor hen was het opzetten van een eigen organisatie de enige mogelijkheid om hun expertise in te zetten ten behoeve van mensen in ontwikkelingslanden.

Grafiek 4.1: houding ten aanzien van de overheid

Bij de stellingen over de overheid geldt een relatieve alpha van 0.7981 (zie bijlage 2)

⁵ De groepen stellingen kennen een relatieve alpha van respectievelijk 0.898, 0.834, 0.827, 0.818 (zie bijlage 2).

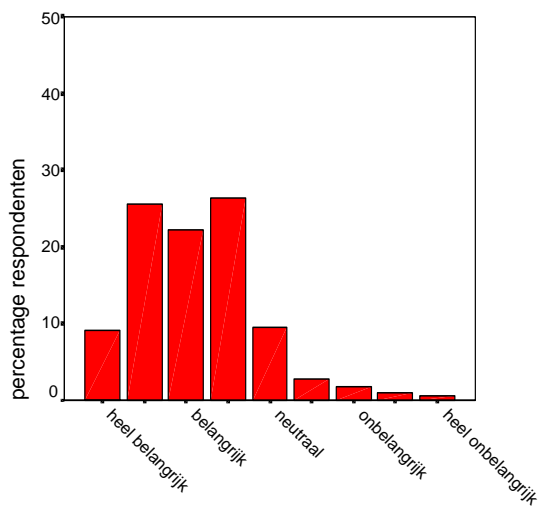

houding ten aanzien van ngo's

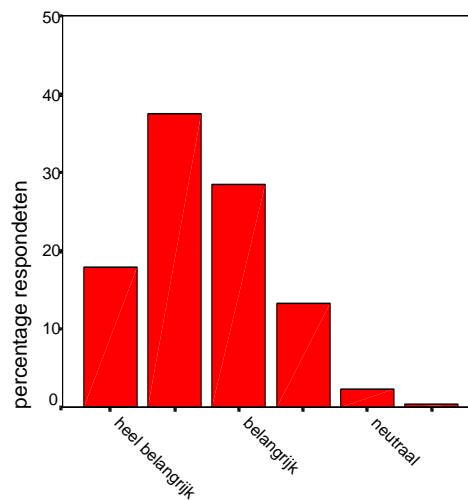
Grafiek 4.2: houding ten aanzien van NGO's

Bij de stellingen over de NGO's geldt een relatieve alpha van 0.8441 (zie bijlage 2)

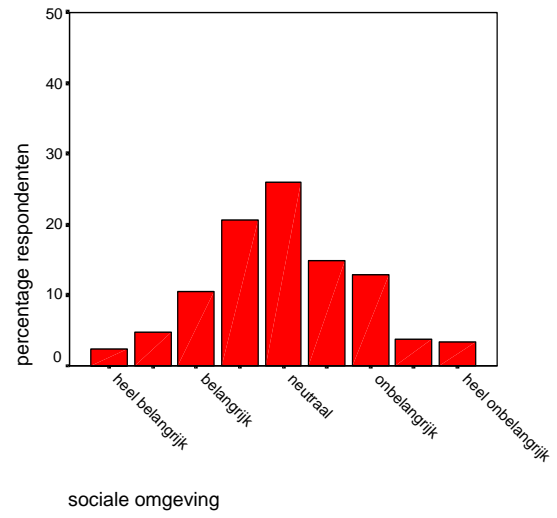
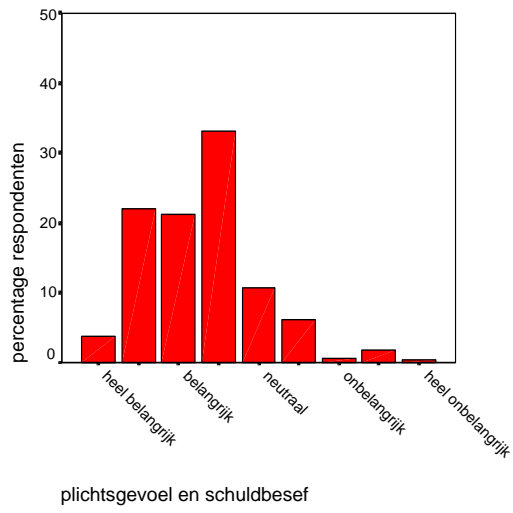
Wanneer er wordt gekeken naar de persoonlijke motieven van de medewerkers van de particuliere initiatieven scoort het sociale motief (de sociale omgeving) het laagst. Voor 38,6 % van de respondenten is dit motief belangrijk. Plichtsbesef en schuldgevoel spelen duidelijk een veel grotere rol (80,3 %), evenals het intrinsieke motief zelfontplooiing (84,3 %). Solidariteitsgevoel, de zogenaamde waarde-expressieve functie, is duidelijk het sterkst aanwezig (97,3 %). Mensen hebben een sterke behoefte iets te betekenen voor anderen, een bijdrage te leveren en anderen te laten delen in hun welvaart. Ongeveer éénderde van de respondenten doet het werk vanuit een geloofsovertuiging. Hieruit kan geconcludeerd worden dat traditionele banden in veel gevallen geen rol (meer) spelen. Daarnaast gaan zelfontplooiings- en solidariteitsmotieven vaak samen. Hieruit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat traditioneel altruïsme en modern individualisme niet tegenover elkaar geplaatst hoeven worden. Beide kunnen zij zorgen voor betrokken burgers die zich vrijwillig inzetten voor het algemeen belang.

zelfontplooiing

solidariteit

Grafieken 4.3, 4.4, 4.5 en 4.6: motieven om het werk te doen

Hoofdstuk 5 Visie op ontwikkeling

Binnen de ontwikkelingssector bestaat het idee en de angst dat veel particuliere initiatieven een achterhaalde visie hebben op ontwikkeling en opnieuw de fouten begaan die de professionele sector jaren geleden maakte. *Het is eigenlijk de ontwikkelingshulp die we dertig jaar geleden bedreven. Maar inmiddels weten we dat er heel wat meer nodig is om de ontwikkeling van een gebied op gang te brengen* (Schulpen, in: De Vos, 2005). In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op deelvraag 3: de visie van de particuliere initiatieven op ontwikkeling. Na een korte uiteenzetting van een aantal belangrijke begrippen binnen het ontwikkelingsdenken volgen de onderzoeksresultaten.

5.1 Ontwikkeling

Het denken over ontwikkeling is de afgelopen 50 jaar sterk veranderd. Gedurende de eerste jaren van het debat over ontwikkeling heerste een sterk geloof in vooruitgang. Onderontwikkeling werd vooral gezien als een economisch probleem en ontwikkeling werd dan ook in verband gebracht met een stijgende productie en consumptie, of het genereren van inkomen. Tegenwoordig beschouwd men ontwikkeling echter meer als een complex proces (Arts et al., 2002:10). Er wordt erkend dat armoede niet alleen een economische dimensie kent maar dat we ook te maken hebben met onder andere politieke, sociale en culturele aspecten. Armoedebestrijding omvat tegenwoordig behalve het bevorderen van economische groei ook thema's als sociale ontwikkeling, empowerment en het beheer van de natuurlijke omgeving.

In de enquête die in het onderzoek gebruikt is zijn een aantal stellingen opgenomen over strategieën voor en het denken over ontwikkeling. Hiermee is getracht te onderzoeken hoe particuliere initiatieven denken over bepaalde ontwikkelingsgerelateerde onderwerpen. Deze onderwerpen zullen nader uitgelegd worden en, waar mogelijk, geplaatst worden in de geschiedenis van de ontwikkelingssamenwerking.

Het geven van hulp

Eén van de belangrijkste discussies met betrekking tot het geven van hulp draait om de afhankelijk die daarmee gecreëerd zou worden. Het geven van hulp zou het initiatief tot handelen wegnemen, waardoor men op de lange termijn afhankelijk van de hulp blijft. Sommigen stellen dan ook dat ontwikkelingshulp beperkt zou moeten worden tot het verlenen van noodhulp.

Daarnaast bestaat de ethische kwestie of het Westen (mede-)verantwoordelijk is voor het bestaan van armoede. Vooral de koloniale tijd, waarin ontwikkelingslanden werden uitgebuit, wordt gezien als een belangrijke oorzaak van de scheefgegroeide verhoudingen (Potter et al., 2004:73). Ook is er de afgelopen jaren binnen de ontwikkelingssector steeds meer aandacht voor het draagvlak dat er voor ontwikkelingssamenwerking bestaat onder de Nederlandse bevolking. De gedachte bestaat dat bewustwording in het Westen noodzakelijk is voor duurzame armoedebestrijding. De betrokkenheid van de samenleving bij duurzame ontwikkeling zou moeten leiden tot op de politieke agenda houden van ontwikkelingssamenwerking en duurzame ontwikkeling (NCDO, 2005).

Technische assistentie

De Nederlandse ontwikkelingssamenwerking begint in 1949 door een deelname aan het Expanded Programme of Technical Assistance (EPTA) van de Verenigde Naties (VN) (Malcontent & Nekkers, 1999:11). Technische assistentie, de overdracht van kennis en vaardigheden voor ontwikkelingsdoeleinden, en in het bijzonder het uitzenden van deskundigen en vrijwilligers (ook wel personele assistentie genoemd) wordt tegenwoordig sterk bekritiseerd. Een veel gehoord kritiekpunt is dat uitgezonden deskundigen zorgen voor verdringing op de lokale arbeidsmarkt. Ook is de kostenefficiëntie van het inzetten van buitenlandse deskundigen laag: de economische groei per capita in ontwikkelingslanden als resultaat van de inspanningen van buitenlandse deskundige staat in het niet in verhouding tot het bedrag dat aan hun salarissen wordt uitgegeven (Hoebink & van der Velden, 2001:83).

Eerlijke handel

Het eerste VN-ontwikkelingsdecennium vindt plaats in de jaren 60. Dit decennium stond in het teken van het economisch moderniseringsdenken, zoals de verschillende stadia van groei van Rostow. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat elk land eenzelfde serie van stadia moet doorlopen om tot ontwikkeling te komen (Todaro, 2000:79). In navolging van het Marshallplan is er ook over een welvaartstijging in de derde wereld, door middel van kapitaal en kennisoverdracht, optimisme. Halverwege de jaren 60 ontstaat als reactie op het moderniseringsdenken een nieuwe stroming: het dependencia denken. Niet zozeer interne, maar externe factoren moesten als oorzaak van onderontwikkeling gezien worden, zoals handelsbelemmeringen. De nadruk komt te liggen op eerlijke handel, het motto wordt *trade not aid* (Malcontent & Nekkers, 1999:18). Zo zou liberalisering van de landbouw voor ontwikkelingslanden veel meer inkomen genereren dan het totaal aan ontwikkelingshulp (Van Dijk, 2001:154).

Participatieve hulp

Onder minister Herfkens wordt *ownership* een belangrijk begrip binnen de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. De term komt vooral op vanwege het inzicht dat van buitenaf gedefinieerde ontwikkelingsinterventies vaak niet duurzaam zijn en op lange termijn niet gecontinueerd worden. Behalve participeren zou de doelgroep daarom ook moeten bepalen wat er gebeurt, zij zijn op die manier 'eigenaar' van de interventie (Schulpen & Klem, 2005:43). Mensen in ontwikkelingslanden moeten dus zelf aangeven waar zij behoefte aan hebben. De hulp is in sterke mate vraaggestuurd en steeds minder *donor driven*. Hierbij is er meer vertrouwen in de capaciteiten en kennis van de lokale bevolking.

Mondiale gevolgen van armoede

In een wereld van steeds verdergaande mondialisering lijken de gevolgen van armoede zich niet te beperken tot de landsgrenzen van het betreffende ontwikkelingsland. Migratie en terrorisme zijn twee voorbeelden van grensoverschrijdende issues die gelinkt kunnen worden aan plaatselijke armoede. Het zogenaamde push-pull model verklaart migratie door zowel afstootfactoren in het vertrekland (armoede, werkloosheid) als aanzuigfactoren (hoge lonen) in het land van bestemming. Naarmate internationale inkomensverschillen groter worden, zal het migreren naar rijke landen aantrekkelijker zijn (Heins & Kox, 1998:24). Ook terrorisme zou ten dele verklaard kunnen worden vanuit armoede: armoede wordt dan gezien als een voedingsbodem voor terroristische uitingen.

5.2 Resultaten: visie op ontwikkeling

Oorzaken van armoede

De drie belangrijkste oorzaken voor armoede zijn volgens de respondenten: corrupte regeringen, handelsbelemmeringen en oorlog. Respectievelijk 83,8 %, 59,5 % en 58,4 % van de geënquêteerden (N = 291) geeft aan deze factoren als oorzaak van armoede te zien.

Visie op ontwikkeling

Het geven van hulp

Ruim tweederde van de respondenten vindt dat westerse landen verantwoordelijk zijn voor het oplossen van de problemen in ontwikkelingslanden (70,4 %). Bewustwording in het Westen wordt door vrijwel alle ondervraagden (92,9 %) als noodzakelijk geacht voor armoedebestrijding. Over de vraag of hulp ontvangen afhankelijk maakt zijn de meningen verdeeld. Daarnaast onthoudt meer dan éénderde van de respondenten zich met betrekking tot deze vraag van een uitgesproken mening.

Ontwikkelingshulp zou niet alleen gericht moeten zijn op noodhulp (65,1 %). Over het sturen van goederen zijn de meningen van de respondenten verdeeld: 25,4 % vindt dit een goede hulpstrategie, 36 % vindt dit niet. Ruim éénderde van de respondenten heeft met betrekking tot goederenhulp geen uitgesproken mening.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Westerse landen zijn niet verantwoordelijk voor het oplossen van de problemen in ontwikkelingslanden (N = 291)	2,4	9,6	15,5	43,3	27,1	2,1
Bewustwording in het Westen is noodzakelijk voor bestrijding van armoede (N = 293)	44,4	48,5	4,1	1,4	0,3	1,4
Hulp ontvangen maakt mensen afhankelijk (N = 294)	7,5	29,9	35,7	23,5	2,0	1,4
Ontwikkelingshulp moet zich in eerste instantie richten op noodhulp (N = 292)	1,7	13,4	16,4	45,9	19,2	3,4
Het sturen van goederen is een goede manier om mensen te helpen (N = 291)	2,7	22,7	36,1	30,2	5,8	2,4

Tabel 5.1: visie op ontwikkeling

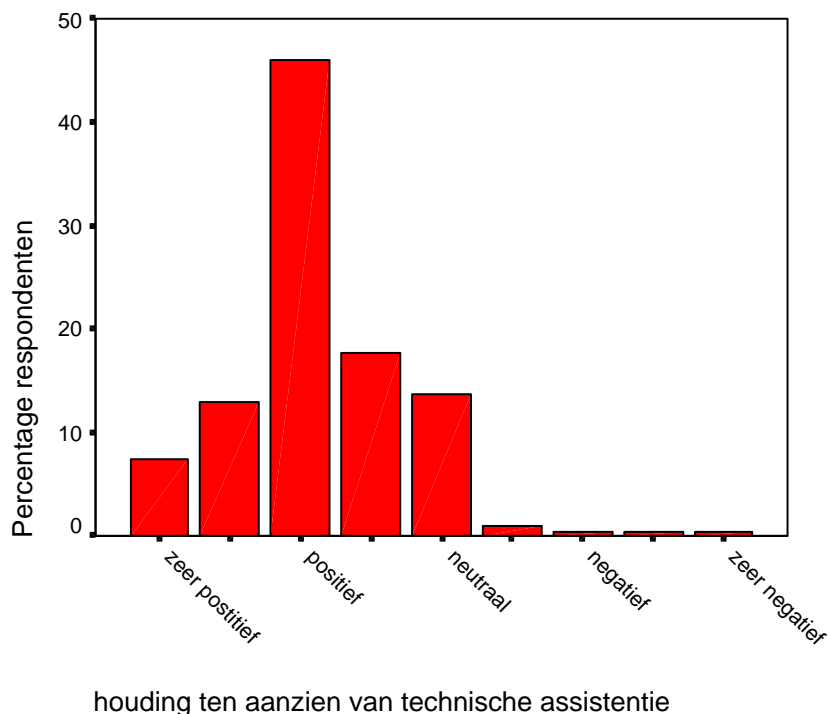
Technische assistentie

Ruim tweederde van de respondenten (71,4 %) vindt dat het uitzenden van deskundigen (personele assistentie) een goede manier van hulp bieden is. Een ongeveer even grote groep (78,5 %) vindt dan ook dat mensen uit ontwikkelingslanden baat hebben bij kennis uit het Westen.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Het uitzenden van deskundigen naar ontwikkelingslanden is een goede manier om te helpen (N = 293)	14,7	56,7	23,5	2,7	1,4	1,0
Mensen uit ontwikkelingslanden hebben baat bij kennis uit het Westen (N = 293)	15,7	62,8	18,4	0,7	0,3	2,0

Tabel 5.2: visie op technische assistentie

Wanneer bovenstaande stellingen samengevoegd worden onder het thema technische assistentie ontstaat het volgende beeld (relatieve alpha: 0.858, zie bijlage 2):

Grafiek 5.1: houding ten aanzien van technische assistentie

84,3 % van de respondenten staat positief tegenover technische assistentie. Slechts 1,9 % van de ondervraagden vindt technische assistentie geen goede strategie voor het bewerkstelligen van ontwikkeling.

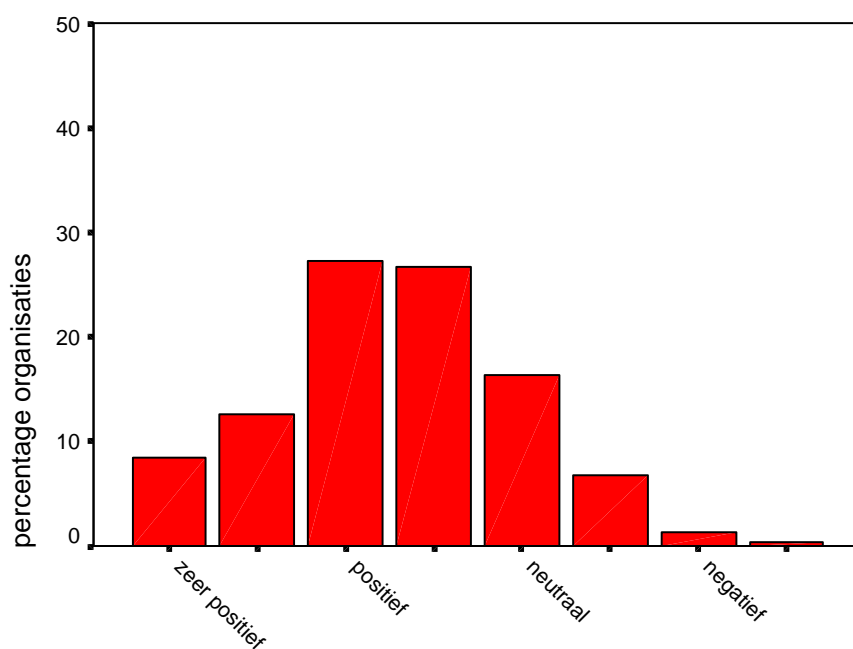
Participatieve hulp

87,3 % van de respondenten vindt dat mensen in ontwikkelingslanden zelf moeten aangeven waar zij behoefte aan hebben, en lijkt *ownership* dus belangrijk te vinden. In deze context is het opvallend dat respondenten verdeeld zijn over de vraag of er in ontwikkelingslanden wel genoeg kennis aanwezig is.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Mensen in ontwikkelingslanden moeten zelf aangeven waar zij behoefte aan hebben (N = 292)	42,8	44,5	8,9	3,4	0,3	0,0
Ontwikkelingslanden missen niet de kennis, maar het geld voor ontwikkeling (N = 290)	9,7	22,1	40,7	23,1	2,8	1,7

Tabel 5.3: visie op participatieve hulp

Wanneer bovenstaande stellingen samengevoegd worden onder het thema participatieve hulp, ontstaat het volgende beeld (relatieve alpha: 0.8243, zie bijlage 2):

houding ten aanzien van participatieve hulp

Grafiek 5.2: houding ten aanzien van participatieve hulp

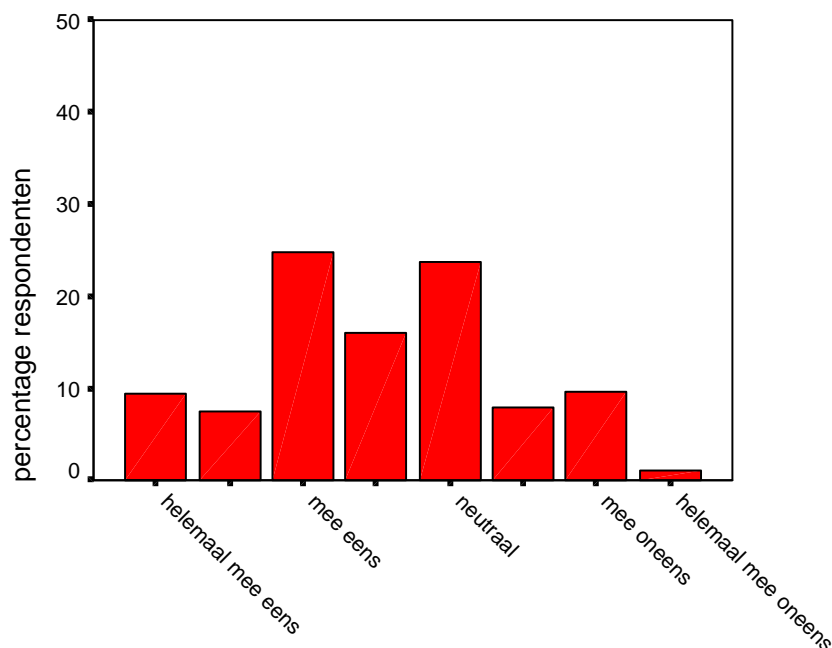
75,1 % van de ondervraagden heeft een relatief participatieve visie op ontwikkeling. Slechts 8,5 % van de respondenten heeft dat niet.

Mondiale gevolgen van armoede

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Ontwikkelingshulp is noodzakelijk, omdat armoede een voedingsbodem voor terrorisme is (N = 293)	15,0	30,4	24,9	15,7	4,8	9,2
Als westerse landen geen ontwikkelingshulp meer geven, komen er meer economische vluchtelingen naar Nederland (N = 294)	12,2	36,7	21,8	11,9	2,7	14,6

Tabel 5.4: visie op mondiale gevolgen van armoede

Wanneer bovenstaande stellingen, betreffende mondiale gevolgen van armoede, samengevoegd worden ontstaat het volgende beeld (relatieve alpha: 0.897, zie bijlage 2):

bestaan van mondiale gevolgen van armoede

Grafiek 5.3: bestaan van mondiale gevolgen van armoede

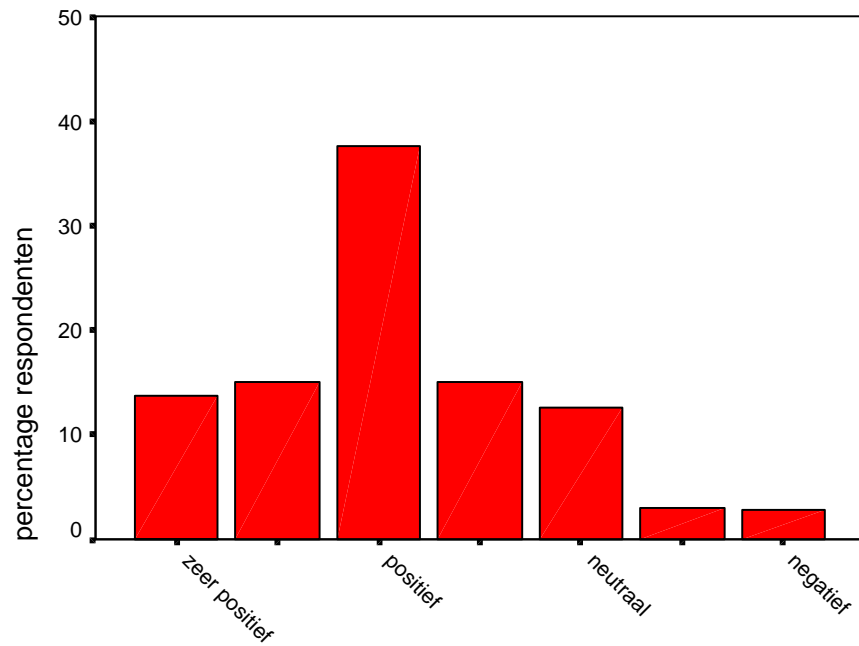
Meer dan de helft van de respondenten (57,7 %) ziet een duidelijk verband tussen armoede enerzijds en de grensoverschrijdende problematiek van zowel migratie als terrorisme anderzijds. 18,6 % van de respondent legt dit verband niet. Een relatief grote groep mensen (23,7 %) heeft met betrekking tot dit onderwerp geen uitgesproken mening.

Eerlijke handel

	helemaal mee eens	me e eens	niet mee eens, niet mee oneens	me e oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Ontwikkelingslanden moeten vrij toegang tot onze markt hebben, ook al gaat dat ten koste van de werkgelegenheid in Nederland (N = 292)	22,9	46,6	17,5	5,8	0,7	6,5
Mensen in Nederland moeten bereid zijn meer te betalen voor koffie, kleding en andere producten uit ontwikkelingslanden (N = 294)	22,8	52,7	15,3	6,1	1,7	1,4

Tabel 5.5: visie op eerlijke handel

Wanneer gekeken wordt naar de mening ten aanzien van eerlijke handel blijkt dat 81,5 % van de respondenten positief staat tegenover eerlijke handel. Slechts 5,8 % heeft een negatieve houding ten opzichte van eerlijke handel (relatieve alpha: 0.893, zie bijlage 2).

houding ten aanzien van eerlijke handel

Grafiek 5.4: houding ten aanzien van eerlijke handel

5.3 Deelconclusie

Met betrekking tot de visie op ontwikkeling zijn de particuliere initiatieven als volgt te karakteriseren:

- Particuliere initiatieven staan positief tegenover technische assistentie
- Particuliere initiatieven hebben een betrekkelijk participatieve visie op ontwikkeling
- Particuliere initiatieven zien eerlijke handel als een belangrijk aspect binnen armoedebestrijding
- Particuliere initiatieven verbinden slechts in beperkte mate migratie en terrorisme met armoede

Hoofdstuk 6 Subsidies

Vermaatschappelijking is in hoofdstuk 2 beschreven als een proces waarbij enerzijds de overheid taken afstoot en anderzijds individuen taken naar zich toe trekken. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de vraag welke rol (laagdrempelige) subsidiekanalen spelen in het proces van vermaatschappelijking. Vervolgens wordt er antwoord gegeven op deelvraag 4 van het onderzoek: de houding van de particuliere initiatieven ten aanzien van de subsidiekanalen.

6.1 De rol van subsidiekanalen

Onder het bewind van Jan Pronk is in 1991 het Programma voor Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA) opgericht. Dit is een subsidiekanaal waar particuliere initiatieven een aanvraag kunnen indienen. Onder het beleid van minister Herfkens is een voorstel gedaan voor het opzetten van een gezamenlijk subsidieloket van de NCDO en de MFO's. Onder minister Van Ardenne, is dit voorstel geïmplementeerd. In januari 2003 zijn vijf Medefinancieringsorganisaties (Cordaid, Hivos, Icco, Novib en Plan Nederland) en de NCDO begonnen met het behandelen van subsidieaanvragen van particuliere initiatieven middels de zogenaamde front offices, met behulp van de website linkis.nl.

Het wordt opmerkelijk gevonden dat een groot deel van de medefinancieringsorganisaties nu ook begonnen is met laagdrempelige financieringsloketten voor particuliere initiatieven. Door professionals en grote ontwikkelingsorganisaties is er namelijk lange tijd met een zekere minachting gekeken naar particuliere initiatieven (Beerends en Broere, 2004:178).

De professionele sector kon de particuliere initiatieven echter niet langer meer naast zich neerleggen. Desondanks zijn veel traditionele ontwikkelingsorganisaties terughoudend ten opzichte van de initiatieven en benadrukken zij dat ontwikkelingssamenwerking een vak is waar zij gespecialiseerd in zijn (Van Voorst, 2005:17). De grote organisaties vinden het ondersteunen van de initiatieven een arbeidsintensieve en kostbare activiteit die vaak niet te rijmen is met hun eigen resultaatgerichtheid en de noodzaak om op korte termijn effecten te laten zien. Ook is er discussie over de positieve effecten van de particuliere initiatieven: *mensen hebben soms geen idee wat ze aanrichten door hulp te bieden* (Beleidsdialog vermaatschappelijking, 2004).

Deze houding staat in contrast met de boodschap die minister Van Ardenne naar buiten brengt. Volgens haar is ontwikkelingssamenwerking te lang het speeltje van de overheid en de professionals geweest en biedt mondialisering een uitgelezen kans om ontwikkelingssamenwerking weer terug te geven aan waar die thuis hoort: de samenleving (Van Ardenne, 2004:13).

Deze contrasterende houdingen wijzen erop dat de laagdrempelige subsidiekanalen geen éénduidige functie hebben. Enerzijds kunnen de subsidiekanalen gezien worden als een middel om de vermaatschappelijking in de samenleving te bevorderen. Dit past binnen het idee dat de overheid zich langzaam terugtrekt en middelen inzet om de burger aan te moedigen zelf taken op zich te nemen. Zoals op de internetsite van Linkis is geformuleerd: *Linkis.nl wil de drempel verlagen tussen u en internationale samenwerking.*

Anderzijds kan gesteld worden dat de subsidiekanalen juist een manier zijn om controle te houden en de initiatieven te binden aan de professionele sector. Subsidiekanalen worden dan indirect handvatten om eisen te stellen, de initiatieven waar nodig te begeleiden

en eventueel te sturen. Zo moeten de particuliere initiatieven voordat zij subsidie ontvangen laten zien dat zij aan een aantal criteria voldoen. Het ondersteunde project moet bijvoorbeeld gedragen worden door één of meerdere lokale instanties in het ontwikkelingsland en er moet sprake zijn van een concreet samenwerkingsverband tussen het particuliere initiatief in Nederland en de projectpartner in het ontwikkelingsland (NCDO, 2005). Het beeld dat de sector graag enigszins controle houdt op de particuliere initiatieven wordt gesterkt door de rol die de Cossen spelen binnen Linkis. De Cossen ondersteunen en begeleiden organisaties die een aanvraag willen indienen binnen Linkis. Daarnaast kunnen particuliere initiatieven bij de Cossen terecht voor adviezen over de uitvoering van projecten en eventuele samenwerking met andere organisaties. Ook worden er voor medewerkers van particuliere initiatieven cursussen gegeven over ontwikkelingssamenwerking en het opzetten van projecten.

Over de houding van de particuliere initiatieven ten opzichte van de subsidiekanalen is nog weinig bekend. Uit een klanttevredenheidsonderzoek van de NCDO blijkt dat een ruime meerderheid positief is over de service die de NCDO levert en dat slechts een kleine groep negatief is en kritiek heeft op ondoorzichtige en lange bureaucratische procedures (MICRA, 2004:25).

Ook is onbekend of de particuliere initiatieven hun weg vinden in het web van subsidiemogelijkheden en wat mogelijke redenen zijn om geen subsidie aan te vragen. Gedacht kan worden aan onbekendheid met subsidiestructuren, te weinig helderheid over criteria, ingewikkeldheid van het subsidieproces en angst voor beïnvloeding door anderen. Zo bleek uit een onderzoek naar de aansluiting van subsidieprogramma's op de capaciteiten en wensen van migranten- en vluchtelingenorganisaties dat handleidingen niet uitblinken in overzichtelijkheid en helderheid (Hermans, 2004:9).

6.2 Resultaten: houding ten opzichte van subsidiekanalen

Aanvragende initiatieven

Uit de enquête blijkt dat 63,5 % van de organisaties (N = 288) naast subsidiekanalen bij de NCDO ook geld aanvraagt bij andere subsidiekanalen. Een kleine 35 % vraagt dus geen subsidie aan bij andere kanalen. Een deel hiervan doet dit niet, omdat zij niet op de hoogte is van andere subsidiekanalen. Voor een iets groter deel is het een bewuste keuze om geen aanvraag te doen bij andere kanalen. Het blijkt dat veel organisaties een beroep doen op Wilde Ganzen. Maar liefst 46,4 % van de 183 organisaties die gebruik maken van andere subsidiekanalen klopt aan bij Wilde Ganzen. Een ongeveer even grote groep (47,5 %) weet de weg te vinden naar de subsidiekanalen van één of meerdere MFO's of andere bekende ontwikkelingsorganisaties. Een veel kleinere groep organisaties (14,2 %) vraagt subsidie aan bij de overheid, een gemeente of de Europese unie. Hiernaast vraagt nog zo'n 45 % subsidie aan bij kleinere fondsen en andere organisaties.

Bij het aanvragen van subsidie speelt het financiële motief een zeer grote rol. Bijna alle organisaties geven aan dat zij subsidie aanvragen, omdat hun doel in het projectland dan sneller wordt bereikt. 68,6 % van de organisaties geeft zelfs aan dat de financiële bijdrage de enige reden is om subsidie aan te vragen. Ook belangrijk voor de organisaties is de erkenning die zij krijgen als zij subsidie ontvangen van grote organisaties. Ruim 40 % denkt dat zij door anderen sneller erkend worden als zij subsidie krijgen. 38,3 % ervaart het werven van fondsen als gemakkelijker wanneer zij subsidie ontvangen van grotere organisaties.

Praktische zaken

Veel organisaties (66,5 %) vinden dat het aanvragen van subsidie veel tijd kost. 54,5 % vindt subsidie aanvragen een bureaucratische procedure en 44,9 % vindt het doen van een

subsidieaanvraag niet gemakkelijk. In de interviews komt voornamelijk het tijdsaspect duidelijk naar voren. Men vindt dat het doen van een subsidieaanvraag veel tijd en moeite kost. Daarnaast wordt de verantwoording die achteraf afgelegd moet worden als tijdrovend ervaren. De meningen over het tijdrovende traject van schrijven en verantwoording afleggen zijn echter verdeeld. Sommigen vinden het niet meer dan logisch dat zij veel tijd en moeite stoppen in het schrijven van het voorstel en de verantwoording achteraf. Het wordt als terecht ervaren dat zij iets moeten laten zien voor het geldbedrag dat ze van de subsidiegever ontvangen. Anderen vinden het een bureaucratische procedure met veel te veel papierwerk:

- *De NCDO was toegankelijk, maar je moet er veel werk in steken. Ik keur dat absoluut niet af. Het is terecht dat je een goede aanvraag moet formuleren. Het kostte veel werk, maar er werd correct mee omgegaan.*
- *De drempel is hoog. Ik ben dagen bezig met het invullen van alle formulieren en nog krijg je het terug met nieuwe vragen.*
- *De indruk was dat ze een beetje een 'paarse krokodil' organisatie zijn. Van die reclame waar eerst een heleboel papieren ingevuld moeten worden voordat het kind haar knuffel terugkrijgt. Je moet bij de NCDO heel veel papieren en formulieren invullen. Dat is voor kleine projecten een beetje overdreven.*
- *Subsidie aanvragen is wel puzzelen. Ze willen allemaal verschillende dingen en je moet op maat iets gaan verzinnen.*
- *Soms eisen donoren ook teveel voor weinig geld en vergeet men wel eens dat het in verhouding moet staan met het feit dat het een vrijwilligersorganisatie betreft.*

Een andere klacht is dat organisaties zich bij elke aanvraag die zij indienen weer opnieuw moeten verantwoorden en bewijzen. Zij zouden graag meer vertrouwen krijgen als zij hebben laten zien dat ze goed werk afleveren:

- *Als je een goede verantwoording geeft, dan zouden ze je moeten kennen en dan niet elke keer opnieuw de hele procedure moeten doorlopen.*
- *Ze zouden moeten zeggen: deze club heeft laten zien dat ze heel correct achteraf verslaggeving kunnen doen. We geven een standaard bedrag en ze hoeven niet elke keer dat hele traject te doorlopen.*

Naast deze zaken moet er genoemd worden dat een aantal organisaties aangeeft dat zij niet tevreden zijn met het vaak voorkomende subsidiesysteem waarbij de organisatie met draagvlakversterkende activiteiten geld op moet halen. De subsidieverstrekker vermeerderd dan dit bedrag. Niet alle organisaties denken de capaciteit te hebben om zoveel geld bij elkaar te krijgen en daarbij ook nog het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking te versterken. Ook wordt opgemerkt dat het vervelend is dat gemaakte werkuren niet op te geven zijn als inkomsten:

- *Wij moeten dan draagvlak creëren in de samenleving, maar waarom? Wij hebben geen miljoenen voor campagnes.*
- *Het gaat mij om het project en de ontwikkeling daar. Het draagvlak vind ik wel belangrijk maar je moet het niet persé laten doen door de mensen die een project uitvoeren. Je hoeft dat niet persé één op één te koppelen.*
- *Bij de NCDO moet je aangeven hoe je aan jouw deel bent gekomen, maar je kan sommige dingen niet hardmaken. Zoals voordelen en kortingen die ik krijg, die kan ik niet opvoeren. Of stagiaires die hun tijd geven. Verdubbelingsacties die werken dus gewoon niet.*
- *Niet iedereen is bij machte om hier in Nederland geld in te zamelen. Men moet ook kijken naar het werk dat er wordt verricht.*

Afhankelijkheid

Weinig organisaties (10,1 %, N = 287) vinden dat hun organisatie afhankelijk wordt van anderen als zij subsidie ontvangen. Ook voelen weinig organisaties zich gestuurd door de

subsidiegever (12,5 %). Toch heeft een klein aantal organisaties in de interviews duidelijke uitspraken gedaan over sturing door de subsidiegever:

- *Ze vinden dat je bepaalde woorden moet gebruiken op hun manier. [...] Ze sturen in de tekst en de inhoud. Het is soms een soort van denigrerend.*
- *Door al die voorwaarden word je veel te veel in een keurslijf gedrukt.*
- *Je moet je niet laten afschepen. Ze geven het gevoel dat je afhankelijk van ze bent. Ze geven het idee dat zij sterk zijn en jij zwak. Dat kan erg vervelend zijn.*
- *Wij kiezen er bewust voor om zoveel mogelijk weg te blijven bij overheidsfondsen. Hierdoor kunnen wij onze eigen strategie blijven bepalen omdat het dan niet afhankelijk is van het Ministerie. Wanneer het beleid van OS verandert, moet je anders als organisatie je eigen beleid aanpassen.*

Bekendheid en toegankelijkheid

Opvallend is dat maar 23,9 % (N = 293) weet van het bestaan van Linkis, terwijl 47,5 % (N = 296) aangeeft geld aan te vragen bij de MFO's of andere grote ontwikkelingsorganisaties. Linkis als naam voor het subsidiekanaal van de MFO's en de NCDO is dus nog relatief onbekend. In de interviews komt naar voren dat de meeste organisaties via via op de hoogte zijn van mogelijke subsidiekanalen. Er is ook een kleine groep organisaties die gestructureerd via het internet of het fondsenboek subsidies zoekt waarvoor zij in aanmerking zouden kunnen komen. Ook komt het voor dat organisaties via het COS attent zijn gemaakt op subsidiemogelijkheden bij de NCDO of één van de andere organisaties verbonden aan Linkis. Een aantal organisaties geeft aan dat het belangrijk is om mensen te kennen, wil je in aanmerking komen voor subsidie:

- *Je moet persoonlijke contacten hebben, dan kom je een MFO wel binnen.*
- *Je moet lobbyen voor fondsen. Als je in het netwerk goed zit, dan kan je veel klaren.*

Niet-aanvragende initiatieven

Uit de inventarisatie van particuliere initiatieven in Zeist en Hengelo bleek dat maar zeer weinig van hen geen subsidie aanvragen. Bijna iedereen is bekend met mogelijke subsidiekanalen bij grote en kleine fondsen. Dit betekent niet dat alle initiatieven subsidie aanvragen bij MFO's of andere ontwikkelingsorganisaties. Veel organisaties ontvangen subsidies uit andere bekende en minder bekende fondsen. De keur aan fondsen is zeer groot en divers. Er valt te denken aan omroeporganisaties, kerken, rotaryclubs en banken.

In het onderzoek is slechts één organisatie gevonden die helemaal geen subsidie meer aanvraagt omdat de organisatie negatieve ervaringen heeft gehad met bepaalde subsidiekanalen. In de meeste gevallen komt men na negatieve ervaringen niet meer terug bij het desbetreffende subsidiekanaal en probeert men het bij anderen.

De overige initiatieven die geen subsidie aanvragen, doen dit niet omdat: er nog geen concreet project op papier is om te ondersteunen (subsidie aanvragen is in de toekomst wel de bedoeling); de tijd om zich te verdiepen in mogelijke subsidiekanalen ontbreekt; er (nog) genoeg geld in kas is om de lopende projecten te financieren; een groter overkoepelend orgaan de subsidies aanvraagt.

6.3 Deelconclusie

De bekendheid met mogelijke subsidieverstrekkingen is groot. Het gros van de organisaties vraagt naast de NCDO ook bij andere fondsen subsidie aan. In deze context is het opvallend dat in verhouding tot het aantal particuliere initiatieven dat subsidie aanvraagt bij de MFO's

er maar betrekkelijk weinig initiatieven weten van het bestaan van Linkis. Dit duidt op een beperkte naamsbekendheid van Linkis.

De hoeveelheid en verscheidenheid aan fondsen en subsidiegevers waarbij organisaties een aanvraag indienen is groot. Subsidie wordt voornamelijk aangevraagd voor de financiële bijdrage. Daarnaast speelt ook de erkenning die wordt verkregen van anderen als er subsidie wordt ontvangen van bekende grote organisaties, een rol. Angst voor beïnvloeding en sturing komt in beperkte mate voor en is dus niet alom aanwezig. Over het algemeen zijn de organisaties positief over de subsidiekanalen⁶. Klachten hebben voornamelijk te maken met de grote tijdsinvestering die het aanvragen van subsidie met zich meebrengt.

⁶ Hierbij is het interessant om te noemen dat een enigszins negatieve houding voornamelijk voorkomt bij organisaties van Surinaamse Nederlanders.

Hoofdstuk 7 Draagvlak

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op deelvraag 5: de bijdrage van de particuliere initiatieven aan het vergroten en versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Eerst zal uitgebreid worden ingegaan op de theorievorming rondom draagvlak. Dit complexe begrip is tot op heden binnen de ontwikkelingssector slechts in zeer beperkte mate wetenschappelijk geanalyseerd. De resultaten zullen gepresenteerd worden aan de hand van de visie van de organisaties op hun bijdrage aan het draagvlak enerzijds en de visie van de verschillende doelgroepen anderzijds.

7.1 Draagvlak

Binnen de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking is draagvlak de laatste tijd een veelbesproken begrip. Enerzijds bestaat het idee dat het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking afneemt. Er is toenemende twijfel omtrent nut en noodzaak van ontwikkelingssamenwerking. En hoewel onderzoeken aangeven dat het draagvlak onveranderd groot is, blijkt dat het aantal mensen dat denkt dat de hulp goed besteed wordt sterk afneemt (NCDO, 2002:11). Tegelijkertijd zien we dat het particuliere initiatief aan een onstuitbare opmars begonnen is. Individuele burgers beginnen na een vakantie in een ontwikkelingsland een stichting voor directe hulp of culturele uitwisseling. Scholen zetten acties op touw om fondsen te werven voor een ontwikkelingsorganisatie.

Het draagvlak is verdwijnende en tegelijkertijd zijn er meer mensen dan ooit in de weer met allerlei ontwikkelingsgerelateerde activiteiten (ECDPM, 2004a). Maar wat is dat draagvlak nu precies? Waar hebben we het over als we praten over ‘het’ draagvlak?

7.1.1 Wat is draagvlak?

Maatschappelijk en politiek draagvlak

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen maatschappelijk draagvlak en politiek draagvlak. Hoogewerf, Arentsen en Klok (1993) definiëren maatschappelijk draagvlak als een positieve of neutrale houding van direct of indirect bij het beleid betrokken personen of groeperingen ten aanzien van de beleidsinhoud. Door Box, Engelhard en Kruijter (1999:5) wordt maatschappelijk draagvlak beschouwd als een min of meer samenhangende publieke opinie betreffende een bepaald onderwerp. Politiek draagvlak ontstaat volgens hen wanneer de publieke opinie binnen de politiek wordt gearticuleerd. Dit onderzoek beperkt zich tot het maatschappelijk draagvlak. Wanneer gesproken wordt over ‘draagvlak’, wordt dan ook het maatschappelijk draagvlak bedoeld.

Drie dimensies van draagvlak

Develtere (2004) definieert draagvlak als: ‘de al of niet door kennis gedragen houding, opinie en actie ten aanzien van een bepaald onderwerp, in zijn geheel of een deel’. Draagvlak wordt daarmee tot een multidimensionaal begrip gemaakt. In dit onderzoek worden drie dimensies centraal gesteld: kennis, houding en gedrag (in de definitie van Develtere wordt de laatste actie genoemd). Het door Develtere gemaakte onderscheid tussen houding en opinie komt daarmee te vervallen, omdat deze dimensies in betekenis zeer dicht bij elkaar liggen. Een mening is dan opgevat als een uiting van iemands houding ten opzichte van een onderwerp.

De drie dimensies van draagvlak - kennis, houding en gedrag - volgen elkaar op in de tijd, maar deze opeenvolging is niet noodzakelijk. Kennis over een onderwerp kán resulteren in een bepaalde houding, een houding ten opzichte van een onderwerp kán resulteren in een bepaald gedrag. Kennis leidt dus niet in alle gevallen tot de aanname van een houding, en een houding wordt niet altijd vertaald naar gedrag.

In zijn definitie van draagvlak impliceert Develtere dat kennis niet noodzakelijkerwijs aanwezig hoeft te zijn voor de aanname van een houding ('de al of niet door kennis gedragen...'). In dit onderzoek wordt er echter vanuit gegaan dat er altijd een kenniselement ten grondslag ligt aan een bepaalde houding; men moet op zijn minst beschikken over een associatie met het betreffende onderwerp. Wel kan de kennis zeer beperkt zijn of zelfs foutief. Zo kan men tegen een bepaald beleid zijn zonder feitelijk te weten hoe dit beleid er inhoudelijk uitziet.

Bovenstaande kan als volgt worden weergegeven:

bepaalde kennis → (kan resulteren in) een bepaalde houding → (kan resulteren in) een bepaald gedrag

Latent en geactiveerd draagvlak

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen latent en geactiveerd draagvlak. Men spreekt van latent draagvlak wanneer men ergens positief tegenover staat (houding), maar hier geen gedrag aan verbindt. Pas wanneer iemands houding resulteert in gedrag spreekt men van geactiveerd draagvlak. In deze context wordt ook wel gesproken over de stollingsgraad van het draagvlak (Pollet, 2004).

Negatief draagvlak

Met betrekking tot draagvlak wordt er onvoldoende aandacht geschonken aan een mogelijke negatieve houding of mogelijk negatief gedrag ten aanzien van een bepaald onderwerp. Dat leidt ertoe dat (in de definities van Develtere en Box, Engelhard en Kruijter) een negatieve houding of negatief gedrag ten onrechte tot het draagvlak gerekend worden. Hoogewerf, Arentsen en Klok (1993) spreken, met betrekking tot draagvlak, dan ook over een positieve of neutrale houding van direct of indirect bij het beleid betrokken personen of groeperingen ten aanzien van een beleidsinhoud. In dit onderzoek zal, in het geval van een negatieve houding of negatief gedrag, gesproken worden van negatief draagvlak.

Kennis is in tegenstelling tot houding en gedrag, altijd neutraal. Pas wanneer kennis gebruikt wordt om een houding aan te nemen ten aanzien van een onderwerp, is er in de praktijk de mogelijkheid tot een positief dan wel negatief oordeel. Men zou wel kunnen beargumenteren dat iemand met een grote hoeveelheid feitelijk juiste kennis zeer geïnteresseerd is in het onderwerp, en er naar alle waarschijnlijkheid dan ook positief tegenover staat.

Definitie draagvlak

Naar aanleiding van de besproken elementen van draagvlak zal in dit onderzoek de volgende definitie gehanteerd worden:

Draagvlak is een op kennis gebaseerde positieve houding en/of positief gedrag ten aanzien van een bepaald onderwerp.

7.1.2 Draagvlak voor wat?

Bij het bepalen van het draagvlak ten aanzien van het domein ontwikkelingssamenwerking wordt de term draagvlak vaak gebruikt als containerbegrip. Er wordt veelal geen onderscheid gemaakt tussen draagvlak voor ontwikkeling en draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast is het van belang te realiseren dat er in het veld van ontwikkelingssamenwerking verschillende actoren actief zijn. Zo hoeft draagvlak voor de ene actor niet te betekenen dat er ook draagvlak voor de andere actor bestaat.

Draagvlak voor ontwikkeling

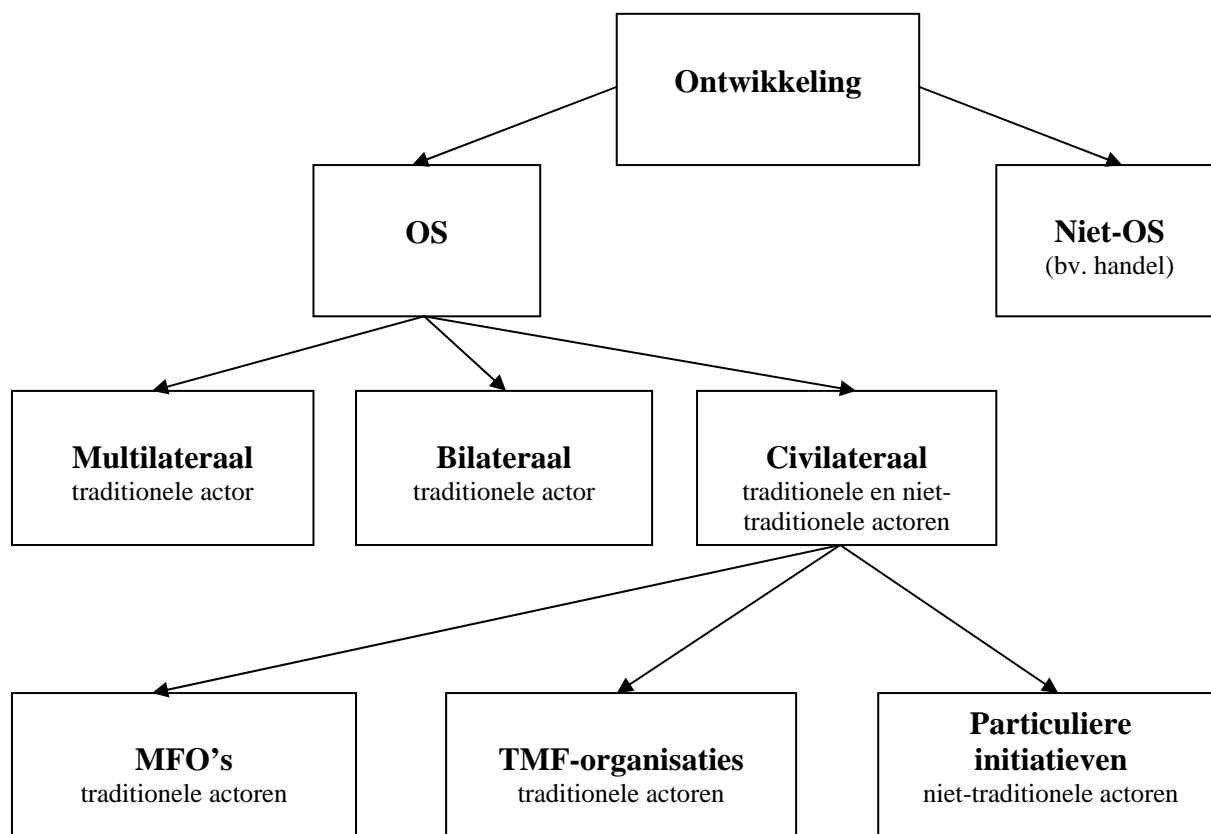
Draagvlak voor ontwikkeling ontstaat wanneer mensen voorstander zijn van de ontwikkeling van ontwikkelingslanden. Dit komt tot uiting in de houding of het gedrag dat mensen vertonen ten aanzien van ontwikkelingslanden. Dit is een algemeen draagvlak voor ontwikkeling, waarbij geen uitspraken gedaan worden over de manier waarop die ontwikkeling zich zou moeten voltrekken. Mensen met een draagvlak voor ontwikkeling kunnen derhalve over de totstandkoming van die ontwikkeling van mening verschillen. Men kan bijvoorbeeld van mening zijn dat handel moet zorgen voor economische ontwikkeling. Of men kan vinden dat de overheid zich binnen ontwikkelingssamenwerking op de verkeerde zaken richt. In deze gevallen bestaat er wel draagvlak voor ontwikkeling maar geen draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking

Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking (OS) ontstaat wanneer mensen voorstander zijn van ontwikkelingssamenwerking als middel voor ontwikkeling. Wanneer er gesproken wordt over draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking, wordt vaak het draagvlak voor het beleid van de overheid en de activiteiten van de grote NGO's bedoeld. De afgelopen jaren hebben we echter de opkomst gezien van allerlei niet-traditionele actoren in het veld van ontwikkelingssamenwerking. Voorbeelden hiervan zijn bedrijven, migrantenorganisaties en individuele burgers. Ondanks het feit dat de activiteiten van deze actoren vaak op kleinere schaal plaatsvinden en dat ontwikkelingssamenwerking in sommige gevallen zelfs niet tot de kernactiviteit behoort, zijn deze niet-traditionele actoren wel degelijk spelers in het veld van ontwikkelingssamenwerking.

Ontwikkelingssamenwerking verloopt via drie kanalen: het multilaterale kanaal (via internationale organisaties zoals de Verenigde Naties, de Wereldbank en regionale ontwikkelingsbanken), het bilaterale kanaal (via overheden zoals het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking in Nederland) en het civilaterale (of: particuliere) kanaal. Binnen dat laatste kanaal is een onderscheid te maken tussen NGO's (MFO's en TMF-organisaties) en particuliere initiatieven (de niet-traditionele actoren). Zowel de NGO's, als de niet-traditionele actoren bestaan uit een diverse groep actoren. Zo bieden niet alle NGO's op eenzelfde manier hulp aan ontwikkelingslanden of hebben zij eenzelfde visie op ontwikkeling. De diversiteit binnen de niet-traditionele actoren is mogelijk nog groter.

Schematisch kan dit als volgt worden weergegeven:

Schema 7.1: draagvlak voor verschillende actoren

Het multi- en bilaterale kanaal

Met betrekking tot het multilaterale en het bilaterale kanaal richt de kennisdimensie van draagvlak zich op het beleid en de uitvoering hiervan. In draagvlakonderzoeken wordt bijvoorbeeld gevraagd of men weet wie de minister voor Ontwikkelingssamenwerking is. Een bepaalde mate van kennis zegt echter weinig over draagvlak, omdat het geen indicatie geeft van voor- of tegenstanders van het beleid. Het is hoogstens een indicatie van interesse en desinteresse. Dit heeft met de eerder besproken neutraliteit van kennis te maken.

De houding ten aanzien van het beleid is wel een indicatie van het draagvlak voor het multilaterale en het bilaterale kanaal. Men kan het bijvoorbeeld eens of oneens zijn met het budget dat besteed wordt aan ontwikkelingssamenwerking. Dit kan gezien worden als een latente vorm van draagvlak.

Het draagvlak is geactiveerd te noemen wanneer deze positieve houding geuit wordt in positief gedrag. Bij de multilaterale en bilaterale kanalen is echter weinig ruimte voor activering van het draagvlak. Men zou het werken voor de overheid als geactiveerd draagvlak kunnen beschouwen, maar werken bij de overheid impliceert niet per definitie dat je een groot voorstander bent van het beleid. Voor de meeste burgers is bewust stemmen op een partij met een bepaalde visie op ontwikkelingssamenwerking, de enige mogelijkheid tot activeren van latent draagvlak. Bij de overheid kan wel sprake zijn van een negatief geactiveerd draagvlak. Demonstreren tegen het beleid is hier een duidelijk voorbeeld van.

Het civilaterale kanaal: de NGO's

Ook met betrekking tot de NGO's kan men over een bepaalde mate van kennis beschikken. Het gaat hierbij voornamelijk om kennis van de activiteiten die de NGO's uitvoeren. Het latente draagvlak wordt gevormd door de groep mensen die een positieve houding hebben ten aanzien van de NGO's. Develtere (xxxx:2) spreekt in deze context van 'voorstanders'. Dit

zijn mensen die een min of meer affectieve of ideologische band hebben met de organisatie. Zij staan positief tegenover het werk van de organisatie, maar gaan niet over tot daadwerkelijk gedrag dat uiting kan geven aan hun houding. Slechts weinig NGO's weten hoeveel voorstanders ze hebben.

De NGO's kennen een breder geactiveerd draagvlak dan het multilaterale en het bilaterale kanaal, omdat zij meer handelingsperspectief bieden aan burgers. Burgers kunnen, door geld te geven of vrijwilligerswerk te doen, een bijdrage leveren aan het draagvlak voor NGO's. Develtere spreekt in dit geval van aanhangers. Dit zijn mensen die meer doen dan het verlenen van ideële steun. Zij zetten hun houding om in gedrag. Zij doen dat op eigen initiatief. Aanhangers vormen dus een belangrijk geactiveerd draagvlak welke het voor een NGO mogelijk maakt haar werk te doen. Naast voorstanders en aanhangers onderscheidt Develtere (xxxx:2) de achterban van een organisatie. Dit zijn mensen die bij oproep bereid zijn een (extra) actieve bijdrage te leveren.

De NGO's op het gebied van ontwikkelingssamenwerking doen veel inspanningen om hun draagvlak te vergroten en te activeren. Ze verspreiden hun boodschap om zoveel mogelijk voorstanders te krijgen. Ze werken aan hun profiel zodat ze aanhangers aantrekken en ze zetten allerlei initiatieven op om de achterban iets te laten doen. Een belangrijke reden hiervoor is dat de legitimiteit van een organisatie, vooral wanneer er subsidiegeld in het spel is, voor een groot deel gemeten wordt aan het draagvlak dat er voor de organisatie bestaat (Develtere, xxxx:3). Zo wordt in het beleidskader Thematische Medefinanciering (Minbuza, 2005) als criterium gesteld dat men moet aantonen in welke mate er draagvlak voor hun organisatie bestaat.

Het civilaterale kanaal: de particuliere initiatieven

De niet-traditionele sector omvat alle actoren binnen het civilaterale kanaal, die zich bezighouden met ontwikkelingssamenwerking, maar niet behoren tot de grote NGO's: de particuliere initiatieven. Deze groep actoren heeft ervoor gekozen zich, (deels) buiten de traditionele sector om, in te zetten voor ontwikkeling. Deze niet-traditionele sector bestaat onder andere uit individuele burgers, bedrijven, jongerenorganisaties, migrantenorganisaties, scholen, winkels, vrouwengroepen en sportverenigingen.

Ook met betrekking tot de niet-traditionele actoren kan men over een bepaalde mate van kennis beschikken. Veel van deze actoren maken hun activiteiten bekend door middel van het geven van informatie op fondsenwervende activiteiten, zoals sponsorlopen, scholenacties, lezingen en collecten. Doel van deze informatieverstrekking is vaak dat mensen een positieve houding aannemen ten aanzien van deze organisaties, waardoor zij de organisatie financieel gaan ondersteunen. Dit laatste is een vorm van geactiveerd draagvlak.

Het meest geactiveerde draagvlak binnen de niet-traditionele actoren houdt in dat mensen zich actief inzetten voor een particulier initiatief. Men kan bijvoorbeeld gaan werken in een fair trade winkel, met de sportvereniging geld ophalen voor een project in een ontwikkelingsland of zich inzetten voor een kleinschalige organisatie die een project heeft opgezet in een ontwikkelingsland. In sommige gevallen zullen de mensen de organisatie zelf opgezet hebben. De grote toename van kleinschalige particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking duidt op zichzelf al op een activering van het draagvlak.

Volgens Develtere (2003:16) vormen de particuliere initiatieven, samen met de NGO's, de institutionele dimensie van het draagvlak. Het draagvlak voor een bepaald thema kan zich vertalen in het ontstaan van instellingen. Deze institutionele dimensie bestaat dan uit de zogeheten 'civil society' of het maatschappelijk middenveld. Eerder werd al besproken dat de MFO's, de TMF-organisaties en de particuliere initiatieven het maatschappelijk middenveld op het gebied van ontwikkelingssamenwerking vertegenwoordigen.

7.1.3 Verandering in draagvlak

Het draagvlak kan op drie manieren veranderen. Het kan vergroten of versterken (positief), het kan verkleinen of verzwakken (negatief) en het kan verschuiven (neutraal). Vergroten houdt in dat er een nieuwe groep mensen wordt aangesproken en er dus nieuw draagvlak bijkomt. Versterken houdt in dat bestaand draagvlak sterker geactiveerd wordt. Het draagvlak verkleint of verzwakt wanneer het omgekeerde gebeurt: verlies van draagvlak of sterk geactiveerd draagvlak dat vervalt tot minder geactiveerd draagvlak. Het verschuiven van draagvlak vindt plaats wanneer men draagvlak voor één onderdeel van het thema verliest ten gunste van een ander onderdeel. Het totaal aan draagvlak blijft dan gelijk, maar de subtotaal van verschillende onderdelen veranderen.

Voor veel organisaties is het van belang dat ze het draagvlak vergroten dan wel versterken, omdat de legitimiteit van de organisatie vaak gemeten wordt aan de hand van het draagvlak dat er bestaat. Om het draagvlak te vergroten of te versterken maken organisaties vaak gebruik van campagnes, voorlichting en evenementen. Deze zijn er op gericht mensen te informeren, waarmee de kennis over het onderwerp wordt vergroot. Doel van de activiteiten is dat mensen een positieve houding ten opzichte van de organisatie ontwikkelen. De gegeven informatie is dan ook zelden vrij van een waardeoordeel.

7.1.4 Waarom is draagvlak zo belangrijk?

In 1999 bestond er bij de minister voor Ontwikkelingssamenwerking de wens het maatschappelijk draagvlak duidelijker te articuleren en additioneel draagvlak onder nieuwe groepen in de samenleving te creëren. Zij meende dat het maatschappelijk draagvlak zich 'tot een vuist in het Binnenhof' zou moeten gaan vertalen, anders zou het politiek draagvlak verder afbrokkelen en zowel het budget voor ontwikkelingssamenwerking als de positie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking onder druk komen te staan. (Box, Engelhart & Kruijter, 1999:2).

Delvertre (2003) steunt die gedachte en stelt dat als een beleid niet aanvaard wordt, en een draagvlak dus ontbreekt, er ernstige uitvoeringsproblemen kunnen ontstaan. Beleid dat onvoldoende groot draagvlak heeft ontmoet, ondanks parlementaire meerderheden, soms enorme obstakels vanwege de afwezigheid van publieke acceptatie. In democratische samenlevingen is een zo breed mogelijk draagvlak voor politieke keuzes een voorwaarde voor een succesvolle implementatie van het beleid.

Ook Helmich (2003) erkent het belang van draagvlak. De mate waarin aandacht voor een bepaald issue bestaat onder de bevolking leidt mogelijk tot een lagere of hogere prioriteit voor dat onderwerp op de politieke agenda. Dat leidt op haar beurt mogelijk tot lagere of hogere toedeling van middelen naar een bepaald beleidsterrein ten opzichte van andere beleidsterreinen.

In de praktijk blijkt echter dat het beleid voor ontwikkelingssamenwerking vaak tot stand komt zonder rekenschap te geven van het draagvlak dat ervoor bestaat. Het besluitvormingsproces rond ontwikkelingssamenwerking vindt plaats in besloten kring en is zeer gecentraliseerd (Develtere, 2003:145). Zo blijkt uit onderzoek dat beslissingen over buitenlands beleid, en met name beleid met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking, nauwelijks direct worden beïnvloed door de voorkeuren van het algemeen publiek (Otter, 2003:115). De prioriteiten van de overheid, de specifieke denkbeelden van beleidsmakers, de invloed van nationale belangen- en pressiegroepen, en de rol van andere departementen en overheidsactoren blijken veel belangrijker factoren te zijn (Helmich 2003 lezing).

Anderen beargumenteren dat draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking van belang is omdat het in een democratisch land essentieel is dat de bevolking zich bewust is van

overheidsbeleid en de onderliggende problemen waarop dit beleid gericht is. Doordat de bevolking meer kennis van zaken heeft worden de verantwoordelijke ministers, ambtenaren en NGO's uitgedaagd om efficiënter en meer coherent beleid te ontwikkelen (Van Voorst, 2004:3).

Een argument in dezelfde lijn is te vinden bij Pollet (2004). Hij wijst erop dat bij organisaties het draagvlak belangrijk kan zijn om niet te vervallen in zelfreferentialiteit. Dit betekent dat de organisatie haar eigen doel wordt en de betekenis ervan voor de buitenwereld alleen vanuit haar eigen doelstellingen definieert. Het onderhouden of vergroten van een draagvlak helpt voorkomen dat een groep professionals vervalt in zelfgenoegzaamheid.

In zijn speech op een bijeenkomst van VNG International formuleerde Keller (2003) namens de minister voor Ontwikkelingssamenwerking het belang van draagvlak: *[Het] draagvlak hier in Nederland is - samen met een effectieve impact in ontwikkelingslanden - keihard nodig om verder te werken aan de vermindering van de helaas nog steeds schrijnende ongelijkheid en armoede.* Hij legt hiermee een directe link tussen het draagvlak in Nederland en een vermindering van de armoede in de ontwikkelingslanden. Bewustwording op zich, waarbij een latent draagvlak wordt gecreëerd, heeft echter geen invloed op de bestrijding van armoede. Het is van belang die bewustwording te vertalen naar ofwel politieke-agendavorming ofwel geactiveerd draagvlak. Pas dan zal draagvlak daadwerkelijk een bijdrage kunnen leveren aan de bestrijding van armoede.

7.1.5 Het meten van draagvlak

Zoals eerder aangegeven kent het draagvlak een bepaalde stollingsgraad, aangegeven in termen van latent en geactiveerd draagvlak. Het draagvlak kan variëren van een vluchtige gedachte tot meer consistente overtuigingen en het ontstaan van instituties. Om de stollingsgraad te bepalen - het draagvlak te meten - kan er gebruik gemaakt worden van de eerder genoemde dimensies van draagvlak, te weten: kennis, houding en gedrag.

Zowel in Nederland als in andere landen worden draagvlakonderzoeken uitgevoerd. In de draagvlakonderzoeken van de NCDO worden vragen gesteld met betrekking tot de dimensies kennis, houding en gedrag. Zo wordt de respondenten gevraagd naar hun kennis over de koopkracht in ontwikkelingslanden, het aantal kinderen dat men gemiddeld krijgt in een ontwikkelingsland en de gemiddelde levensduur van vrouwen. Ook wordt hun mening gevraagd over welke hulp het beste zou werken en of men vindt dat er meer of minder geld besteed moet worden aan ontwikkelingshulp. Met betrekking tot de houding wordt bijvoorbeeld ingegaan op de vraag of men het goed vindt dat Nederland een voortrekkersrol heeft wat betreft de hoogte van de bijdrage voor ontwikkelingssamenwerking (NCDO, 1994/1998/2002).

In een draagvlakonderzoek in Vlaanderen (Develtere & Pollet, 2004:24) wordt het gedrag van de respondenten ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking opgesplitst in drie categorieën: 1) inzet, het ter beschikking stellen van tijd om actief mee te werken met ontwikkelingsorganisaties; 2) consumptiegedrag, het kopen van producten die ten goede komen aan ontwikkelingslanden; en 3) geefgedrag, het geven van goederen en geld aan ontwikkelingsorganisaties.

In een draagvlakonderzoek naar aanleiding van Festival Mundial wordt gebruik gemaakt van een viertal indicatoren: 1) de bereidheid om geld te geven; 2) het bewust kopen van producten uit ontwikkelingslanden; 3) de bereidheid zich zo goed mogelijk te informeren; en 4) het aantal bezoekers dat deelneemt aan activiteiten van ontwikkelingsorganisaties (De Groot, 2002:4).

7.1.6 Draagvlak binnen dit onderzoek

Dit onderzoek is gericht op de bijdrage die particuliere initiatieven leveren aan het vergroten en versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Enerzijds is het particulier initiatief zelf een uiting van draagvlak. Dit is echter behandeld in hoofdstuk 3. Hier is ingegaan op de redenen van een activering van het latente draagvlak en daarmee de motieven achter het opzetten van een eigen initiatief. Anderzijds kunnen particuliere initiatieven, door middel van hun activiteiten in Nederland, het draagvlak van de Nederlandse bevolking beïnvloeden. Activiteiten moeten hierbij in de breedste zin van het woord opgevat worden: van het maken van een praatje met de buurman tot georganiseerde bewustwordingsactiviteiten. Al deze activiteiten kunnen de kennis, de houding en het gedrag van de Nederlandse bevolking positief beïnvloeden.

In dit onderzoek wordt de bijdrage van de particuliere initiatieven gezien vanuit de particuliere initiatieven zelf (wat denken zij bij te dragen?) en vanuit de mensen die bereikt worden met de activiteiten (verandert er iets in hun draagvlak?).

7.2 Resultaten: visie van de particuliere initiatieven

Activiteiten

Particuliere initiatieven ondernemen allerlei activiteiten in Nederland. Gemiddeld organiseren zij 13 activiteiten per jaar. De activiteiten die het vaakst ondernomen worden zijn (N = 280): lezingen (62,9 %), scholenacties (48,6 %), collecten (43,2 %) en verkoop van producten (38,2 %).

De belangrijkste reden voor het uitvoeren van de activiteiten is dat daarmee geld ingezameld kan worden. Voor 92,4 % van de organisaties is dit een belangrijke reden. Maar liefst 62,6 % van de organisaties vindt dit zelfs zeer belangrijk. Draagvlakversterkende beweegredenen (het vergroten van kennis en het veranderen van de houding en het gedrag met betrekking tot ontwikkelingslanden) zijn daaraan ondergeschikt.

	heel erg belangrijk	belangrijk	totaal
Geld inzamelen (N = 289)	62,6 %	29,8 %	92,4 %
De kennis van mensen in Nederland over ontwikkelingslanden vergroten (N= 289)	29,8 %	56,4 %	86,2 % ¹
De houding van mensen in Nederland ten aanzien van ontwikkelingslanden veranderen (N = 287)	21,3 %	57,8 %	79,1 % ²
Het gedrag van mensen in Nederland ten aanzien van ontwikkelingslanden veranderen (N= 286)	21,0 %	53,1 %	74,1 % ³
De activiteiten zijn een voorwaarde om subsidie te verkrijgen (N = 284)	22,9 %	46,8 %	69,7 %

Tabel 7.1: redenen om activiteiten uit te voeren

1 = in overeenstemming met het percentage respondenten dat het vergroten van kennis bij mensen in Nederland tot (neven-) doel van hun organisatie rekent, namelijk 87,5 %

2 = in overeenstemming met het percentage respondenten dat het veranderen van de houding van mensen in Nederland tot (neven-) doel van hun organisatie rekent, namelijk 86,7 %

3 = in overeenstemming met het percentage respondenten dat het veranderen van het gedrag van mensen in Nederland tot (neven-) doel van hun organisatie rekent, namelijk 81,8 %

Bereik

De activiteiten die de organisaties in Nederland uitvoeren zijn gericht op potentiële donateurs. In eerste instantie zijn dat voornamelijk mensen die zich in het persoonlijk netwerk van de leden van de organisatie bevinden. Daarna breidt het donateursbestand zich via via verder uit.

- *Het [donateurs-] bestand bestaat uit familie, vrienden, kennissen, collega's, burens. Op verjaardagen en vakantie vertel je wat je doet, zo bouw je dat op.*
- *Langzamerhand komen er ook mensen bij waarvan ik niet weet wie het zijn. Dat blijkt dan via via gelopen te zijn.*

De organisaties lijken niet veel moeite te hoeven doen om donateurs voor hun projecten te vinden.

- *Het verspreidt zichzelf.*
- *Hoe meer naamsbekendheid, hoe makkelijker het wordt.*

Door gebruik te maken van verschillende media kunnen organisaties ook mensen bereiken die niet direct tot hun persoonlijke contacten behoren. Echter slechts een deel van de organisaties (11 %, N = 280) doet dat. Bijna tweederde van de organisaties (65,7 %) houdt hun achterban middels een nieuwsbrief op de hoogte van de verwickelingen

- *We benaderen vaak de lokale media en indien mogelijk de landelijke media. Zo kom je ook buiten bestaande netwerken.*
- *Wat we ook altijd doen is informatie rondsturen aan donateurs, om mensen op de hoogte te houden van de projecten. Dat werkt ook weer motiverend voor de mensen: ze zien wat er met hun geld gebeurt.*

Kennis

De respondenten geven aan het vooral belangrijk te vinden dat Nederlanders weten met welke problemen mensen in ontwikkelingslanden te maken hebben (69,2 %, N = 295) en wat hun eigen organisatie doet om mensen in ontwikkelingslanden te helpen (62,7 %). Ook wil men overbrengen hoe mensen in ontwikkelingslanden het best geholpen kunnen worden (58,0 %). De organisaties lijken het minder belangrijk te vinden Nederlanders te informeren over de achterliggende oorzaken van armoede (38,3%).

84,7 % van de respondenten (N = 249) denkt dat de activiteiten van hun organisatie bijdragen aan kennisvergroting onder Nederlanders. 33,7 % weet het zelfs zeker. Dit leiden zij vooral af aan de reacties die zij krijgen en het aantal donateurs en vrijwilligers dat zich meldt. 13,3 % van de respondenten geeft aan niet te weten of de kennis vergroot. Slechts 2 % van de organisaties denkt de kennis van de Nederlandse bevolking niet te kunnen vergroten.

Houding

Ruim de helft van de organisaties (56,5 %, N = 294) wil graag dat Nederlanders zich solidair gaan voelen met arme mensen uit ontwikkelingslanden. Iets minder dan de helft (48 %) wil graag dat zij zich meer gaan interesseren voor ontwikkelingslanden en ontwikkelingssamenwerking belangrijker gaan vinden (46,9 %). Daarnaast vindt 39,8 % van de respondenten het belangrijk dat mensen zich meer gaan interesseren voor het werk dat hun eigen organisatie doet.

Bijna tweederde van de respondenten (64,5 %, N = 245) denkt dat zij middels de activiteiten van hun organisatie de houding van mensen in Nederland ten aanzien van ontwikkelingslanden veranderen. Dit leiden zij voornamelijk af aan de reacties die zij krijgen, de belangstelling die mensen tonen, het aantal donateurs en het aantal mensen dat zich actief wil inzetten voor de organisatie. 18,4 % zegt zelfs zeker te weten dat hun organisatie de

houding van Nederlanders beïnvloedt. Slechts 3,3 % denkt dat hun organisatie daar niet toe in staat is. 32,2 % van de respondenten weet het niet.

Gedrag

Organisaties willen het liefst dat hun activiteiten ertoe leiden dat mensen meer geld geven aan hun eigen organisatie (46,9 %, N = 292). 37 % van de respondenten wil dat mensen meer geld geven aan ontwikkelingssamenwerking in het algemeen. Daarnaast wil men dat anderen zelf ook actief worden op het gebied van ontwikkelingssamenwerking (41,1 %). Het kopen van eerlijke producten wordt iets minder belangrijk geacht (28,4 %).

58,5 % (N = 224) van de respondenten denkt dat zij middels de activiteiten van hun organisatie het gedrag van Nederlanders beïnvloeden. 17 % geeft aan het zelfs zeker te weten. Dit leiden zij af aan de toename van donaties, de reacties die zij krijgen en de betrokkenheid van mensen ten opzichte van hun organisatie. 35,7 % van de respondenten weet niet of hun organisatie het gedrag van Nederlanders kan veranderen. 5,8 % denkt dat dit niet het geval is.

Conclusie: visie van de organisaties

Particuliere initiatieven ondernemen zeer veel activiteiten in Nederland. In eerste instantie zijn deze activiteiten bedoeld om geld in te zamelen, maar ook draagvlakversterkende redenen zijn belangrijk. De organisaties willen voornamelijk de kennis van Nederlanders over ontwikkelingssamenwerking vergroten. De wens het draagvlak direct te beïnvloeden, door een verandering in de houding of het gedrag van Nederlanders teweeg te brengen, is minder sterk aanwezig.

Respondenten hebben, in lijn hiermee, ook minder vertrouwen in het kunnen van hun organisatie naarmate het een meer actief draagvlak betreft. Zo is het aantal ondervraagden dat denkt, middels de activiteiten van hun organisatie, de kennis te kunnen vergroten groter dan het aantal ondervraagden dat denkt het gedrag te kunnen veranderen. Ook het omgekeerde geldt: er zijn minder respondenten die denken de kennis niet te kunnen vergroten dan respondenten die denken het gedrag niet te kunnen vergroten.

	Kennis vergroten	Houding veranderen	Gedrag veranderen
Ja, zeker weten	33,7 %	18,8 %	17,4 %
Ja, denk van wel	51,0 %	46,1 %	41,1 %
Weet het niet	13,3 %	32,2 %	35,7 %
Nee, denk van niet	2,0 %	3,3 %	5,8 %

Tabel 7.2: de mate waarin organisaties denken de kennis, de houding en het gedrag te beïnvloeden

7.3 Resultaten: visie van de doelgroep - focusgroep

Al sinds 1996 organiseert een middelbare school een jaarlijks terugkerende actie. Doel van deze actie is de betrokkenheid van leerlingen met de Derde Wereld te vergroten. Door middel van workshops kunnen leerlingen van de eerste en tweede klassen kennismaken met de cultuur en de problematiek van ontwikkelingslanden. Gekoppeld aan deze workshops is een sponsorloop waarvan de opbrengst ten goede komt aan projecten in een ontwikkelingsland.

Aanvankelijk ging de opbrengst van deze inzamelingsactie naar allerlei verschillende projecten. In het jaar 2000 heeft de middelbare school naar aanleiding van een docentenbezoek aan Kenia, besloten een school in Kenia te adopteren. Dit biedt de leerlingen van de Nederlandse middelbare school een directe link met een ontwikkelingsland.

Sinds de adoptie van de school in Kenia is de basisschool uitgebreid, is er een dagverblijf voor geestelijk gehandicapten gebouwd en zijn er schoolartikelen en

schoolbankjes aangeleverd. In 2003 was de opbrengst van de sponsorloop, met hulp van subsidies, groot genoeg om te beginnen met de bouw van een middelbare school.

In oktober 2004 heeft een groep van 14 Nederlandse leerlingen uit 3 HAVO en 3 VWO een bezoek gebracht aan de adoptieschool in Kenia. Met 12 van deze leerlingen is, middels een focusgroep, gesproken over hun ervaringen met betrekking tot die reis. Doel hiervan was te achterhalen in hoeverre de activiteiten van de middelbare school bijdragen aan vergroting of versterking van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Resultaten

Middels de activiteiten op school komen leerlingen in aanraking met de problematiek van ontwikkelingslanden. Voor een deel van de leerlingen was dit niet de eerste keer dat zij op een bepaalde manier met ontwikkelingslanden te maken kregen. Een tweetal leerlingen had vroeger thuis een Foster Parents-kind, waarmee zij ook correspondeerden. Een ander heeft een oom die werkzaam is in Afrika en wordt op die manier via verhalen en foto's betrokken bij ontwikkelingslanden. Daarnaast heeft een aantal leerlingen via hun basisschool meegedaan aan acties ten behoeve van ontwikkelingsprojecten. Ongeveer één derde van de leerlingen geeft echter aan dat er zowel thuis als op de basisschool geen aandacht is besteed aan ontwikkelingsproblematiek.

Door hun reis naar Kenia hebben de leerlingen kennis verkregen over ontwikkelingslanden. Gevraagd naar de specifieke kennis die zij opgedaan hebben wordt verwezen naar kennis over andere culturen en het dagelijks leven van mensen daar. De leerlingen noemen onder andere het gebrek aan luxe in Kenia, mensen die op straat leven, zieke mensen die geen hulp krijgen. Ze zien het belang van onderwijs in en begrijpen het verschil tussen honger en trek.

Leerlingen geven aan na de reis anders tegen ontwikkelingslanden aan te kijken en meer respect te hebben voor andere culturen. Doordat ze gezien hebben hoe mensen in Kenia leven hebben ze geleerd dat je tevreden kunt zijn met iets kleins. *Als je [zo'n reis] hebt meegemaakt, beseft je hoe goed je het hier hebt.*

Leerlingen geven aan minder verwend te zijn en beter om te gaan met geld, niet zoveel te verspillen. Buiten de activiteiten van de middelbare school om zijn zij niet actief op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Gevraagd naar toekomstig gedrag zegt een tweetal leerlingen later in hun werk wel iets met ontwikkelingssamenwerking te willen doen. De meesten geven echter aan niet persé een beroep in de ontwikkelingssector te ambiëren. Gevraagd naar toekomstig geefgedrag stelt één leerling haar geld liever aan iets anders te willen geven, 'kleding ofzo'. Over het algemeen is er echter wel een positieve geefimpuls waar te nemen onder de leerlingen: *Zo goed als wij het hier hebben, dan mag je wel iets terugdoen.*

Conclusie focusgroep

Ongeveer één derde van de leerlingen is te classificeren als nieuw draagvlak. Zij hielden zich, alvorens naar de middelbare school te komen, niet bezig met ontwikkelingsproblematiek. Hoewel de andere leerlingen hier wel eerder op één of andere manier mee in aanraking zijn gekomen, is de reis naar Kenia ook voor hen het meest directe contact met een ontwikkelingsland.

De kennis over ontwikkelingsproblematiek is dan ook vergroot. Zoals één van de leerlingen stelt: *je beseft het ook beter [...] als je het met eigen ogen ziet.* Ook hun houding ten opzichte van ontwikkelingslanden is positief veranderd. Het gedrag van de leerlingen is tot op heden echter beperkt gebleven tot de activiteiten op school.

De vergroting van de kennis lijkt geleid te hebben tot een vergroting en versterking van het passieve draagvlak. Toekomstig gedrag moet uitwijzen of er op lange termijn sprake is van activering van het draagvlak.

7.4 Resultaten: visie van de doelgroep - draagvlakversterkende activiteiten

Veel subsidiekanalen werken met een systeem waarbij particuliere initiatieven met behulp van zogenaamde draagvlakversterkende activiteiten geld moeten inzamelen. Dit opgehaalde bedrag wordt vervolgens door de subsidiegever vermeerderd. Daarnaast zijn veel particuliere initiatieven betrokken bij voorlichtings- en bewustwordingsactiviteiten die niet direct bedoeld zijn om geld te genereren. Het idee bestaat dat de particuliere initiatieven op deze wijze een wezenlijke bijdrage leveren aan het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking (Beerends & Broere, 2004:180).

Om antwoord te krijgen op de vraag of deze activiteiten werkelijk leiden tot een vergroting of versterking van het draagvlak zijn een zevental verschillende draagvlakversterkende activiteiten onderzocht door middel van het afnemen van enquêtes onder de bezoekers. Middels deze enquête is gekeken naar het bereik van de activiteit, de achtergrond van de bezoekers, en de invloed van het bezoek op de kennis, de houding en het gedrag van de respondent.

7.4.1 Conclusie draagvlakversterkende activiteiten

Bereik

Bij de meeste activiteiten kan een grote groep aanwezigen gerekend worden tot contacten binnen het netwerk van de organisatie. Het bereik van de activiteit is dan beperkt tot contacten binnen het netwerk. Hierbij moet gezegd worden dat ook binnen het netwerk van de organisaties zich mensen kunnen bevinden die zich nog niet bezighouden met ontwikkelingssamenwerking. Ook binnen het netwerk van de organisaties zijn er dus mogelijkheden tot het creëren van nieuw draagvlak.

Bij een drietal activiteiten was er sprake van toevallige passanten, waardoor het bereik van de activiteiten buiten het netwerk duidelijk wordt vergroot. Activiteiten zijn over het algemeen beperkt in staat een nieuwe groep mensen van buiten het netwerk aan te spreken.

Achtergrond van de bezoekers

De stollingsgraad van het bestaande draagvlak varieert sterk per activiteit. Om de stollingsgraad van het draagvlak per activiteit te meten is er een berekening met wegingsfactoren toegepast (zie bijlage 3). Oorzaken voor de verschillen in stollingsgraad liggen veelal besloten in het specifieke karakter van de activiteit. Deze bepaalt namelijk voor een groot deel de groep die bereikt wordt. Zaken die hier mogelijk invloed op uitoefenen zijn: mate van media aandacht, mate van beslotenheid, doel van de activiteit, intensiteit van de activiteit, mate van amusement en het type genodigden. Zo komt er bijvoorbeeld ander publiek naar activiteiten die enkel bewustwording tot doel hebben dan naar activiteiten die een tastbaar product aanbieden. Ook is een vluchtig bezoek aan een stand op een markt anders dan een lezing van ruim een uur. Verschillen in de stollingsgraad van het draagvlak zijn met deze zaken echter niet eenduidig te verklaren.

Over het algemeen kan gesteld worden dat de bezoekers van de activiteiten een redelijk geactiveerd draagvlak vertegenwoordigen. Op één activiteit na, is op alle activiteiten minstens 72,2 % van de bezoekers al op enige wijze betrokken bij ontwikkelingssamenwerking en behoort dus al tot het bestaande draagvlak. Organisaties

bereiken dus een beperkt aantal mensen waarvoor ontwikkelingssamenwerking nieuw is. De kans is dan ook klein dat er nieuw draagvlak gecreëerd wordt. Vergroting van het draagvlak blijft hierdoor beperkt.

Verandering in kennis, houding en gedrag

Uit onderstaande tabel is af te lezen dat draagvlakversterkende activiteiten wel degelijk bijdragen aan het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Bijna alle activiteiten zorgen in meer of mindere mate voor een vermeerdering van kennis over ontwikkelingssamenwerking. Er bestaat geen duidelijk verband tussen de stollingsgraad⁷ en de kennistoename. Zowel bij een lage als een hoge stollingsgraad kan er sprake zijn van een grote of kleine kennistoename. Dit heeft te maken met de hoeveelheid informatie die aangeboden wordt binnen de activiteit (het kenniselement). De kennistoename hangt waarschijnlijk ook samen met de gedetailleerdheid van de kennis die op de activiteit wordt overgebracht. Specifieke kennis over een land of organisatie kan er voor zorgen dat ook bij een redelijk gestold draagvlak, de kennis nog toeneemt. Daarentegen kan zeer algemene kennis de stollingsgraad van een passief draagvlak nauwelijks doen stijgen.

Verandering van de houding ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking is duidelijk het moeilijkst te bewerkstelligen. Uitzondering hierop is de lezing voor jongeren waarbij er sprake was van een zeer lage stollingsgraad van het draagvlak en een zeer grote kennistoename. In de andere gevallen is het waarschijnlijk zo dat de bezoeker geen informatie heeft gehoord die de bestaande houding doet veranderen. Er kan voorzichtig geconcludeerd worden dat de draagvlakversterkende activiteiten, wanneer zij niet een geheel nieuw publiek bereiken, nauwelijks bijdragen aan een verandering in houding maar hoogstens zorgen voor een bevestiging van bestaande ideeën van de bezoeker.

Het percentage mensen dat naar aanleiding van het bezoek van plan is zijn gedrag te veranderen ligt bij elke activiteit ongeveer tussen de 20 en de 30 %. Dit betekent dat ongeacht de stollingsgraad en de toename in kennis of houding de activiteiten zorgen voor een handelingsprikkel. In veel gevallen zal de activiteit een 'herinnerfunctie' hebben. Hierbij wordt sluimerende kennis weer geactiveerd en de drang om daadwerkelijk iets te doen weer aangewakkerd.

Activiteit	Stollingsgraad	Toename kennis	Verandering houding	Verandering Gedrag
Activiteit 1 (lezing)	31,27	42,9 %	9,5 %	31,8 %
Activiteit 2 (stand)	8,33	5,9 %	23,5 %	18,8 %
Activiteit 3 (opening winkel)	18,75	35,0 %	15,0 %	20,0 %
Activiteit 4 (muziekavond)	22,31	0,0 %	2,9 %	32,4 %
Activiteit 5 (lezing voor jongeren)	4,17	100,0 %	66,7 %	25,0 %
Activiteit 6 (restaurant)	15,74	50,0 %	2,8 %	30,6 %
Activiteit 7 (informatiemarkt)	11,08	32,4 %	8,8 %	20,6 %

Tabel 7.10: verandering in draagvlak door activiteiten

⁷ Voor uitleg over de berekening van de stollingsgraad zie bijlage 3

7.5 Deelconclusie

De particuliere initiatieven vinden het versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking een belangrijke taak. Het gaat de organisaties vooral om het vergroten van de kennis omtrent ontwikkelingssamenwerking. De organisaties hebben over het algemeen veel vertrouwen in hun eigen kunnen wat betreft draagvlakversterking en -vergroting.

Particuliere initiatieven bereiken een grote groep mensen die al op een één of andere manier betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking. De activiteiten zijn dus weinig draagvlakvergroterend en daarmee lijkt het 'preken voor eigen parochie' bevestigd. Wel hebben de particuliere initiatieven een duidelijke draagvlakversterkende functie. Mensen doen, door hun toedoen, nieuwe kennis op en worden gestimuleerd om tot handelen over te gaan.

Richten particuliere initiatieven zich op jongeren dan kunnen zij wel draagvlakvergroterend werken. Jongeren komen in de middelbare schoolleeftijd vaak voor het eerst serieus in aanraking met ontwikkelingslanden. Zij doen dan concrete kennis op over de situatie in ontwikkelingslanden en kunnen zo een genuanceerde en betrokken houding ten aanzien van ontwikkelingslanden en ontwikkelingssamenwerking ontwikkelen.

Hoofdstuk 8 Bijdrage aan armoedebestrijding

Er worden kritische vragen gesteld over de bijdrage aan armoedebestrijding van de particuliere initiatieven. De vraag is of zij wel voldoende hebben nagedacht over de bredere consequenties van de steun. Er gaan stemmen op om met de particuliere initiatieven in discussie te gaan over de activiteiten en hen te wijzen op mogelijke consequenties van hun ondernemingen (Van Voorst, 2004). Mensen die een particulier initiatief starten zijn vaak niet opgeleid tot ontwikkelingswerker en hebben meestal geen ervaring in het veld. De vraag bestaat of ontwikkelingssamenwerking overgelaten moet worden aan de professionals op het gebied van ontwikkelingssamenwerking of dat projecten van vrijwilligers ook een significante bijdrage kunnen leveren.

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de werkwijze van de particuliere initiatieven in het buitenland. Ook wordt er aandacht besteed aan de visie van de initiatieven op kleinschalige hulp: hoe denken zij zelf over de effectiviteit van (hun eigen) kleinschalige projecten. Daarna zal uiteengezet worden op welke wijze projecten geëvalueerd kunnen worden en welke keuzes er binnen dit onderzoek zijn gemaakt. Dit wordt gevolgd door de conclusies van binnen dit onderzoek geëvalueerde projecten die ondersteund worden door Nederlandse particuliere initiatieven. Hiermee wordt een antwoord gegeven op deelvraag 6: de bijdrage die particuliere initiatieven leveren aan armoedebestrijding.

8.1 Werkwijze en visie op eigen effectiviteit

De uitvoering van de activiteiten in het projectland is in de meeste gevallen in ieder geval in handen van een plaatselijke organisatie (59,5 %) of de plaatselijke bevolking (52,7 %). 27,9 % van de organisaties voert zelf (een deel van) de activiteiten uit en 10,5 % van de organisaties werkt met westerse deskundigen (N = 294).

Het contact met de uitvoerders verloopt veelal schriftelijk, via de telefoon of per e-mail, respectievelijk 43,5 %, 46,3 %, 65,6 % onderhoudt op deze wijze contact. In bijna tweederde van de gevallen wordt er, om het contact te onderhouden, een bezoek gebracht aan het project. Ook is er vaak sprake van een contactpersoon in het projectland. Een groep van 61,9 % werkt met een lokaal contactpersoon en een veel kleinere groep van 22,8 % heeft een westers contactpersoon in het projectland (N = 294).

De controle van de projecten wordt vaak gedaan door middel van rapportage van de uitvoerders (77,9 %). In ruim tweederde van de gevallen fungeert een bezoek aan het project als controle van de uitvoering. Bij 47,2 % van de organisaties wordt de contactpersoon ingeschakeld om de controle uit te voeren (N = 290).

De particuliere initiatieven hebben een betrekkelijk positief beeld van de effectiviteit van (hun eigen) kleinschalige projecten. Men gaat er vanuit dat 'alle beetjes helpen' (66,8 %). Daarnaast denkt bijna tweederde van de respondenten dat kleinschalige projecten, ondanks gebrek aan *good governance* op macroniveau, een bijdrage kunnen leveren aan armoedebestrijding. De gedachte hierachter zou kunnen zijn dat projecten op grass root niveau onafhankelijk van overheidsbemoedeningen kunnen worden uitgevoerd. Iets problematischer is de vraag of kleinschalige projecten ook de achterliggende oorzaken van armoede kunnen aanpakken. Daarover zijn de meningen verdeeld. 48,3 % van de ondervraagden denkt dat kleinschalige projecten wél de achterliggende oorzaken kunnen aanpakken. 31,3 % denkt dat kleinschalige projecten daar niet toe in staat zijn.

	helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet
Kleinschalige projecten zijn niet perfect, maar alle beetje helpen (N = 293)	20,8	45,4	9,9	17,1	6,8	0,0
Zonder goed beleid van de overheid in een ontwikkelingsland hebben kleinschalige projecten geen zin (N = 293)	4,8	11,6	15,7	49,5	15,4	3,1
Kleinschalige projecten zijn niet in staat de achterliggende oorzaken van armoede aan te pakken (N = 294)	3,1	28,2	16,3	36,7	11,6	4,1

Tabel 8.1: visie op kleinschalige projecten

8.2 Evaluatiedenken

Het Nederlandse ontwikkelingsbeleid wordt sinds 1978 geëvalueerd door de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB voorheen IOV). In de 27 jaar dat het IOB evaluaties uitvoert is er veel geleerd omtrent het doen van evaluaties. Het evalueren van beleid, programma's en projecten is niet eenvoudige en kent geen eenduidige werkwijze (Van Beuren & Gewalt, 2004). In de afgelopen decennia is er een grote diversiteit aan vormen van evaluatieonderzoek ontwikkeld en hebben zich scholen rond verschillende typen evaluaties gevormd.

Evaluaties kunnen onder andere verschillen naar tijd, aard en de mate van betrokkenheid van verantwoordelijke personen en instanties. Een evaluatie kan vóór, tijdens of na de implementatie van een project of beleid uitgevoerd worden. Wanneer een evaluatie voor implementatie wordt uitgevoerd, spreekt men over ex ante evaluaties, ook wel appraisels genoemd (IOB, 2003). Daarbij wordt gekeken naar behoeften van de doelgroep en oplossingsstrategieën voor het geconstateerde probleem. Vindt er een evaluatie plaats gedurende de uitvoeringsfase dan spreekt men over mid-term of real time evaluaties. Het project of beleid kan dan waar nodig aangepast worden. Na afloop van de uitvoeringsfase kan een ex post evaluatie plaatsvinden. Hierbij wordt achteraf bekeken of het project of beleid het gewenste resultaat heeft gehad.

Evaluaties kunnen betrekking hebben op verschillende subjecten, zoals een specifieke activiteit, een sector, een organisatie, een beleidsproces of een beleidsthema. Binnen dit onderzoek is er gekeken naar projectactiviteiten. Daarnaast kan een onderscheid gemaakt worden naar de mate waarin de betrokkenen zelf bij de evaluatie participeren. Bij zogenaamde interne evaluaties wordt de evaluatie gedaan door de uitvoerende organisatie van het project of beleid. Bij externe evaluaties wordt de evaluatie gedaan door een onafhankelijke organisatie. Vaak wordt de uitvoerende organisatie zelf dan ook geëvalueerd. Binnen ontwikkelingssamenwerking wordt ook wel gebruik gemaakt van participatory appraisal. Hierbij wordt de doelgroep van het project of beleid direct betrokken bij de evaluatie.

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) definieert evaluatieonderzoek als volgt:

An evaluation is an assessment, as systematic and objective as possible, of an ongoing or completed project, programme or policy, its design, implementation and results. The aim is to determine the relevance and fulfilment of objectives, developmental efficiency, effectiveness, impact and sustainability. An evaluation should provide information that is credible and useful,

In deze definitie komen een aantal termen naar voren, te weten:

- 1) Relevantie (relevance): de mate waarin een project/programma beantwoord aan de prioriteiten binnen een bepaalde sector/regio.
- 2) Efficiëntie/doelmatigheid (efficiency): de mate waarin de behaalde resultaten (de output) opwegen tegen de kosten van de gekozen middelen (de input).
- 3) Effectiviteit/doeltreffendheid (effectiveness): de mate waarin de resultaten van de activiteiten (de output) bijdragen aan de duurzame realisatie van de programma- of projectdoelstelling(en) (de outcome)
- 4) Impact: de mate waarin de effecten van uitgevoerde activiteiten bijdragen aan de realisatie van het bredere ontwikkelingsdoel.
- 5) Duurzaamheid (sustainability): de mate waarin een project/programma, na onttrekking van de directe hulp, op lange termijn levensvatbaar blijft.

De termen effectiviteit en impact worden door verschillende auteurs anders benaderd. Freeman, Rossi en Wright (1979) definiëren een impactevaluatie als een evaluatie waarbij de focus ligt op de vraag of het project effectief is in het bereiken van zijn doelstellingen. Ook wordt er gekeken of het resultaat van het project verklaard kan worden door een ander proces dat geen onderdeel is van het project. Hier wordt de term impact gebruikt waar de IOB spreekt over effectiviteit. De IOB maakt onderscheid naar het behalen van programmadoelstellingen (de effectiviteit) en ontwikkelingsdoelstellingen (de impact).

Hopkins (1995) erkent een smalle en brede definitie van impact. De brede definitie van impact verwijst naar alle bedoelde en onbedoelde veranderingen veroorzaakt door de interventie. Bij de smalle definitie betreft de impact van een project de duurzame veranderingen veroorzaakt door het project in relatie tot de specifieke doelstellingen. Dit komt wederom overeen met de manier waarop de IOB effectiviteit definieert. Impact geformuleerd door de IOB als bijdrage aan de bredere ontwikkelingsdoelen wordt door bovengenoemde auteurs niet behandeld. De auteurs gebruiken, geredeneerd vanuit de definitie van de IOB, onterecht de term impact waar zij effectiviteit bedoelen.

In het huidige evaluatiedenken wordt vaak gesproken in termen van input, output, outcome en impact (van Beuren & Gewalt, 2004). Input betreft de middelen die ingezet worden om het project uit te voeren. De output betreft de concrete resultaten van het project; zijn de geplande activiteiten uitgevoerd. De outcome is de bijdrage die de uitgevoerde activiteiten leveren aan de projectdoelstelling. Hierbij wordt onder andere gekeken of het project gebruikt wordt waarvoor het bedoeld is, en of de doelgroep bereikt wordt. Zowel output als outcome spelen zich af op het niveau van effectiviteit. Impact betreft de bijdrage aan het bredere ontwikkelingsdoel en is vaak pas geruime tijd na de implementatie van het project te meten.

Evaluatie in dit onderzoek

Bij het evalueren van de projecten in dit onderzoek moeten we echter een aantal kanttekeningen plaatsen. Niet alle projecten kennen een uitgebreid projectplan, met daarin geformuleerde projectdoelen wat een degelijke evaluatie bemoeilijkt. Daarnaast is het door het korte bezoek aan de projecten niet mogelijk om een uitgebreide impactstudie uit te voeren. Het onderzoek richt zich dan ook op het niveau van output en outcome. Tevens is er gekeken naar de meerwaarden van de projecten; wordt aan de hulpvraag niet al door andere organisaties voldaan. Daarnaast is onderzocht of de initiatieven samenwerken met andere

organisaties; opereren zij binnen een netwerk van bestaande (professionele) organisaties of is er sprake van zogenaamde projecteilandjes.

Er is er voor gekozen de onderzoeksresultaten te presenteren in zogenaamde case beschrijvingen. Door de grote diversiteit van de projecten en het relatief kleine aantal projecten die bezocht zijn is er voor gekozen geen algemene analyse toe te passen, maar een beschrijving te geven van de projecten op basis van de onderzoeksperiode in het veld.

8.3 Projecten in Suriname

Nederland en Suriname hebben een bijzondere en hechte relatie, die wortelt in een deels gezamenlijk verleden, nauwe familiebanden, een gemeenschappelijke taal en een aantal gedeelde belangen. Dit komt tot uiting in tal van samenwerkingsverbanden op velerlei niveaus. Er bestaat een uitgebreid formeel netwerk, verschillende Nederlandse gemeenten hebben activiteiten in Suriname en ook het maatschappelijk middenveld is actief. Dit maatschappelijke middenveld, bestaande uit MFO's, TMF-organisaties en particuliere initiatieven, voeren verscheidene projecten uit in Suriname (Minbuza, 2004). Dit onderzoek betreft de laatste groep. Deze groep kent veel organisaties die opgericht zijn door Surinaamse Nederlanders (Runs & Verrest, 2000:4). In dit onderzoek zijn twee van de vijf onderzochte projecten van Surinaamse Nederlanders.

8.3.1 Conclusie projecten Suriname

De hulp die veel particuliere initiatieven in Suriname bieden wordt gekarakteriseerd door 'fysieke' hulp projecten. Te denken valt aan bouw- en renovatieprojecten, aanschaf van materialen en het transporteren van goederen vanuit Nederland.

Drie onderzochte projecten in Suriname betroffen bouw- of renovatieprojecten. Hierbij werden in twee gevallen ook goederen vanuit Nederland getransporteerd. Eén ander project kenmerkt zich ook door fysieke hulp maar dan in de vorm van het financieren van een boekenbeurs voor schoolkinderen.

Daarnaast is een project onderzocht dat zich richt op *empowerment* van achtergestelde kinderen door middel van circustheater. Deze organisatie richt zich ook op maatschappijopbouw door middel van het opbouwen en trainen van lokale netwerken op het gebied van theater.

De onderzochte output van de projecten was hoog. De in de projectvoorstellen geformuleerde werkzaamheden zijn juist uitgevoerd. De outcome van de projecten is twijfelachtiger. Het lijkt niet altijd zo te zijn dat daadwerkelijk de armen bereikt worden. Daarnaast worden nieuwe en gerenoveerde gebouwen niet altijd even efficiënt en effectief benut.

De meeste organisaties opereren binnen een bestaand netwerk van andere organisaties zowel binnen als buiten het eigen werkveld. Binnen het eigen werkveld is er meestal sprake van contact, overleg en uitwisseling van kennis. Door deze samenwerking is er weinig sprake van zogenaamde projecteilandjes.

Problemen waar alle organisaties in meer of mindere mate tegen aanlopen zijn de soms bureaucratische en trage gang van zaken in Suriname en de 'andere' mentaliteit van de Surinaamse bevolking.

8.4 Projecten Kenia en Tanzania

Van oudsher zijn Kenia en Tanzania zogenaamde *donor darlings*. Zowel de Nederlandse overheid, middels het bilaterale en multilaterale programma, als de grote NGO's geven graag en veel aan deze landen. Ook de particuliere initiatieven richten zich in grote getale op Kenia en Tanzania: de landen staan, in dit onderzoek, respectievelijk op de 2^e en 4^e plaats van meest voorkomende projectlanden. Wat hiermee samen zou kunnen hangen is dat Kenia en Tanzania als toeristische bestemming de afgelopen jaren aan terrein winnen (Volker, 2004). Van de vier projecten binnen dit onderzoek is de uitvoerende organisatie van twee van hen gestart naar aanleiding van een reis.

8.4.1 Conclusie Kenia en Tanzania

Van de vier projecten zijn er twee gericht op onderwijs. De andere twee zijn in principe inkomensgenererende projecten, maar lijken, vanwege de beperkte toename van inkomen, toch voornamelijk een empowerment-component te hebben.

De particuliere initiatieven van de twee empowerment-projecten kenmerken zich door een goede relatie met de counterpart, waarbij deze laatste een grote mate van autonomie heeft en zelfstandig beslissingen kan nemen. Beide particuliere organisaties zijn opgestart en worden draaiende gehouden door iemand die al eerder beroepsmatig betrokken was bij ontwikkelingsamenwerking en dus ervaring had met het opzetten van ontwikkelingsprojecten.

De beide onderwijsprojecten worden uitgevoerd door de zelfde organisatie. Deze organisatie wil graag zelf controle houden over de projecten. Hoewel twee Keniase medewerkers ter plaatse veel verantwoordelijkheden hebben overgenomen, lijkt de uiteindelijke beslissingsmacht bij de Nederlandse organisatie te liggen. Dit lijkt soms een efficiënte werkwijze in de weg te staan. Ook een betere samenwerking met andere organisaties in de regio, die op hetzelfde terrein werkzaam zijn, zou de efficiëntie kunnen verbeteren. Men zou dan over en weer kennis kunnen uitwisselen en zo van elkaar kunnen leren - het wiel zou dan niet telkens opnieuw uitgevonden hoeven worden.

8.5 Projecten India

Auteur: L. Schulpen

Na de Tsunami in december 2004 maakte de Indiase overheid snel duidelijk dat ze geen behoefte had aan grootschalige buitenlandse hulp om de simpele reden dat men zichzelf uitstekend in staat vond die hulp te bieden. Enige tijd daarvoor had India al aangekondigd de ontwikkelingshulprelatie met een groot aantal bilaterale donoren (waaronder Nederland) te willen ontbinden. Gezien de nog steeds bestaande enorme armoede in India lijkt dat wellicht een vreemd besluit. Het besluit heeft echter weinig tot niets te maken met de armoedesituatie in India, maar veeleer met het internationale profiel van het land dat zeker in het afgelopen decennium een steeds grotere rol voor zich opeist.

Terwijl dus veel (vooral bilaterale) donoren 'aan de kant zijn gezet' opereren zeer veel niet-gouvernementele organisaties (NGO's) in India. India zelf telt duizenden NGO's uiteenlopend van zeer lokale groepen tot zeer professionele organisaties actief in honderden dorpen met een programma gericht op gezondheidszorg, scholing, economische activiteiten, organisatievorming, etc. Deze NGO's worden in toenemende mate binnenlands gefinancierd (onder andere door de overheid), maar zijn nog steeds voor een belangrijk deel afhankelijk

van buitenlandse financiering. Relatief veel van de particuliere initiatieven uit dit onderzoek zijn dan ook werkzaam in India en ondersteunen daar hun partners.

8.5.1 Conclusie India

De projecten zijn een uitingsvorm van de grote diversiteit aan activiteiten ondersteund door particuliere initiatieven in India. Van ondersteuning bij de bouw van een school (en een zoektocht naar meer inhoudelijke samenwerking) tot plattelandsprojecten met een breed scala aan activiteiten uitgevoerd in tientallen dorpen. Die diversiteit uit zich ook in de bevindingen van de veldbezoeken. Scholen zijn (bijna) gebouwd of zijn gepland uitwisseling is nog in de kinderschoenen, vrouwengroepen zijn opgericht en lijken goed te functioneren, het dorpenprogramma wordt langzaam afgebouwd en vervangen door een meer op educatie gericht programma en het dorpenprogramma is toch bij nader inzien wat minder belangrijk en minder gericht op organisatieopbouw. Meer algemene bevindingen met betrekking tot output en outcome zijn dan ook lastig te trekken.

Wel kunnen een aantal voorzichtige andere conclusies worden getrokken. Op de eerste plaats lijkt de kennis van de Nederlandse organisaties over het werk van hun Indiase partner vaak beperkt te zijn tot de daadwerkelijk gefinancierde activiteiten. Aangezien die activiteiten echter vaker onderdeel van een groter geheel zijn ontbreekt het zicht op dat grotere geheel. Voor een daadwerkelijk partnerschap en een juiste inschatting en beoordeling van het werk van de partner is een dergelijk inzicht echter onontbeerlijk. Op de tweede plaats is de communicatie tussen Indiase en Nederlandse organisaties soms zeer goed vanwege persoonlijke banden, maar in andere gevallen laat die communicatie toch wel te wensen over. Ten derde: Indiase organisaties zijn vaak voor een zeer groot deel afhankelijk van de ondersteuning vanuit Nederland. Die afhankelijkheid en zeker de onzekerheid daarover op de lange termijn lijkt bij steeds meer organisaties op de voorgrond te treden. In sommige gevallen is die financiële duurzaamheid zelfs het belangrijkste onderdeel in de discussies geworden. In andere gevallen begint het langzaam belangrijk te worden niet op de laatste plaats omdat de Nederlandse particuliere initiatieven zich realiseren dat zij de financiering van een onderwijsproject niet tot in lengte van dagen kunnen ‘verkopen’ aan hun achterban.

Hoofdstuk 9 Conclusie

Vermaatschappelijking

In dit onderzoek is gekeken naar (kleinschalige) particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Deze zijn geplaatst in het kader van de vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking. Vermaatschappelijking is aangeduid als een proces waarbij enerzijds de staat taken afstoot ten gunste van het maatschappelijk middenveld en anderzijds burgers taken naar zich toetrekken. Vermaatschappelijking duidt dan ook op een vergroting van de maatschappelijke participatie. Een specifieke uiting van deze maatschappelijke participatie is het opzetten van een particulier initiatief op het gebied van ontwikkelingssamenwerking.

De oorzaken van deze groeiende participatie en dus toenemende vermaatschappelijking kan voor een deel gevonden worden in het negatieve beeld dat bestaat ten opzichte van de traditionele actoren. Veel particuliere initiatieven hebben het idee dat er bij de grote NGO's sprake is van een strijkstok en veel overheadkosten. Vaak is echter dit negatieve beeld niet de directe reden om een eigen initiatief op te zetten of om voor een initiatief werkzaam te zijn. In bijna alle gevallen spelen er ook andere factoren een rol.

Veel respondenten hebben bijvoorbeeld door werk, studie, verblijf of reizen banden opgebouwd met een ontwikkelingsland en de bewoners. De mensen en de plek waarmee zij in aanraking zijn gekomen kregen veelal weinig tot geen hulp van andere organisaties. Om aan de hulpvraag te kunnen voldoen is dan een organisatie in het leven geroepen.

Daarnaast bestond bij veel medewerkers voordat zij werkzaam waren binnen een particulier initiatief al affiniteit met ontwikkelingssamenwerking. Vragen uit ontwikkelingslanden of de sociale omgeving in Nederland om zich actief in te zetten werden hierdoor vaak positief beantwoord in de vorm van het opzetten van een organisatie of medewerking aan een bestaand particulier initiatief.

Ook is een aantal organisaties (professioneel) actief op een specifiek terrein. Bij deze organisaties speelt een negatief beeld van de traditionele actoren vaak een kleine rol. Voor hen was het opzetten van een eigen organisatie de enige mogelijkheid om hun expertise in te zetten ten behoeve van mensen in ontwikkelingslanden.

De particuliere initiatieven

De particuliere initiatieven maken deel uit van het maatschappelijk middenveld. De organisaties zijn opgericht door burgers, overstijgen het individuele belang en zijn veelal gebaseerd op vrijwilligheid. Binnen het maatschappelijk middenveld van ontwikkelingssamenwerking zijn zij te onderscheiden van de zogenaamde traditionele actoren, te weten: de overheid, de medefinancieringsorganisaties en (mogelijke) thematische medefinancieringsorganisaties. Deze traditionele actoren zijn van oudsher spelers in het veld van ontwikkelingssamenwerking. De particuliere initiatieven daarentegen zijn pas recentelijk een rol gaan spelen in het veld van ontwikkelingssamenwerking en worden derhalve aangeduid als niet-traditionele actoren.

Particuliere initiatieven zijn onder te verdelen in twee groepen. Enerzijds zijn er organisaties die ontwikkelingssamenwerking als kerntaak hebben. Zij houden zich alleen bezig met ontwikkelingsrelevante zaken. Anderzijds bestaan er organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als kerntaak hebben. Ontwikkelingssamenwerking is voor hen een nevenactiviteit, te denken valt aan scholen, verenigingen, kerken en bedrijven. De eerste groep is verder onder te verdelen in zelfstandige organisaties en organisaties die

verbonden zijn aan nationale of internationale organisaties. Deze organisaties hebben vaak zelf geen eigen projecten, maar ondersteunen het werk van een grotere, nationale organisatie.

Het exacte aantal particuliere initiatieven is onbekend. Op basis van dit onderzoek is het aannemelijk dat er per 10.000 inwoners minimaal vier particuliere initiatieven bestaan. Dit zou betekenen dat Nederland 6.400 initiatieven kent. Het kleinschalige karakter van de initiatieven en de daarmee samenhangende beperkte naamsbekendheid zorgt ervoor dat het lastig is zicht te krijgen op het exacte aantal. Het is dan ook niet uitgesloten dat het aantal particuliere initiatieven in Nederland nog veel hoger is.

Particuliere initiatieven zijn te categoriseren als kleinschalige organisaties, zowel qua aantal medewerkers als qua inkomsten en werken voornamelijk op basis van vrijwilligers. Met betrekking tot het thematische en geografische werkveld lijken de particuliere initiatieven zich niet te onderscheiden van de overheid (traditionele actor): beiden zijn op dezelfde terreinen werkzaam.

De leeftijden van de medewerkers van de particuliere initiatieven liggen over het algemeen boven de 50 jaar. Het lijkt dus dat mensen zich pas op latere leeftijd vrijwillig gaan inzetten voor een initiatief. De belangrijkste reden om zich in te zetten heeft te maken met een solidariteitsgevoel. Mensen hebben een sterke behoefte iets te betekenen voor anderen, een bijdrage te leveren en anderen te laten delen in hun welvaart. Ook zelfontplooiing speelt voor veel mensen een grote rol bij de keuze zich in te zetten voor een particulier initiatief. Dit betekent dat zelfontplooiings- en solidariteitsmotieven samen kunnen gaan. Hieruit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat traditioneel altruïsme en modern individualisme niet tegenover elkaar geplaatst hoeven worden. Beide kunnen zij zorgen voor betrokken burgers die zich vrijwillig inzetten voor het algemeen belang. Daarnaast kunnen plichtsbesef en schuldgevoel aangeduid worden als belangrijke motieven. Ongeveer éénderde van de respondenten doet het werk vanuit een geloofsovertuiging. Dit betekent dat traditionele banden in veel gevallen geen rol (meer) spelen.

Particuliere initiatieven vinden zowel lokale kennis als ownership belangrijk bij de implementatie van ontwikkelingsprojecten. In dit licht kan geconcludeerd worden dat particuliere initiatieven een betrekkelijk participatieve visie hebben op ontwikkeling. Ook eerlijke handel wordt door de initiatieven gezien als een belangrijk aspect binnen armoedebestrijding. Tevens staan zij positief ten opzichte van technische assistentie.

Subsidiekanalen

De bekendheid van particuliere initiatieven met mogelijke subsidieverstrekkers is groot. Het gros van de organisaties vraagt naast de NCDO ook bij andere fondsen subsidie aan. In deze context is het opvallend dat in verhouding tot het aantal particuliere initiatieven dat subsidie aanvraagt bij de MFO's er maar betrekkelijk weinig initiatieven weten van het bestaan van Linkis. Dit duidt op een beperkte naamsbekendheid van Linkis.

De hoeveelheid en verscheidenheid aan fondsen en subsidiegevers waarbij organisaties een aanvraag indienen is groot. Subsidie wordt voornamelijk aangevraagd voor de financiële bijdrage. Daarnaast speelt ook de erkenning die wordt verkregen van anderen als er subsidie wordt ontvangen van bekende grote organisaties een rol. Angst voor beïnvloeding en sturing komt in beperkte mate voor en is dus niet alom aanwezig. Over het algemeen zijn de organisaties redelijk positief over de subsidiekanalen. Klachten hebben voornamelijk te maken met de grote tijdsinvestering die het aanvragen van subsidie met zich meebrengt.

Draagvlak

Particuliere initiatieven ondernemen zeer veel activiteiten in Nederland. In eerste instantie zijn deze activiteiten bedoeld om geld in te zamelen, maar ook draagvlakversterkende redenen zijn belangrijk. De organisaties willen voornamelijk de kennis van Nederlanders over

ontwikkelingssamenwerking vergroten. De wens het draagvlak direct te beïnvloeden, door een verandering in de houding of het gedrag van Nederlanders teweeg te brengen, is minder sterk aanwezig.

Respondenten hebben, in lijn hiermee, ook minder vertrouwen in het kunnen van hun organisatie naarmate het een meer actief draagvlak betreft. Zo zijn er meer ondervraagden die denken, middels de activiteiten van hun organisatie, de kennis te kunnen vergroten groter dan ondervraagden die denken het gedrag te kunnen veranderen. Ook het omgekeerde geldt: er zijn minder respondenten die denken de kennis niet te kunnen vergroten dan respondenten die denken het gedrag niet te kunnen vergroten.

Particuliere initiatieven bereiken een grote groep mensen die al op een één of andere manier betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking. De activiteiten zijn dus weinig draagvlakvergroterend en daarmee lijkt het 'preken voor eigen parochie' bevestigd. Wel hebben de particuliere initiatieven een duidelijke draagvlakversterkende functie. Mensen doen, door hun toedoen, nieuwe kennis op en worden gestimuleerd om tot handelen over te gaan.

Richten particuliere initiatieven zich op jongeren dan kunnen zij wel draagvlakvergroterend werken. Jongeren komen in de middelbare schoolleeftijd vaak voor het eerst serieus in aanraking met ontwikkelingslanden. Zij doen dan concrete kennis op over de situatie in ontwikkelingslanden en zouden een genuanceerde en betrokken houding ten aanzien van ontwikkelingslanden en ontwikkelingssamenwerking kunnen ontwikkelen.

Projecten in het buitenland

Ten aanzien van de onderzochte projecten is het, vanwege de grote diversiteit van de projecten, zeer lastig om algemene conclusies te trekken. Wel kan gesteld worden dat de particuliere initiatieven aan een hulpvraag voldoen die door de professionele sector niet wordt beantwoord. Het bestaan van de vele particuliere initiatieven in Nederland duidt daarmee op een zeer grote hulpbehoefte waar de professionele sector alleen niet aan kan voldoen. Zowel de professionele sector als de particuliere initiatieven blijken in deze context dus naast elkaar te kunnen bestaan.

Projecten in Suriname

De hulp die veel particuliere initiatieven in Suriname bieden wordt gekarakteriseerd door 'fysieke' hulp projecten. Te denken valt aan bouw- en renovatieprojecten, aanschaf van materialen en het transporteren van goederen vanuit Nederland. Drie onderzochte projecten in Suriname betroffen bouw- of renovatieprojecten. Hierbij werden in twee gevallen ook goederen vanuit Nederland getransporteerd. Een ander project kenmerkt zich ook door fysieke hulp maar dan in de vorm van het financieren van een boekenbeurs voor schoolkinderen. Daarnaast is een project onderzocht dat zich richt op *empowerment* van achtergestelde kinderen door middel van circustheater. Deze organisatie richt zich ook op maatschappijopbouw door middel van het opbouwen en trainen van lokale netwerken op het gebied van theater.

De onderzochte output van de projecten was hoog. De in de projectvoorstellen geformuleerde werkzaamheden zijn juist uitgevoerd. De outcome van de projecten is twijfelachtiger. Het lijkt niet altijd zo te zijn dat daadwerkelijk de armen bereikt worden. Daarnaast worden nieuwe en gerenoveerde gebouwen niet altijd even efficiënt en effectief benut. De meeste organisaties opereren binnen een bestaand netwerk van andere organisaties zowel binnen als buiten het eigen werkveld. Binnen het eigen werkveld is er meestal sprake van contact, overleg en uitwisseling van kennis. Door deze samenwerking is er weinig sprake van zogenaamde projecteilandjes. Problemen waar alle organisaties in meer of mindere mate

tegen aanlopen zijn de soms bureaucratische en trage gang van zaken in Suriname en de 'andere' mentaliteit van de Surinaamse bevolking.

Projecten in Kenia en Tanzania

Van de vier projecten zijn er twee gericht op onderwijs. De andere twee zijn in principe inkomensgenererende projecten, maar lijken, vanwege de beperkte toename van inkomen, toch voornamelijk een empowerment-component te hebben.

De particuliere initiatieven van de twee empowerment-projecten kenmerken zich door een goede relatie met de counterpart, waarbij deze laatste een grote mate van autonomie heeft en zelfstandig beslissingen kan nemen. Beide particuliere organisaties zijn opgestart en worden draaiende gehouden door iemand die al eerder beroepsmatig betrokken was bij ontwikkelingssamenwerking en dus ervaring had met het opzetten van ontwikkelingsprojecten.

De beide onderwijsprojecten worden uitgevoerd door dezelfde organisatie. Deze organisatie wil graag zelf controle houden over de projecten. Hoewel twee Keniase medewerkers ter plaatse veel verantwoordelijkheden hebben overgenomen, lijkt de uiteindelijke beslissingsmacht bij de Nederlandse organisatie te liggen. Dit lijkt soms een efficiënte werkwijze in de weg te staan. Ook een betere samenwerking met andere organisaties in de regio, die op hetzelfde terrein werkzaam zijn, zou de efficiëntie kunnen verbeteren. Men zou dan over en weer kennis kunnen uitwisselen en zo van elkaar kunnen leren - het wiel zou dan niet telkens opnieuw uitgevonden hoeven worden.

Projecten India (Auteur: L. Schulpen)

De India projecten vertonen een grote diversiteit aan organisatievormen, doelstellingen en activiteiten. Conclusies op output en outcome niveau zijn dan ook alleen te trekken per project, maar beduidend moeilijker voor alle India projecten tezamen. Scholen zijn gebouwd of zitten in de planning; organisatievorming in de dorpen is redelijk succesvol, vrijwel afwezig of wordt weer afgebouwd, etc.

Een aantal andere algemene conclusies zijn wel te trekken. Ten eerste lijkt de kennis van de Nederlandse organisaties over het werk van hun Indiase partner vaak beperkt tot de daadwerkelijk gefinancierde activiteiten. Het zicht op de andere (niet gefinancierde) activiteiten is beduidend minder. Ten tweede is de communicatie tussen Indiase en Nederlandse organisaties soms zeer goed vanwege persoonlijke banden, maar in andere gevallen laat die communicatie toch wel te wensen over. Als laatst zijn Indiase organisaties vaak voor een zeer groot deel afhankelijk van de ondersteuning vanuit Nederland. Die afhankelijkheid en zeker de onzekerheid daarover op de lange termijn lijkt bij steeds meer organisaties op de voorgrond te treden.

Literatuurlijst

- Adriaansens, H.P.M. & A.C. Zijderveld (1981) *Vrijwillig initiatief en de verzorgingsstaat – Cultuursociologische analyse van een beleidsprobleem*, Deventer: Van Loghum Slaterus
- Anker Solutions (2004) *Ontwikkelingssamenwerking nieuwe stijl*, Amsterdam: NCDO
- Ardenne, A. van (2004) *Betrokken burgers spelen een grote rol bij armoedebestrijding*, in: *Onze Wereld* nr.6, 2004:13-14
- Arts, B., P. Hebinck en T. Van Naerssen (2002) *Voorheen de derde wereld. Ontwikkeling anders gedacht*, Alphen aan den Rijn: Haasbeek
- Beerends, H. & M. Broere (2004) *De bewogen beweging – Een halve eeuw mondiale solidariteit*, Amsterdam: KIT Publishers
- Beleidsdialoog werkatelier vermaatschappelijking
- Berkum, J. van (2002) Omwille van de verantwoordelijkheid, in: P. Dekker (red.), *Particulier initiatief en publiek belang – Beschouwingen over de aard en toekomst van de Nederlandse non-profitsector*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Bos, J. & G.H.A. Prince (1999) De beginperiode van het (kerkelijke) particuliere initiatief, in: J.A. Nekkers & P.A.M. Malcontent (red.), *De geschiedenis van vijftig jaar Nederlandse ontwikkelingssamenwerking 1949-1999*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Box, L., R. Engelhart & A. Kruijter (1999) *Draakvlak in ontwikkeling*, Maastricht: ECDPM
- Bruin, J. de (1994) Is individualisering te collectiviseren, oftewel zijn we solidair in het collectivisme, in: A. van den Broek & B. Seuren, *Individualisering en solidariteit – Oldendorff-lezingen 1994*, Tilburg: Tilburg University Press
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1993), *Deelname en tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk*, Voorburg: CBS
- Dekker, P. (1994) *Civil Society: verkenning van een perspectief op vrijwilligerswerk*, Rijswijk: SCP
- Dekker, P & A. van den Broek (1999) Civil societies in Noord-Amerika en Europa, in: P. Dekker (red), *Vrijwilligerswerk vergeleken*, Den Haag: SCP
- Deleek, H. (2001) *De architectuur van de welvaartstaat opnieuw bekeken*, Leuven: Acco
- Delvertere, P. (2003) *Het draagvlak voor duurzame ontwikkeling, wat het is en zou kunnen zijn*, Antwerpen: Uitgeverij De Boeck
- Delvertere, P. (jaartal onbekend) *De ontwikkelingssamenwerking: door het draagvlak uitgedaagd*, Leuven

Develtere, P & I. Pollet (2004) *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen*, Leuven: HIVA

Depla, P.F.G (1995) *Technologie en de Vernieuwing van de Lokale Democratie – Vervolmaking of Vermaatschappelijking*, proefschrift Katholieke Universiteit Brabant

Dijk, M.P. van (2001) Hulp en/of handel versus trade rather than/no aid, in: L.Schulpen (red.) *Hulp in ontwikkeling – bouwstenen voor de toekomst van internationale samenwerking*, Assen: Koninklijke van Gorcum

Dongen, M. van (1994) Primaire relaties - Zorg in tweevoud, in: A. van de Broek & B. Seuren (red.), *Individualisering & Solidariteit*, Tilburg: Tilburg University Press

ECDPM (2004), *Partnerschap in een polariserende wereld*

ECDPM (2004a) *Input Werkatelier vermaatschappelijking, met uw welnemen; knagen aan de poten van het OS establishment*

Groot, de (2002) *Draagvlak voor Mundial?*, Tilburg: Instituut voor Ontwikkelingsvraagstukken

Freeman, H.E., P.H. Rossi & S.R. Wright (1997) *Evaluating Social Projects in Developing Countries*, Parijs: OECD

Hart, J.J.M. (2005) *Landelijk verenigd; grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld*, Den Haag: SCP

Heins, J.J.F. & H.L.M. Kox (1998) Mensen op drift: inleiding, in: J.J.F. Heins & H.L.M. Kox (red.) *Mensen op drift – migratie en ontwikkeling*, Amsterdam: Vrije Universiteit

Hermans, A. (2004) *Een bron van inspiratie voor mensen die werken vanuit hun hart*, Amsterdam: NCDO

Hoebink, P. & F. van der Velden (2001) Van tropenarts en vrijwilliger tot institutieopbouw: Nederlandse technische assistentie in verleden en toekomst, in L. Schulpen (red.) *Hulp in Ontwikkeling, bouwstenen voor de toekomst van internationale samenwerking*, Assen: Koninklijke Van Gorcum

Hoogewerf A., M.J. Arentsen & P.J. Klok (1993) *Om een aanvaardbaar beleid - Een studie over de maatschappelijke acceptatie van overheidsbeleid*, Enschede: Centrum voor bestuurskundig onderzoek en onderwijs

Hopkins, R. (1995) *Impact Assessment Overview and Methods Of Application*, Oxfam and Novib

Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (2003) *Richtlijnen voor IOB Evaluaties - Werkwijze en Procedures voor het Uitvoeren van Evaluaties*, Den Haag : Ministerie van Buitenlandse Zaken

- Kreuger, M. (2002) De Nederlandse civiele samenleving, in: P. Dekker (red.), *Particulier initiatief en publiek belang – beschouwingen over de aarde en toekomst van de Nederlandse non-profitsector*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Kwekkeboom, M.H. (2001) *Zo gewoon mogelijk – Een onderzoek naar draagvlak en draagkracht voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Lans, J. van der & S. Zouridis (2002) Eisende consumenten of mondige burgers? - Nieuw kabinet moet publieke sector moderniseren, in: P. Dekker (red.), *Particulier initiatief en publiek belang – Beschouwingen over de aard en toekomst van de Nederlandse non-profitsector*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Leijenaar, M & K. Niemoller (1999) Motivatie tot maatschappelijke participatie: kwalitatief of kwantitatief, in: Dekker, P (red). *Vrijwilligerswerk vergeleken, civil society en vrijwilligerswerk*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau
- Malcontent, P.A.M. & J.A. Nekkers (1999) *Inleiding - doe wel en zie niet om*, in J.A. Nekkers en P.A.M. Malcontent (red), De Haag: Ministerie van buitenlandse zaken.
- Micra (2004) *Klanttevredenheidsonderzoek management rapport*, Amsterdam: NCDO
- Middendorp, C.P. (1979) *Ontzuiling, polarisering en restauratie in Nederland - Progressiviteit en conservatisme in de jaren 60 en 70*, Amsterdam: Boom
- Minbuza (2004) *Beleidsnotitie Suriname - Een rijke relatie Suriname en Nederland: heden en toekomst*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Minbuza (2005) *Beleidskader Thematische Medefinanciering voor de subsidieperiode 2006 - 2010*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Munster, O.van, E.J.T. van den Berg & A. van der Veen (1996) *De toekomst van het middenveld*, Den Haag: Delwel Uitgeverij B.V.
- NCDO (1994) *Draagvlakonderzoek 1994*, Amsterdam: NCDO
- NCDO (1998) *Draagvlakonderzoek 1998*, Amsterdam: NCDO
- NCDO (2002) *Draagvlakonderzoek 2002*, Amsterdam: NCDO
- Otter. M (2003) *Domestic public support for foreign aid: does it matter?*, in: Third world Quarterly, Vol. 24, No 1, pp115-125, Kluwer Academic Publishers
- Posthumus, B. (2004) *De nieuwe ontwikkelingshulp - anders kijken naar Afrika*, in: Onze Wereld nr. 11
- Runs. A. & H. Verrest (2000) *Relaties tussen Surinaamse en Nederlandse NGO's*, Amsterdam

Schuyt, Th.N.M. (2005). *Geven in Nederland 2005 - Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*, Den Haag: Reed Business Information

Sociaal Cultureel Planbureau (2004) *In het zicht van de toekomst: sociaal en cultureel rapport 2004*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Swanborn, P.G. (1993) *Schaaltechnieken, theorie en praktijk van acht eenvoudige procedures*, Amsterdam: Boom

Todaro, M.P. (2000), *Economic development*, Essex: Pearson Education Limited

Tomlinson, J. (1999) *Globalization and Culture*, Cambridge: Polity Press

Trommel, W. & R. van der Veen (red.) (1999), *De herverdeelde samenleving – De ontwikkeling en herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat*, Amsterdam: Amsterdam University Press

Veelen, A. Van (2004) *Zonnebrandolie voor albino's*, in: Internationale Samenwerking, oktober 2004

Volker, S. (2004) *Kleinschalige ontwikkelingsprojecten in Afrika, opgezet door toeristen*, bachelor scriptie, Amsterdam: VU

Voorst A. van, (2004) *Schets van trends op het terrein van draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Nederland*, Voorstrategie

Voorst A. van (2005) *Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking binnen Nederland en de rol van de NCDO*, Voorstrategie

Vos, E. de (2005) *Het 555-gevoel*, in: Intermediair nr 3, 2005

Lezingen en toespraken

Delvertere, P. (2004), lezing Context Masterclass, Utrecht

Helmich, H. (2003) lezing Context Masterclass, *Draagvlak en politiek primaat*, Utrecht: 23 september 2003

Keller, R. (2003) toespraak op de nieuwjaarsbijeenkomst van VNG International, *Meer steun voor lokaal bestuur*, Den Haag: 17 januari 2003

Pollet. I (2004) lezing Context Masterclass, *Een draagvlak voorontwikkelingssamenwerking: onmiskenbaar*, Utrecht: 3 juni 2004.

Internet

Internationale Samenwerking december 1983, *Minister Schoo: Meer overleg met particulieren*, www.indianet.nl/a831221.html, retrieved on: 19 augustus 2005

Linkis, www.linkis.nl, retrieved on: 27 maart 2005

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief aan Eerste en Tweede Kamer over de notitie 'Aan elkaar verplicht' – bijlage*, www.minbuza.nl, retrieved on: 2 augustus 2005

MKB Nederland, www.mkb.nl, retrieved on: 21 juli 2005

NCDO, www.ncdo.nl, retrieved on: 12 januari 2005

Villamedia, *De hype '555' - Discussie met media en hulporganisaties in de Rode Hoed* op 1 maart 2005, www.villamedia.nl/villadewereld/2005mrt2wijbrandi.shtm, retrieved on: 3 mei 2005

Wikipedia, nl.wikipedia.org/wiki/Neoliberalisme, retrieved on: 13 augustus 2005